

Aria
Torkanbori

Üzeyir
Hacıbəylinin
təbrizli
varisi

»»» səhifə 8

Kerim
Tahirov

“Kitabla dost
olan insan
heç vaxt
pis ola bilməz”

»»» səhifə 12-13

Əziz
Nesin

Göz yaşları
içindən
baxan
təbəssüm

»»» səhifə 22

Qarabağa muxtariyyəti kim verdi?

»»» səhifə 19

Marşakın
şeirləri
İsa
İsmayılzadənin
tərcüməsində

»»» səhifə 9

Sevimli
“Avara” -
Rac
Kapur

»»» səhifə 23

ANONS Beynəlxalq Tərcüməçilər Federasiyasının prezidenti Tərcümə Mərkəzində	»»» səhifə 3
“Erməni soyqırımı” rusiyalı şahidlərin gözü ilə	»»» səhifə 4
İran şahının anası Bakılı Tacülmülükün xatirələrinin davamı	»»» səhifə 5
Tərcüməçinin “yalançı dostu”	»»» səhifə 6
İsi Məlikzadənin hekayəsi	»»» səhifə 7
Konslagerlər və bütün Almaniya	»»» səhifə 10
İlk “avropalı” azərbaycanlı	»»» səhifə 11
Sergey Yesenin “İran nəğmələri” (bir şeirin dörd tərcüməsi)	»»» səhifə 15
Rey Bredberi ilə “Tet-a-tet”	»»» səhifə 16
Borxesin esseləri	»»» səhifə 17
Çətin oxunan şedevrlər	»»» səhifə 21

Azərbaycan Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri ilə əlaqələri genişləndirir

Geniş tərkibdə görüş başa çatdıqdan sonra Prezident İlham Əliyevin və Şeyx Məhəmməd bin-Rəşid Əl-Maktumun iştirakı ilə Azərbaycan Respublikası və Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri arasında sənədlərin imzalanması mərasimi olub.

Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Fövqəladə Halların, Böhranların və Fəlakətlərin İdarə Edilməsi Komitəsi arasında fəvqəladə halların idarə olunması sahəsində Anlaşma Memorandumunu Azərbaycan Respublikasının fəvqəladə hallar naziri Kəmaləddin Heydərov və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin xarici işlər üzrə dövlət naziri Ənvər Məhəmməd Qarqas imzalayıblar.

Azərbaycan Respublikasının Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi ilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Qiymətli Kağızlar və Əmtəə Komitəsi arasında yardım və qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumunu Azərbaycan Respublikasının maliyyə naziri Samir Şərifov və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin iqtisadiyyat naziri Sultan Bin Səid Əl-Mənsuri imzalayıblar.

Gənc rəssamın gözü ilə dünyaya yeni baxış

Aprelin 1-də "Qalereya 1969" sərgi salonunda xeyriyyə sərgisi açılıb. AzərTAC xəbər verir ki, sərgidə serebral iflicdən əziyyət çəkən 22 yaşlı Ağasəlim Abdullayevin rəsm əsərləri nümayiş olunub. Daha çox rəngkarlıq üslubunda işlənmiş əsərlər gənc rəssamın gözü ilə dünyaya yeni bir baxışı əks etdirir.

Tədbirdə çıxış edən "Da-ART" Təsviri İncəsənət Mərkəzinin rəhbəri, əməkdar mədəniyyət işçisi, rəssamın müəllimi Dilarə Atakişiyeva bildirib ki, bu gün müəllif üçün fərqli gündür: "Bu sərgi ad gününü qeyd edən gənc istedadın yeni bir uğurudur. Bu əsərlər vasitəsilə şagirdim A.Abdullayev bir daha göstərir ki, onun dünyası al-əlvan, cazibədar, baxışları isə mehribandır. Bu sərginin fərqli cəhəti də odur ki, əldə olunan gəlir şagirdimin istəyi ilə uşaq evlərinə verəcək.

"Hər bir əsər böyük bir sevgidən yaranır və insan qəlbinin bir parçasıdır", -deyən xalq rəssamı Arif Hüseynov vurğulayıb ki, belə əsərlər evlərə işıq gətirməlidir. Çünki rəssamın göz nuru, dünya rəngləri bu əsərlərdə əksini tapır. Xalq rəssamı A.Hüseynov D.Atakişiyevanı təbrik edərək bildirib ki, onun zəhmətinin hədəf getməyib.

Maraqla qarşılanan sərgidə iştirak edən sənətsevərlər Ağasəlim Abdullayevi təbrik edərək ona işlərində uğurlar arzulayıblar.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrahmanlı, Kənan Hacı, Mövlud Abdullayev, Feyziyyə, Naringül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədai

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1065

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05. E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Azərbaycan Respublikasının Cənubi Afrika Respublikasındakı səfirliyi martın 30-da Xocalı soyqırımının 23-cü ildönümü və 31 mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü ilə əlaqədar Heydər Əliyev Fondunun təqdim etdiyi fotosəkillərdən və kitablardan ibarət sərgi təşkil edib.

Səfirliyin binasında təşkil edilmiş sərgidə mart hadisələri, Xocalı faciəsinin tarixi və ağır nəticələri haqda məlumat verilib. Qonaqlara Xocalı soyqırımı və 31 mart hadisələri barədə məlumatların əks olunduğu broşürlər paylanıb.

Tədbirdə çıxış edən səfir Elxan Poluxov hər iki soyqırımı barədə qonaqlara məlumat verib, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin indiyədək həll olunmadığını bildirib. O, münaqişənin həlli ilə bağlı Azərbaycanın ədalətli mövqeyini diqqətə çatdırıb. Heydər Əliyev Fondunun və Fondun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya yayılması istiqamətində gördüyü işlər barədə söhbət açıb. Məhz bu səylərin

Heydər Əliyev Fondu CAR-da sərgi keçirib

nəticəsində Xocalı soyqırımının bir çox ölkələr tərəfindən tanındığı tədbir iştirakçılarının diqqətinə çatdırılıb.

Səfir vurğulayıb ki, beynəlxalq ictimaiyyət Ermənistanın təcavü-

zünə qarşı qəti mövqedə dayanmalıdır.

Tədbirdə rəsmi şəxslər, iş adamları, diplomatlar, həmyerlilərimiz və KİV nümayəndələri iştirak ediblər.

Dahi bəstəkarın xatirəsi konsertlə anıldı

Aprelin 1-də Niyazinin muzeyində Azərbaycan professional musiqisinin və milli bəstəkarlıq məktəbinin banisi, dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyliyin anadan olmasının 130 illiyinə həsr edilmiş konsert təqdim olunub.

AzərTAC xəbər verir ki, Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin, Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının (BMA), klassik musiqi həvəskarları klubunun və muzeyin birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən tədbirdə akademiyanın və Bülbül adına Orta İxtisas musiqi məktəbinin tələbələri iştirak ediblər.

Muzeyin direktoru Rza Bayramov, BMA-nın professorları Oqtay Abbasquluyev, əməkdar incəsənət xadimi Ülviyyə Hacıbəyova və başqaları dahi bəstəkarın musiqimizin təbliği istiqamətindəki xidmətlərindən, gənc nəsə Azərbaycan və Qərbi musiqisinin mənimsədilməsi yolunda fədakar əməyindən söhbət açıblar.

Konsertdə BMA-nın professorları-Nərminə Quiyeva, Gülnarə Əhmədzadə, Firəngiz Hacıyevanın tələbələri, beynəlxalq müsabiqə laureatları-Lalə Məhərrəmov, Aysel Şahbazlı, Nərimin Qasımlı, Bülbül adına Orta İxtisas musiqi məktəbinin XI sinif şagirdi, beynəlxalq müsabiqələr laureatı Vurğun Vəkirov və başqaları Ü.Hacıbəylinin və dünya bəstəkarlarının əsərlərini ifa ediblər.

Konsert maraqla qarşılanıb.

Bakı Musiqi Akademiyasının 95 illiyi qeyd edilib

Aprelin 4-də Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət filarmoniyasında xalq artisti Rauf Abdullayevin rəhbərliyi ilə Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət simfonik orkestrinin və əməkdar incəsənət xadimi, professor Tərlan Seyidovun fortepiano sinfinin tələbələrindən konserti keçiriləcək.

AzərTAC xəbər verir ki, konsert Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının 95 illik yubileyinə həsr olunan simfonik konsertlərdən birincisidir.

Konsertin bədii rəhbəri və baş dirijoru professor Rauf Abdullayev, solistləri – beynəlxalq mü-

sabiqələr laureatları, BMA-nın professoru T.Seyidovun sinfinin tələbələri Anna Biryukova və Nigar Hüseynzadədir.

Gecənin proqramına Robert Şuman və Sergey Prokofyevin fortepiano və simfonik orkestr üçün konsertləri daxildir.

Həmyerimiz Rusiyada fərqlənib

Moskvada Rusiya Yazıçılar Birliyinin, litclub.ru, stixi.ru və proza.ru portallarının təsis etdiyi, UNESCO-nun himayəsi altında hər il beynəlxalq poeziya günündə təqdim edilən nüfuzlu "İlin yazıçısı" mükafatı növbəti dəfə 5 nominasiyada öz sahiblərini tapıb.

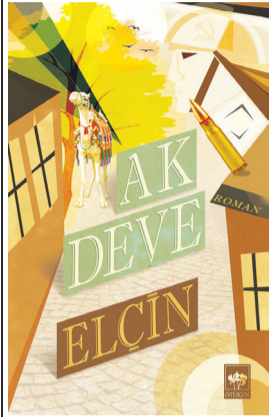
AzərTAC xəbər verir ki, ilkin mərhələdə 200 mindən artıq yazıcının 2014-cü il ərzində dərc edilmiş nəsr nümunələri arasında müsabiqənin təşkilat komitəsi tərəfindən ən yaxşı əsərlər seçilmiş, sonrakı mərhələdə tərkibində Rusiya Yazıçılar Birliyi Moskva təşkilatının sədri, Rusiya Yazıçılar Birliyinin katibi Vladimir Boyarinov, 68-ci Venesiya kinofestivalında "Qızıl şir"ə layiq görülmüş "Faust" filminin ssenaristi Yuri Arabov, Beynəlxalq Yazıçı Qadınlar Liqasının prezidenti, Rusiya Federasiyası Prezident Administrasiyası rəsmisi Larisa Vasilyeva, Moskva Dövlət Universitetinin, M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunun professoru, akademik İqor Volqin kimi tanınmış şəxslərin yer aldığı münisiflər heyəti tərəfindən həmin nəsr nümunələri qiymətləndirilərək finalçılar müəyyənləşdirilib.

Fərqlənənlər sırasında həmyerlimizin – yazıçı Varisin də adı var. "Azərbaycan Televiziya və Radio Verilənləri" QSC-nin əməkdaşı olan Varis "Rəngsizliyin rəngləri" nəsr seçməsinə görə "Romantika" nominasiyasının diplomantı" fəxri adına layiq görüldü.

"İlin yazıçısı" mükafatının təşkilat komitəsinin sədri Dmitri Kravçuk qazandığı uğura görə həmyerlimizi təbrik edib, çağdaş dövr ədəbiyyatının yaradılmasında xidmətlərinə görə ona minnətdarlığını bildirib.

Xatırladaq ki, bir müddət əvvəl Varis Rusiya Yazıçılar Birliyinin nəsr bölməsinin zamanəti ilə bu quruma üzv seçilib.

Azərbaycanın xalq yazıçısı Elçinin romanı Türkiyədə

Azərbaycanın Xalq yazıçısı Elçin Qardaş Türkiyədə ən tanınmış müasir yazıçılardan biridir. Qardaş respublikanın nüfuzlu nəşriyyatları tərəfindən ədəbin roman, povest və hekayələri dəfələrlə nəşr edilib, onun pyesləri Ankara, İstanbul, Konya, Ərzurum və başqa

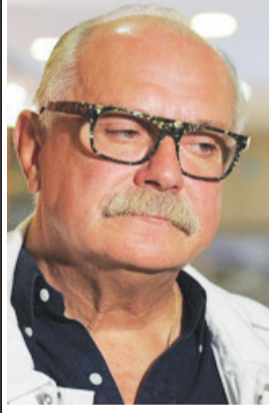
şəhərlərin teatrlarında tamaşaya qoyulub. Görkəmli yazıçımızın yaradıcılığı haqqında dissertasiyalar müdafiə edilib, elmi monoqrafiyalar yazılıb, Xalq yazıçısı özü isə bir sıra Türkiyə universitetlərinin fəxri doktoru və professoru seçilib.

AzərTAC xəbər verir ki, Türkiyənin məşhur nəşriyyatlarından olan "Ötügen"də Elçinin "Ağ dəvə" romanı ilk dəfə 1999-cu ildə çap olunub.

Bu günlərdə isə nəşriyyat oxucuların marağını nəzərə alaraq "Ağ dəvə"ni yeni tərtibatda təkrar nəşr edib. Romanı türk dilinə professor Ali Duymaz uyğunlaşdırıb. O, eyni zamanda, kitabı "Ön söz" yazaraq, Elçinin yaradıcılığını və onun türkdillə ədəbiyyatda tutduğu mövqeyi yüksək qiymətləndirib.

Bu yeni kitab xalq yazıçısının "Ötügen" nəşriyyatı tərəfindən çap edilmiş on birinci, ümumilikdə isə, Türkiyədə nəşr olunmuş iyirmi üçüncü kitabıdır.

Nikita Mixalkov Bakıda ustad dərsi keçib

Martın 31-də Rusiya Kinematografçılar İttifaqının sədri və Rusiya Mədəniyyət Fondunun prezidenti, kinorejissor, ssenariçi və prodüser, RSFSR-in Xalq artisti, "Günəşdən usanmışlar" filminə görə (1994-cü il) "Xarici dildə ən yaxşı film" nominasiyasında "Oskar" kino mükafatı laureatı Nikita Mixalkov Bakıda ustad dərsi keçib.

AzərTAC xəbər verir ki, Rusiya kinosunun ən parlaq nümayəndələrindən biri olan N.Mixalkov gənc Azərbaycan kinematografçıları ilə iki saat davam edən ünsiyyət zamanı yeni kinematografçılar nəslinin inkişafına, müxtəlif ölkələrin gənc artistləri arasında yaradıcılıq əlaqələrinin və səmimi münasibətlərin yaradılmasına, təcrübə mübadiləsinə kömək göstərmək məqsədi daşıyan Yay kino akademiyasından, təhsil layihəsindən, kino və teatr mütəxəssislərinin – aktyorların, rejissorların, operatorların, prodüserlərin, ssenaristlərin yaradıcılıq şəraitində dərslər keçməsindən bəhs edib.

N.Mixalkov çəkiliş kollektivinin çətinliklərindən, insanlar arasında münasibətlərdən, hər bir kəsin işi üçün maksimum rahat şərait yaradılması zərurətindən və imkanlarından danışdı. Ustad deyib: "Çəkiliş meydançası gələcək filmin yaradıldığı yerdir. Həmkarının uğurlarına sevinmədən, onunla birlikdə həyəcan keçirmədən, meydançadakı birgə həyatda iştirak etmədən işləmək və işindən zövq almaq mümkün deyil".

N.Mixalkov "Beş axşam", "Mexaniki piano üçün yarımçıq pyes", "Oblovovun həyatından bir neçə gün", "Şahidsiz", "Qara gözlər", "Urqa: məhəbbət ərazisi", "Günəşdən usanmışlar", "Sibir bərbəri", "12" və başqa filmlərin müəllifidir.

Mart ayının 31-də Beynəlxalq Tərcüməçilər Federasiyasının prezidenti Henri Liu, vitse-prezidenti Reyner Hard və qurumun katibi Sabine Colombe Tərcümə Mərkəzində olublar. Görüş zamanı Mərkəzin direktoru Afaq Məsud Tərcümə Mərkəzinin fəaliyyəti barədə qonaqlara geniş məlumat verərək qeyd edib:

"Bu gün ölkəmiz bütün sahələrdə dinamik sürətlə dünyaya inteqrasiya etməkdədir. Tərcümə Mərkəzinə verilən bu yüksək status dövlət başçısı, cənab İlham Əliyevin dil və tərcümə işinə verdiyi yüksək qiymətin təzahürüdür. Mərkəz bu statusla artıq 6 aydır fəaliyyət göstərir və bu müddətdə "Tərcümə Mərkəzinin kitabları" seriyasından 9 kitab işıq üzünə görüb, həftəlik "Ay-dın yol" qəzeti, rüblük "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalı nəşr olunub. Mərkəzin veb-saytı 8 dildə yayımlanır. Ölkə üzrə ən böyük tərcümə müsabiqəsi olan "Də(f)inə yarpağı" müsabiqəsini keçirmişik. Yaxın günlərdə aqciqkitab.az adlı elektron kitabxanamız oxucuların ixtiyarına verəcək. Mərkəzin mətbu orqanlarının saytları da fəaliyyət göstərir. Tərcümənin tədrisinə dair Gənc Tərcüməçilər Assosiasiyası ilə birgə monitorinqlər təşkil etmişik. Yaxın vaxtlarda bu sahədə aparılması vacib bilinən islahatları Elmi Şuranın müzakirəsinə çıxarmağı planlaşdırırıq. Biz həm də ölkə universitetlərində Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi vacib bilinən yüzlərlə dərsləyin kataloqunu tərtib etmişik. Bu

Beynəlxalq Tərcüməçilər Federasiyasının prezidenti Tərcümə Mərkəzində

siyahını TQDK ilə birgə müzakirə edib, həmin dərslərin tərcüməsini həyata keçirmək niyyətindəyik. Mərkəzin nəşr etdiyi ədəbiyyatların kataloqu mütəmadi olaraq 5 dildə çap edilir. Bu altı ay ərzində Mərkəz dünyanın ən aparıcı kitab sərgilərində iştirak edib. İstanbulda, Minskə, Şarqada, Qahirədə, Höteborqda. Yaxın günlərdə London Beynəlxalq Kitab sərgisinə getməyə hazırlaşırıq. Görülən işlər çoxdur. Bu barədə ətraflı məlumatı bizim veb-saytımdan da ala bilərsiniz".

Daha sonra doktor Henri Liu fikirlərini bölüşüb:

"Mərkəzin fəaliyyəti barədə verdiyiniz məlumatlar, həqiqətən təsirli və məlumatlıdır. Bir məqamı da vurğulayım ki, dünyanın bütün aparıcı ölkələrində tərcüməçilik işi xüsusi razılıq əsasında həyata keçirilir. 62 illik fəaliyyətimiz dövründə biz bu standartların reallaşmasında müəyyən işlər görmüşük və istərdik ki, qarşılıqlı əməkdaşlıq müddətində ölkəmizin bu sahədə aparıcı qurumu olan Tərcümə Mərkəzi də öz töhfələrini versin".

başlamağınız olduqca uğurlu addımdır. Gəncləri tərcümə işinə yönləndirmək, bu sahənin situməşdirilməsində ciddi hadisədir.

Dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyiniz Mərkəzə belə bir status verməsi isə, onun, ölkənin dil və tərcümə sahəsinə olan ciddi münasibətinin göstəricisidir. Biz xalqları və ölkələri onların dili, ədəbiyyatı ilə tanıyırdıq. Bu mənada tərcümənin, xalqlar və ölkələr arasında ədəbi-mədəni körpülərin, bağlantıların qurulmasında önəmli rolu var.

Çox istərdik ki, sizin Mərkəz Beynəlxalq Tərcüməçilər Federasiyasının 2017-ci ildə Avstraliyada keçiriləcək növbəti konqresinə də qatılınsın. Bir məqamı da vurğulayım ki, dünyanın bütün aparıcı ölkələrində tərcüməçilik işi xüsusi razılıq əsasında həyata keçirilir. 62 illik fəaliyyətimiz dövründə biz bu standartların reallaşmasında müəyyən işlər görmüşük və istərdik ki, qarşılıqlı əməkdaşlıq müddətində ölkəmizin bu sahədə aparıcı qurumu olan Tərcümə Mərkəzi də öz töhfələrini versin".

"Mesaj" imzalandı

Martın 28-də "Kitabevim.az" mağazasında şairə Feyziyyənin "Mesaj" kitabının imza günü olub. "Adiloğlu" nəşriyyatında çap olunan kitab xanım yazarın ilk kitabıdır. Kitabda onun şeirləri, esseləri və hekayələri toplanıb.

Tədbiri giriş sözü ilə açan tədqiqatçı, sənətşünas Ənvər Börişoy bildirib ki, Feyziyyənin şeirləri bədii yaradıcılıq baxımından yeni ədəbi düşüncə prosesi deməkdir: "Yeni ədəbiyyatın dəyərini incələmirik. Buna görə də sanki yaşadığımız zamanın ruhunu ictimailəşdirmək yönündə geri qalırıq. Feyziyyə xanımın yaradıcılığını yaxından izləyənlər bir oxucu kimi deyər bilərəm ki, onun şeirlərinin, hekayələrinin və esselərinin məzmunu bədii yaradıcılıq baxımından yeni ədəbi düşüncə prosesi deməkdir".

Daha sonra gənc yazar Sevinc Mürvətqızı, şair, Dünya Gənc Türk Yazarlar Birliyinin başqanı Əkbər Qoşalı və başqaları çıxış edib. Çıxışlarda müəllifin yaradıcılığına, onun sözü, şeiriyyəyə yanaşma tərzinə müxtəlif rəqəslərdən fikirlər səslənib.

Ardınca müəllif söz alıb gələnlərə təşəkkürünü bildirərək kitabından danışdı: "Əslində "Mesaj" 4 il əvvəl, 2011-ci ildə çap edilmişdir. Amma çap ediləndən sonra ona lazımı diqqət göstərmədim. Çapdan, kitab evlərinə paylaşandan iki il sonra taleylə maraqlandım. Zaman keçdikcə insanın düşüncə tərzini, həyata baxışını, adamlara yanaşmasını dəyişir. Bu səbəbdən illər sonra anladım ki, "Mesaj" rəflərdə tozlanacaq kitab deyil. Onu oxuculara tanı-

maq lazımdır. Kitabların da öz haqları var, onların haqqını tapdamaq olmaz. Gec də olsa çalışdım ki, "Mesaj"ın haqqını qaytarım, layiq olduğu dəyəri alması üçün nələrsə etdim."

Daha sonra xanım yazar planlarından da söz açıb: "Mənim özümdən başqa maneəm yoxdur. Məni kiminsə çap edib-ətməməsindən narahat deyiləm. Hazırda "Mesaj" rusçaya tərcümə olunur. Türkcə və ingiliscəyə tərcümə edilməsi üçün təkliflər almışam. Bundan başqa bölgələrdə imza günləri təşkil olunacaq. Rusca tərcümə hazır olandan sonra isə Rusiyada təqdimat planlayıram. Əlavə olaraq yeni kitablar üzərində işləyirəm, yaxın vaxtlarda hekayə və esselər kitabım işıq üzünə görəcək".

Sonda şairə oxucuları maraqlandıran sualları cavablandıraraq, onlar üçün kitab imzalayıb.

"Xəzər dənizinin sahillərində" kitabı nəşr edilib

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin "Tərcümə Mərkəzinin Kitabları" seriyasından növbəti nəşri – Yasmina Mixayloviçin "Xəzər dənizinin sahillərində" kitabı işıq üzünə görüb.

Kitab tanınmış serb yazıçısı və ədəbi tənqidçi Y.Mixayloviçin Bakı təəssürlərindən, Xəzər sahillərində keçirdiyi unudulmaz günlərdən, eyni zamanda həyat yoldaşı, dünya şöhrətli Serbiya yazıçısı Milorad Paviçlə bağlı xatirələrindən bəhs edir.

Kitabın tərcüməçisi Aynur Təbrizlidir.

Şirin MANAFOV

1916

-ci il hadisələrinin şahidi olan rusiyalı yazıçı soyqırım haqqındakı mifi ifşa edir.

2013-cü ilin iyun ayında, "Kultura" televiziya kanalında efirə gedən "Türk marşı" verilişində, Moskva Universiteti nəzdində Afrika və Asiya İnstitutunun direktoru, türkoloq Mixail Meyer erməni mistifikasiyası haqqında bəyanatı ilə efrədə qalmaqla yaratmışdı. O, erməni soyqırımını haqqında suala bu cür cavab vermişdi: "Bu bizim ümumi problemimizdir. 1915-ci ildə Türkiyədə 1.5 milyon erməni var idi. Fikrimcə, 1.5 milyon erməninin qətlə yetirilməsini söyləmək olmaz. Onların öldürülməsi barədə fikir söyləmək düzgün olmazdı. Belə ki, mahiyyət etibarilə ermənilər köçürülmə, müharibə zonasından çıxarılma zamanı vəfat edirdilər". Bu çıxış erməni diasporunun hiddətinə səbəb oldu. Lakin faktlar M. Meyerin haqlı olduğunu təsdiq edir.

1987-ci ildə "Xudojstvennaya literatura" nəşriyyatında "Gümüş dövr" şairi, sankt-peterburqlu Sergey Qorodetskinin iki cilddən ibarət əsəri dərc olunub. İkinci cildə məşhur şairin iştirak etdiyi 1916-cı il Türkiyə hadisələrinə həsr olunmuş "Semiramida bağları" və "Al-qırmızı qasırga" adlı povestlər dərc edilib. Romandan və xatirələr oçerkindən bir parçanı diqqətinizə çatdırırıq.

Şair Ovanes Tumanyanla görüşü haqda oçerkində S. Qorodetski yazır: "1916-cı ilin yaz aylarında mən "Russkoye slovo" müxbirinin vəsiqəsi ilə Tiflisə gəldim.

Tezliklə o, Van şəhərinə getdi. Rusların asanlıqla öz zəfər meydanlarını və Qafqazı tərk etmələrinə inanmaq olarmı? Onların yalnız çarın göstərişi ilə Qafqaza doğru irəlilədiyinə və bu cür göstərişin qüvvədən düşməsindən sonra evə qayıtmasına inanmaq olarmı?" – xatirələrin əsas mövzusu budur.

"Semiramida bağları" povestinin ikinci fəslə "Gediş" adlanır. Həmin fəsildə Qorodetski "ikinci gediş" təsvir edib və özü də qəzet müxbiri qismində onun şahidi olub.

Qaçaqları kazaklar dəstəsi müşayiət edirdi, həmin vaxt müəllif də orada idi.

"Van" oçerkindən: " 1916-cı ilin payız aylarında məxfi yolla məlum oldu ki, rus ordusu Vanı tərk edir... Ən yaxşı at - unudulmaz Kürd - mənim dəstəmdə olduğundan yola davam etmənin mümkünlüyü barədə məlumat əldə etməyi öz üzərimə götürdüm. Hər an əngəllər yaranırdı. Xalq isə buranı tərk edən ordunun arxasınca gedirdi. Lap axırda, furqonlarımızla birlikdə biz gəlirdik... Xalqın 16-cı ildə gedişi 15-ci illə müqayisədə daha dəhşətli idi".

Nəyə görə gedirdilər? Müəllif bu suala belə cavab verir: səbəb qorxu idi. Rus ordusunun tərkibində yerli müsəlman əhalini qıran erməni dəstələri var idi.

"Onların hər birinin əlində tüfəng var idi. Məndə də var idi, lakin mən, onun öz-özünə atəş açmasından hamıdan çox qorxurdum. Atəş səsi ətrafda olan dağların arxasından kürdlərin hücum etməsi ilə nəticələnmə bilirdi".

Mif artıq 1916-cı ildə yaradılmağa başladı.

"Əski parçalarına və sümük qırıntılarına işarə edərək mən yolda olan bir nəfərdən soruşdum: bu nədir?

- Buradan camaat keçirdi. Bu, onların izləridir.

Ağaclarda qarğa yuvaları var idi.

- O, dedi: - Görürsünüz, necə möhkəmdirlər – bunun səbəbi ondadır ki, onlar işgəncələrə məruz qalmış erməni qızlarının hörlərindən hörülüb".

Lakin müəllifin gördükləri və təsvir etdikləri bu sözlərlə ziddiyyət təşkil edirdi.

"Gediş" fəslindən: "Bu, artıq ikinci gediş idi". Müəllif nəyə görə "qovulma" əvəzinə "gediş" sözünün işlədilməsinə izahat verir.

"Birinci gediş zamanı inanırdıq ki, kazak bölükləri Van şəhərini tutmaqla, evə qayıtmağa və təsərrüfatı bərpa etməyə imkan yaradacaqlar. Belə də oldu, toqquşmalarda, qaçqınlıqda və ağır yolda on minlərlə itki verən Van camaatı evlərinə qayıtdı və yandırılmış evlərində məskunlaşmağa başladı... Birinci gediş zamanı, çoxları elə düşünürdü ki, Rusiya Ermənistanə köməklik göstərəcək, fikirləşirdilər ki, orada yaşamaq üçün yer və yemək var. Lakin Rusiya Ermənistanında daşnaklar hökmranlıq edirdi. Onlar köməklik üçün heç nə hazırlamamışdılar. Bu zaman xalq quru qoz ağacı kimi iki yerə parçalandı. Yarısı aşırımdan keçməklə Sevan gölünə və Erivanıya getdilər ki, orada uçqar yerlərdə məskunlaşsınlar... İkinci yarısı isə vətəndən ayrılı bilmirdi, üç günlük məsafədə olan Ararat dağını gözdən qaçırmıya qorxaraq, İğdır ətrafında səfalət həyatı sürürdü."

Bir il əvvəl baş vermiş birinci gediş barəsində isə müəllif belə yazır: "Hər qarış torpağa görə amansız döyüşlərdən sonra

(döyüşlərdə kazaklar iştirak edirdi), birinci gediş zamanı inanırdıq ki, kazak bölükləri Van şəhərini tutmaqla, evə qayıtmağa və təsərrüfatı bərpa etməyə imkan yaradacaqlar. Belə də oldu, toqquşmalarda, qaçqınlıqda və ağır yolda on minlərlə itki verən Van camaatı evlərinə qayıtdı və yandırılmış evlərində məskunlaşmağa, ehtiyat toplamağa, su arxları çəkməyə başladı, sevməyə və nəsil artırmağa davam etdi". 1915-ci il "soyqırımından" sonra 1916-cı ildə "qayıtmaq, su arxları çəkmək, sevmək və nəsil artırmaq" mümkündürmü?

Əgər hər şey erməni tarixçilərinin yazdığı kimdirsə, bu, mümkün deyil.

Qasırga sifarişçiləri

Türkiyə Ermənistanında baş verən faciənin səbəbləri Qorodetski tərəfindən "Al qırmızı qasırga" povestində göstərilib. Bu qasırganın sifarişçiləri kimlərdir?

1917-ci il.

Bu zaman ingilislər general Arbatovun nailiyyətlərindən razı deyildilər və onlardan Urmiya istiqamətində Baneyə dərhal hücum edilməsini tələb edirdilər.

Xahiş etmirdilər, tələb edirdilər. Müəllifin fikrincə, 1914-cü ildə çarın və generalitetin məqsədi Konstantinopolun işğalı ideyası idi... Qafqaz cəbhəsinin komandanı olan əlahəzrət Nikolay Nikolayeviç özünü böyük Rusiyanın vətənpərvəri hesab edirdi.

Qorodetski onu həqarətlə "Qrişkanın (Qriqori Rasputin) padşahı" adlandırdı.

"O, Fərat çayına çıxış perspektivi ilə Van hücumu barədə fikirləşirdi... əlahəzrətə elə gəlirdi ki, Türkiyə Ermənistanının paytaxtı olan Van, Konstantinopol uğursuzluğunu kompensasiya edəcək. İki ideya əlahəzrətə münasib görünürdü. Birinci ideya: "Bizə ermənilərsiz Ermənistan lazımdır". Bu ideya kifayət qədər nöqsansız surətdə həyata keçirilirdi və yarıya qədər icra edilmişdi: dağ kürdləri və əkinçi ermənilər arasında milli münafişçiyə təhrik, ordunun saxta xarakter daşıyan qəfil geri çəkilməsi, minlərlə insanın qaçqın düşməsi və vəfatı Türkiyə Ermənistanını ermənilərdən təmizləmiş, Savalan və Beqri Qala üzərindən keçən Rus İqdirindən Van gölünə qədər olan yolu meyitlərlə örtmüşdü. Əlahəzrətə lazım olan Türkiyə Ermənistanı demək olar ki, ermənilərdən təmizlənmişdi, lakin Bitlisin itirilməsi Vanın da təmizlənməsinə səbəb oldu".

Kürdlər və ermənilər arasında toqquşma nəyə görə törədilmişdi? "Al-qırmızı qasırga" povestindən bir parça: "Fərat çayı istiqamətində irəliləyib, Don və Kuban kazaklarını oraya köçürmək və sağ qalmış kürdləri asimilyasiya etməklə, orada Fərat kazaklığı yaratmaq üçün əlahəzrət Van və Bitlisi işğal etmək niyyətində idi. Bu fikirlər ingilislərin Urmiya istiqamətində hücum barəsində əmri ilə alt-üst oldu".

İngilislər xahiş yox, əmr edirlər və rus ordusu ingilislər tərəfindən əmr olunmuş istiqamətdə hərəkət edir. Çar komandanlığının hədəfi Konstantinopol idisə, ingilislərin hədəfi Bağdad idi. Al qırmızı qasırga yüz minlərlə insanı toz kimi göyə qaldırdı və onları qərarqah xəritələrində hərbi əməliyyatların Qafqaz teatrı adlandırılan böyük bir sahə boyunca səpələdi.

Müəllif yazır: "Kalixan aşırımı əzəmət və sükut mücəssəməsi idi – Oslapov düşünürdü: indi orada səngərlər, müharibə, ölüm və qan var. Bu gözəllik və öz qanı ilə bu qanı qırmızı rəngə boyamaq üçün buraya gətirilmiş insanların qanı daha arasında olan ziddiyyət nəticəsində onun beyni tutuldu".

Sonra müəllif qəzet xülasələrini təqdim edir: "Kalixan aşırımı rayonunda bizim dəstələrimiz düşməni mühasirəyə aldı... Mesopotamiyaya yol açan aşırım bizim əlimizdə idi... hadisələri bu cür şişirtməklə çar mətbuatı öz ağaları – ingilislər qarşısında hesabət verirdilər".

Lakin qasırga sifarişçilərini aldatmaq o qədər də asan məsələ deyildi. "Lord Kerzon, lordlar palatasının tribunasından Rusiya hökumətinin yadına saldı ki, fars ölkəsində hələ də türklərin orduları qalır və onları oradan qovmaq lazımdır".

Qasırganın İrani da əhatə etməsinə az qalmışdı.

Müəllif iki teleqram dərc edir. Birincisi – "İranda, qoşunlarımızın arxa cəbhəsində farslar və kürdlər telefon xətlərimizi məhv edirlər". İkincisi – "Kürdlərin düşmən hərəkətləri güclənib".

Lakin Rusiyada inqilab baş verdi və Türkiyəni tərk edən rus qoşunları ilə birlikdə Van xalqının "üçüncü gedişi" başlandı. Müvəqqəti hökumət Qafqaz cəbhəsinin komandanı əlahəzrət Nikolay Nikolayeviç çəğırır.

"Türkiyə və İrannı bütün dağ yolları evlərinə qayıdan Qafqaz qoşunlarının çoxsaylı əsgərləri ilə dolmuşdur".

(Ardı gələn sayımızda)

Rus dilindən çevirdi:
Kənan HACI

Iran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlılar, xüsusən də azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehrandə çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldıq.

(Əvvəli ötn sayımızda)

Rza mənim təklifimlə razılaşaraq dedi:

- Həqiqətən, çox yaxşı fikirdir. Əhməd Ələfin qadınları (Rza şah Əhməd şahı "Əhməd Ələf" çağırırdı) və Məhəmmədşahın Mirzənin arvadları (Əhmədşahın qardaşı - vəliəhd) əndərunda (qadınlar üçün ayrılmış iç otaq) olduqları üçün Əzəboğlunun əsgərlərinin oraya daxil olması yaxşı olmaz. Siz hörmətli – izzətli qadınlardan bir neçə nəfər götürün, Qacar qadınlarının məsələsinin həllinə rəhbərlik edin.

Sabahı gün mən bacılarımı və o cümlədən, general Buzərcemehr, Əmir Əhməd, Yəzdan Pənah, Əmir Təhməsibi, Əbdülhüseyn Timurtaş kimi bir neçə nüfuzlu hərbinin həyat yoldaşları ilə birgə şahın imarətinə və saraya yollandıq. Bu xanımlar da öz növbələrində çox cəsarətli və şücaətli idilər. İçəridə Məhəmmədşahın Mirzənin siğə etdiyi bir neçə xanım var idi. (Bu zaman Şüaüs-səltənənin qızı ondan talağını almış və artıq nigahda sayılmırdı. Ancaq biz əndərunda girəndə orada Məhəmmədşahın Mirzənin 18-dən artıq siğəli qadını ilə qarşılaşdıq. Onların ən böyüyünün 14 yaşı vardı. Həmin qadın Tehranın şimalındakı İmamə əhlindən idi).

Məhəmmədşahın Mirzənin həyat yoldaşı Şüaüs-səltənənin qızı Məhinbanudan kiçik və az yaşlı bir qızı da var idi. O, həmin qızı olduqca çox istəyir, daim onunla əylənirdi.

Sultan Əhməd şahın arvadlarından bir dəstə də orada idi. Mən Qacariyyə qadınlarına dedim ki, özlərinə aid nə varsa götürə və özləri ilə apara bilirlər. Özüm də nəzarət elədim ki, bu bədbəxt qadınlardan heç birinə zülm edilməsin.

Biz əndərunda olanda briqada generalı Mürtəza xan Yəzdan Pənah qırmızı pərdənin o biri tərəfinə lap yaxın gələrək dedi:

- Əlahəzrət Pəhləvinin əmrinə əsasən əndərün təliyyə olunmalı və şahın əndərunda olan Əhməd Mirzəyə (Əhməd şah) və Məhəmməd Mirzəyə (vəliəhd-Əhmədşahın qardaşı), xacələrə, dayələrə bağlı olan hər kəs dərhal buranı tərk etməlidir.

Mən qırmızı pərdə arxasından briqada generalı Mürtəzanı hədələyərək oradan çəkilməsini tələb etdim. Mürtəza xan dedi:

Əndərünü işlərini başa çatdırandan, qadınların məsələsini qaydaya salandan sonra bayıra çıxdı ki, general Təhməsibi və onun qulluqçuları Əndərünü möhürləsinlər. Oradan Aynalı salona və Məhəmmədşahın Brilliyant otağın yanındakı zalına daxil olduq.

Bir neçə saat əvvəl vəliəhd imarətdən çıxarmışdılar. Amma Məhəmmədəli şahın vəfalı nökrü, maliyyə işinə baxılırsa, bu adam Məhəmmədəli şahdan sonra Əhmədşahı və Məhəmmədşahın Mirzəni tərk etməyib, Məhəmmədəli şahın ətrafında qaldı. Əhmədşahın Mirzəni tərk etməyib, Məhəmmədəli şahın ətrafında qaldı.

Xülasə, Gülistan sarayı, Sahibqiraniyə, İqdisiyyə, imarətləri və digər Qacara aid iqamətgahlar, o cümlədən Qəsri-Qacar, İşrətabad, Fərəhabad, Kamraniyyə və digər buna bənzər yerlər möhürlənərək təhvil verildi. Beləliklə, 150 ildən sonra tacü-təxt gözləyən sonuncu şahs (Məhəmmədşahın Mirzə), yəni Əhmədşahdan sonra şahlıq taxtına oturmağa hazırlaşan vəliəhd ölkəni tərk etdi və Qacariyyə səltənətinin ardıcılığı pozuldu. (Qeyd: Kəllə bişirən qalxdı və onun yerini it tutdu!)

Müəssislər məclisi 1304-cü ilin azər ayının (1925-ci ilin dekabrın əvvəli) ortalarında təşkil olundu. Müəssislər məclisi Gülistan sarayının yaxınlığındakı dairəvi amfiteatrda təşkil olunmuşdu. Burada adətən hər il aşurə günlərində əzadarlıq mərasimi keçirilirdi.

(Qeyd: Dövlət təkyəsi Nəsrəddin şahın göstərişi ilə Tehrandə məhərrəmül-həram əzadarlıq mərasiminin təşkili üçün tikilmişdi).

Həmin yer hal-hazırda Maliyyə və İqtisadi İşlər Nazirliyinə çevrilib. O zaman Rza ölkənin müvəqqəti başçı-

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

- Əmr edərsiniz. Ancaq buna Rza şah Pəhləvi göstəriş vermişdir.

Dedim:

- Gedin. Mənim adımdan Rza şah deyir ki, bu bədbəxtlərə öz şəxsi əşyalarını yığmaq üçün iki saat əlavə vaxt versinlər.

Şah əndərünü içərisində qalmaqal təzədən başladı. Əhmədşahın və Məhəmmədşahın Mirzənin siğədə olan arvadları sərsəm şəkildə bu otaqdan o biri otağa gədir, sandıqların qarlarını qaldırır, nə istəyirdilər götürürdülər. Deyirdilər ki, bu dəbdəbəli saray Kərim xan Zənddən qalmış, sonralar, yəni Məhəmmədşahın və Fətəli şahın hakimiyyətinin əvvəllərində genişləndirilmişdi. O günə qədər sarayda belə qarışıqlıq olmamışdı. Bəzi qadınlar mənə müraciət edərək göz yaşları içərisində öz vətənlərinə qayıtmaq üçün yol pulu tapmaq üçün müraciət edirdilər.

General Təhməsibi tapşırıdım ki, onların hamısına yol xərci versin. Bəzi qadınlar Şimaldan, daha çox da Rəştədən, bəziləri İsfəhandan idilər. Türk qadınları isə Azərbaycanın müxtəlif yerlərindən gətirilmişdilər. Bir dəstə qadın da Tehranətrafı kəndlərdən idi. Hərəmxanadakı xacələr, xidmətçilər o qışın soyuğunda bahar buludları kimi göz yaşını töküürdü, heç kəs Qacar sülaləsinin ömrünün sona yetdiyinə, onların eys-işrət büsətinin bitdiyinə inanmırdı.

Bu saray (Gülistan sarayı) Əhmədşahın qış iqamətgahı idi. Yayda Qacar şah Sahibqiraniyə, qardaşı (Məhəmmədşahın Mirzə) isə İqdisiyyə sarayına gedirdi.

xan ağsaçlı şəxs quru torpağın üstündə oturub ağlayırdı. Maliyyə işinə baxan bu adam Məhəmmədəli şahdan sonra Əhmədşahı və Məhəmmədşahın Mirzəni tərk etməyib, Məhəmmədəli şahın ətrafında qaldı. Əhmədşahın Mirzəni tərk etməyib, Məhəmmədəli şahın ətrafında qaldı.

Mən bayıra çıxdım və pərdə arxasından həyatə baxdım. Gördüm ki, sabiq vəliəhd, ələmül-mülkün doktoru Məhəmmədşahın Mirzə və Buzərcemehri həyatın ortasında dayanıb, söhbət edirlər. Briqada generalı Mürtəza xandan soruşdum:

- Nə barədə danışırırlar?

Mürtəza xan (Yəzdan Pənah) dedi:

- Puldan danışırırlar. Vəliəhd deyir ki, ölkədən çıxmaq üçün pulum yoxdur.

Dedim:

- Get, məsələni Rzaya danış. De, Tacülmülük deyir ki, nə qədər bacarırsa, bu bədbəxtə kömək etsin.

Mürtəza xan getdi və bir müddətdən sonra qayıdaraq dedi:

- Əlahəzrət Rza xan Pəhləvi mərhəmət göstərərək 5000 təmən verdi ki, Məhəmmədşahın Mirzə həmin pulla özünü ərəb İraqına, oradan Avropaya çatdırсын və Əhmədşaha qovuşsun.

Macəranın ardını sonradan vəliəhdin deportasiyasını həyata keçirən və ölkədə qalan Qacar ailəsinə nəzarət edən Əmir Təhməsibin dilindən eşitdim.

Deyirlər ki, çox gözəl natiq, ağıllı və məntiqli insan olan mərhum ayətullah Şəhid Müdərrəs Əhmədşah hakimiyyətdən kənarlaşmazdan xeyli öncə Qacariyyənin süqutunu hiss etmişdi.

Bir gün Əhməd şah Tehran gəldi. Şahzadə Süleyman Mirzə (Sosialist Partiyasının rəhbəri) faytonla onun görüşünə yollanır. Həsənabad gədiyinin yanında şah çatır. Əhməd şah məhz şahzadəni görmək üçün dayanır və Süleyman Mirzə kamali-ədəblə şahın dizini öpür. Bundan sonrakı Tehran seçkiləri zamanı Əhməd şahın saray adamlarına Süleyman Mirzəyə və onun Sosialist Partiyasının namizədinə səs vermək barədə göstəriş verməsi bəlli olur. Mərhum Müdərrəs də saray əhlinin Süleyman Mirzəyə səs verdiyini öyrənir. Buna görə deyir:

- Əhmədşah gedəcək. Yəni bir şah ki, sosialistə səs verə, o, öz süqutunu yaxınlaşdırmış olur.

Buradaca onu da vurğulayaq ki, xarici güclər yeni hökuməti tezliklə tanıdılar. İlk əvvəl İranın yeni rejimini İngiltərə rəsmən qəbul etdi. İkinci addımı Rusiya dövləti atdı. Yəni o zamankı dünyanın iki əsl qüdrəti.

(Qeyd: 1304-cü ilin aban ayının 10-da (1925-ci il noyabrın 1-i) İngilis dövləti və 1304-cü ilin aban ayının 12-də (1925-ci il noyabrın 3-ü) Sovet İttifaqı Rza xanın yeni rejimini tanıdı)

Sonra Müəssislər Məclisi təşkil olundu, Konstitusiyaya yazıldı və teliklə xalq yeni rejimə inandı. Bir gün Rzanın Məclisə gəlməsi barədə qərar qəbul olundu: mən, bacılarım və qızlarım həyətdə, camaatın içərisində idik. Heç kəs bizi tanımırdı. Adi tamaşaçılar kimi ümumi keçiddə dayanıb, gəzləyə baxırdı.

sı rolunda idi. Rza altı kəhər at qoşulmuş təmtəraqlı şüşəli arabada saraydan çıxıb Müəssislər Məclisinə getdi. Səltənət nişanlı qara, böyük araba idi və əlbəttə ki, şüşəli idi. Bu bir ay müddətində hakimiyyətin yeni böyük gerbi çəkilmişdi. Onu çəkən zövqlü bir kazak zabiti idi. Adını unutmuşam. Üstəlik, hakimiyyətin açıq-mavi rəngli yeni bir bayrağı da hazırlanmışdı. Bir neçə gün davam edən Müəssislər Məclisindən sonra Rza rəsmən və qanuni şəkildə İranın yeni şahı oldu. Səhv etmərəmsə, növbəti ilin morda ayında (1926-cı ilin avqustu) Rza tacqoyma mərasimi keçirdi.

Həmin illərdə qadın adam hesab olunmurdu və onların məclisə seçilməsinə yol verilmirdi. Amma Rza Tehrandə olan səfirlərin xanımlarının və Tehranın yüksək dairəsinə məxsus olan qadınların tacqoymanı müşahidə etmək üçün Gülistan sarayına gəlməsinə göstəriş verdi.

Buna görə də mən, qızlarım, bacılarım, səfirlərin, Tehrandə olan xarici qadınlarla birgə Aynalı salona gələrək, cərgəyə düzülüb tamaşağa dayandıq... Onu da qeyd edim ki, Gülistan sarayındakı qiymətli əşyalara tikildiyi vaxtdan bəri əl dəyməmişdi, hər şey sarayda olduğu kimi qalmışdı. İndi, əlbəttə, həmin tarixi və fəvqəladə qiymətli əşyaların başına nə gəlməsindən xəbərsizəm. Tacqoyma zalı bütövlükdə yonulmuş şüşə parçaları ilə mozaik şəkildə bəzədilmişdi, arxada tovuz taxtı ilə rəqabət aparmağa qadir olan mina və sədəfə tutulmuş iki çox gözəl, nəfis taxt qoyulmuşdu. Bu taxtların hər ikisi israfçılıq dərəcəsinə qırmızı rubinlə işlənmişdi, ancaq kiçik taxt digərindən daha qiymətli cəvahiratla bəzədilmiş, onun ayaqları yonulmuş iri zümrüdlərlə örtülmüşdü.

Ardı 6-cı səhifədə

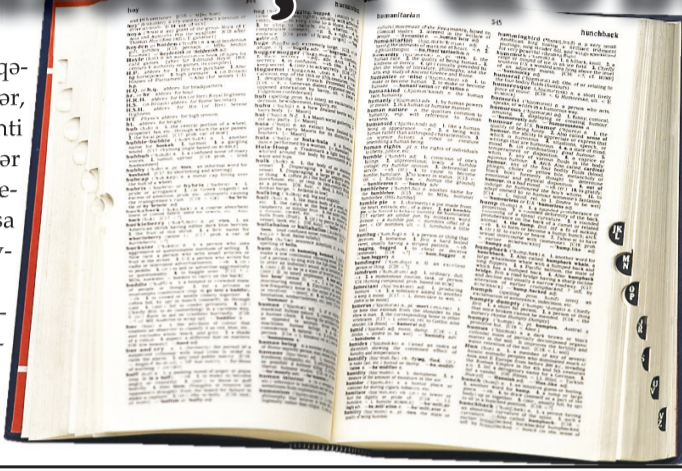
Tərcüməçinin “yalançı dostu” (kalka – fransızca faux amis) və ya dillərə-rası omonimlər (dillərə-rası paronimlər) dedikdə doğma dildəki sözlərə bənzəyən, ancaq başqa məna verən xarici dildə olan sözlər başa düşülür. Tərcüməçinin “yalançı dostları” çox vaxt tərcümənin qüsurlu olmasına səbəb olur. Problem ona görə yaranır ki, çox vaxt bir sözün başqa sözlə əvəz edilməsi onun mənasını dəyişir və ya tərcümə edildiyi dildə həmin sözün qarşılığı olmur. Bəzən də söz hansısa qədim dildən olan eyni köklü sözdən olur, lakin mənası və tələffüzü fərqlənir. “Yalançı dostlar” termini ilk dəfə 1928-ci ildə M.Kyössler və J.Derokin tərəfindən gətirilib.

Tərcüməçinin yalançı dostları (TYD) – orijinal dilində və ya tərcümə edilən dildə yazılışına və tələffüzünə görə yaxın olan, lakin mənalara görə fərqlənən leksik vahidlərdir ki, bu da tərcüməçini yanlış istiqamətə yönləndirir.

Tərcüməçinin “yalançı dostu”

Bayağı, lakin kifayət qədər şərti mənalı sözlər, hətta tərcümə ekvivalenti kimi istifadə edilən, hər iki dildə olan sözlərin semantik tərkibi eyni olsa da, nadir hallarda uyğunluq olur.

Tərcüməçinin “yalançı dostları” kateqoriyasına əcnəbi sözlərin, demək olar ki, əksəriyyəti avtomatik aid edilir.

Tərcümə problemləri ilə bağlı yazan bəzi müəlliflər öz məqalələrində iddia edirlər ki, bəzən tərcüməçilər bəzi elementar şeyləri bilmədiklərindən və ya dildəki çoxmənalı sözün mənasını araşdırmaq istəmədiklərindən “yalançı dost”larına

haqq qazandırlar. Bu fikirlə razılaşmaq olmaz. Demək olar ki, ingilis dilindəki hər bir sözü “tərcüməçinin yalançı dostu” adlandırmaq olar. Bu mənada alman dili birmənalı dildir.

Tərcüməçi dili nə qədər pis bilirsə, bir o qədər də oxşar sözlərdən saman çöpündən yapışan kimi yapışır. Belə tərcüməçi heç vaxt alman sözü olan “hotel” sözünü “mehmanxana” kimi yox, sadəcə “hotel” kimi tərcümə edəcək. O, hansı sözün hansı məqamda yerinə düşməsi məsələsində baş sındırmayacaq. Lakin rus dilində “hotel” sözü daha sanballı səslənir, nəinki balaca və “ştatdankənar” mehmanxana. Alman dilində belə differensasiya yoxdur.

“Tərcüməçinin yalançı dostları” tərcümənin leksik çətinliklərinin yalnız bir hissəsidir. Amma bunu çox şişirtmək və mütləqləşdirmək lazım deyil.

Xarici dili zəif bilən tərcüməçi orijinalı kobud şəkildə təhrif edir və orada tərcüməçinin heç bir dostu olmur.

Çapa hazırladı: NARINGÜL

Əvvəli 5-ci səhifədə

Salon başdan-başə təmtəraqlı şamdanlarla əhatələnmişdi, yuxarıdan müxtəlif rənglərə çalan böyük qara büllur çilçraq asılmışdı, pəncərələrin önünə Lui Filipin hakimiyyət dövrünün zövqünü nişan verən ağır çəkili güldanlar qoyulmuşdu. Burada hər şey şərq memarlığı üslubu ilə qarışmışdı.

Adam bu əşyalara baxanda xəyallar və rəya aləminə düşürdü. Rzanın tacqoyma mərasimi o qədər də geniş olmadı. Kəşmir cübəsi geyinmiş məmləkət böyükkləri, yüksək rütbəli zabitlər, siyasi xadimlər salonda öz xanımları ilə düzülmüşdülər.

Böyük əmmamələri, geniş libasları, uzun saqqalları olan qonaqların hamısı taxtın ətrafında çömbəltmə oturmışdular. Onların qəzəbli və tutqu çöhrələri bu yeni havalı mərasimə və qadınların burada iştirakına müxalif olduqlarını göstərirdi. Rza içəri hərbi paltarda daxil oldu. O zaman hələ Rza vahid libas və pəhləvi papağı barədə fərman vermişdi.

Həmin mərasimdə Məhəmmədrza rəsmən vəliəhd kimi təqdim olundu. O zaman yeddi yaşlı olan Məhəmmədrza Aynalı zala vüqarla daxil oldu. Ondan sonra baş nazir və nazirlər üç tacı, səltənət əsasını və almaz nişanlı qılıncı, zümrüd və yaqutla bəzənmiş qalxanı, nur dəryasını və digər hakimiyyət cəvahiriatını gətirdilər.

Bu zaman Rza qürurlü və ləngərli şəkildə gəlib taxta oturdu. Bir qoca molla və baş nazir yeni tacı ona təqdim etdilər. Rza Napoleon kimi hakimiyyət tacını öz əli ilə başına qoydu. Sonra bir neçə mürciət səsləndi, dini təşrifatlar icra olunmadan (Rza əvvəldən onun əleyhinə idi) mərasim başa çatdı. Diqqətçəkən digər məqam mərasimdə tayfa başçıların iştirakı idi. Bəluç, bəxtiyari, qaşqay, bərbəri, yəmut, türkmən başçıları İranın müxtəlif şəhristanlarından gələrək, tədbirə qatılmışdılar. Bu nümayəndələr fəxri tayfa libaslarını geyinib sarayın açıq həyətidə dayanmışdılar. Tehran ilk dəfə idi ki, Avropadakı kimi əzəmətli zəfər taqları və təmtəraqlı şüarlarla bəzə-

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

dilmişdi. Bu, iranlıların o zamana qədər dünyəvi ölçülü səliqə-sahmana uyğun olan ilk ən yaxşı və ən cəvəl mərasimi idi. Heç kəs belə bir təmtəraq görməmişdi. Tikililərdən xalça asılmışdı, hündür ağaclara çilçraqlar vurulmuşdu.

Həmin tacqoyma mərasimindən bir həftə keçənədək Tehrandə müxtəlif tədbirlər davam etdi. Məşq meydanlarında və Tehranın toz-torpaqlı xiyabanlarında hərbi paradlar təşkil olunur, kazaklar toz qaldıra – qaldıra hərbi nizamla keçirdilər. Balabançılar o zaman Tehrandə əsas və böyük sayılan üç meydanda - Topxana, Həsənaabad, Mövləvi meydanlarında hərbi musiqi və marş səsləndirirdilər. Siyasi xadimlərin, tanınmışların, vəzir-vəkilin, rəhbərlərin iştirakı ilə də bir neçə ziyafət məclisi qurulmuşdu və xarici ölkə səfirləri, onların xanımları da həmin tədbirlərdə iştirak edirdi. Gecələr Tehranın əsas meydanlarında təşkil olunan atəşfəşanlıq da həmin günlərin maraqlı tədbirlərindən idi.

Bir sözlə, Tehran camaatı o vaxta qədər görmədiyi mərasimləri gördü. Rus və ingilis səfirliklərinin əməkdaşları da qonaqlığa gəlmələri ilə Rzanın tacqoymasını xeyli şərfələndirdilər. Bir neçə ingilis təy-yarəsi Tehran səmasında manevr etməklə camaatın diqqətini özünə çəkdi. Yadıma düşmüşkən deyim, Tacqoyma mərasimində Rza qısa bir nitq də söylədi. Bu da Rzanın şah olmaq macərası. Heç yatsayıdım, yuxumuza da girməzdi.

Yadımdadır, Rzanın rəsmən şah olmasından bir neçə həftə keçmişdi, oturub söhbət edirdik. Rza zarafatla dedi:

- Tacı can, əgər bilsəydim ki, bu məmləkətdə şah olmaq belə asandır, xeyli əvvəl şah olardım.

Tehran Rza şahın dövründə

Qacarıyyə zamanındakı və Rzanın şahlıq etdiyi dövrdəki Tehran barədə çoxlu şəkillər var. Tehran Qacarıyyə zamanında böyük bir kənd idi. Tehran o qədər balaca idi ki, bir nəfər mərəcə gəlsəydi, bir gün ərzində onun əksər yerlərini gəzə bilərdi. Milli Şura Məclisinin və Sepahsalar Məscidinin arxası bostançılıq, taxılçılıq yeri idi. Burada geniş ərazilərdə yonca əkilirdi. Əkin sahələri Fərəhabad sarayına qədər uzanırdı.

Bu tərəfdən, yəni Qərb tərəfdən Tehran Həsənaabad meydanına qədər uzanırdı. Həsənaabad meydanından sonrakı ərazi də əkinçilik yerləri idi və həmin məntəqələr Fərmanfərmaya və digərlərinə məxsus idi. (Əlbəttə, sonradan Fərmanfərma bu torpaqları Rzaya satdı və Rza orada Şəhər sarayı (Mərmər saray), Əbyiz sarayı, digər tikililər yaratdı. Qalan torpaqlar da hərbi məktəbə və sonralar Zabidlər Akademiyasına çevrildi.

Cənubdan Tehran Mövləvi meydanına qədər uzanırdı. O zaman Mövləviyə Sər Qəbir ağa deyirdilər, Onun belə adlanmasının səbəbi də bu idi ki, Nəsrəddin şahın axundu olan bir damadı burada dəfn olunmuşdu: ona günbəz, barigah tikilmişdi.

Şimaldan isə Tehran, Dövlət qapısı xəndəyi və taxta körpü ilə məhdudlaşırı. Ona nə üçün taxta körpü deyirdilər?

Ona görə ki, orada dərin kanal qazmışdılar. Günlərin birində onun üstündən taxta körpü atdılar ki, camaat oradan keçib, Tehrandan çıxsa, gedib öz əkin yerlərində, Tehran və Şəmيرانat ətrafındakı tarla və bağlarda çalışsa bilsin. Gecələr həmin körpünü götürərdilər ki, oğru-quldur şəhərə girə bilməsin.

Qüruba bir saat qalmış bu körpünü qaldırdılar. Onu da əlavə etməliyəm ki, lap uzaq amandan Tehrandə bu xəndək var idi. Sonra Rza xəndəklərin doldurulması barədə göstəriş verdi. Tehranın şimalında həmin xəndəyin üstündə Avropa xiyabanlarına bənzəyən geniş bir xiyaban quruldu. Rzanın adına bağlayaraq ona Şahrza xiyabanı deyirdilər.

Rza hakimiyyətə seçilənə qədər Tehran Qacarların bütün padisəhalarının paytaxtı olmuşdu. Amma onlar bu şəhərin gözəlləşməsi üçün ən kiçik bir addımı belə atmamışdılar. Yayda toz-torpaq adamların canını alır, qışda isə camaat dizə qədər gil və palçığa batırdı.

Tehran xiyabanları Şəmsül-əməre qarşısındakı Nasiriyyə xiyabanından ibarət idi. Tehranın Səngfərs və Abrumənd xiyabanının bir başı Topxana meydanına, digər başı Bazar meydanının yaşıllığına qədər gedib çıxırdı. Keçəllik, traxoma, dəri xəstəlikləri Tehrandə tufan eləyirdi. Əlbəttə, o zaman, ümumiyyətlə, ölkədə səhiyyədən əsər-əlamət belə yox idi.

P.S. Yazıdakı qeydlər “Pəhləvi kralıçası” memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərfermaiaya məxsusdur.

ardı gələn sayımızda

Farscadan tərcümə etdi: İbrahim QULİYEV

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dövrlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın birləşməsi, zamanın birləşməsi, zamanın birləşməsi. Gərdirin əli hər yerdən üzüləndə, dünya qələmin gücünə, bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sınaqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiqləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə yanaşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan xaos bir söz bumuna da şahid oluruq. Bu, əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xəyal qırıqlığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşananlar, məsələn, yaşından, təcrübəsindən, istedadından asılı olmayaraq, romançılığa aludə olmağın bu gün bir dəb halını alması, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri məyus edir. Beləyə klassiklərimizin tarixindən örnəklər verməyi planlaşdırmışıq. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli ədiblərindən olan İsi Məlikzadənin "Duz" hekayəsi ilə missiyamızı davam etdiririk.

Firuzə bu ayrılıq anını qorxa-qorxa gözləmişdi. Özüne söz vermişdi ki, Seymur yola düşəndə ağlamasın. «Uşaq birdən könlüqırıq gedər».

- Bacarmırsınız, oxutmayın. Hələ birinci kursu qurtarmamışam. Bəs beş il məni necə dolandıracaqsınız?!

mək olar?» Ayaq döyməkdən bədbəxtin canının suyu da quruyub. Bir dəridir, bir sümük... Gör necə ildir... Gör ha».

Yenə signal səsi eşidildi; dalbadal, əsəbi Seymur çamadanın qulpundan yapışdı. Ana yalvardı:

- Ağrın mənə gəlsin, pulu al. Yenə tapıb göndərərik. Bir az... qənaətlə xərclə, israfçılıq eləmə.

- Yoxsa bu vaxta qədər genbol xərcləmişəm?! Bilirsən borc almaq nə deməkdir?!

Şəhərdə olmusan? Bir stəkan suyu da pulsuz vermirlər.

- Al, bala.

- İstəmirəm! – Oğlan zənbili də götürdü.

Firuzə əzilib yumrulanmış pulu Seymurun paltosunun yan cibinə saldı.

«Görəsən nə olub? Məni neynəyir?» Seymur maşından düşdü. Təzə qəhvəyi tuffilələrinin palçığa batacağından ehtiyat edib, təmiz yer seçə-seçə ayaqlarının ucunda tərənin üstünə gəldi. Qara şala bürünüb dikə dırmanan anasını gördü. Arvad kəsə yolla sürüşə-sürüşə qalxırdı. İki dəfə bürünüb dizlərini yerə verdi. Sağ əlini tez-tez başının üstünə qaldıraraq yel-ləyirdi.

Yağışın suyu oğlanın boynuna, bədəninə süzülürdü. Əti çim-çişdi. Silkələnib geri döndü. Ayaqlarını ehmalca qoya-qoya özünü maşına saldı. «Pul gətirir, qoy gətirsin».

- Bəlkə qabağına gedək? – deyərək yoldaşı soruşdu.

DUZ

(hekayə)

Seymur paltosunu geyinib qapının ağzında dayandı. Anası balaca qara çamadana və içi dolu həsir zənbili gətirib onun qarşısına qoydu.

Oğlan şeylərə tərəf baxmadı. Gözlərini anasının yanına sallamış damarlı, quru əllərinə zillədi.

Sonra onu umacaqlı baxışla süzdü. Firuzə oğlunun fikrini anlayıb gülümsədi. Əlini dir-səkdən ilməsi qaçmış sarımtıl, nimdaş jaketinin cibinə saldı.

- Al, hələlik bunu xərclə...

Seymur səliqə ilə bükülmüş pulun arasını açdı. Üç dənə qırmızı onluğu görüb qaşqabağını tökdü. Gah ovcundakı pula, gah da anasına baxdı.

Ayrılıq dəqiqələrində ürəyini sarmış kövrəklik əriyib getdi.

Deyəcəyi vida sözləri qırılmış zəncir halqaları kimi beynində dağıldı, pərən-pərən düşdü. Gözucu anasının ciblərinə baxdı. «Bəlkə yenə verdi?.. Bəlkə...»

Firuzə sanki oğlunun titrəyən barmaqlarını görməmək üçün üzünü döndərdi.

Baxışları həsir zənbilin üstündə dolandı:

- Maşın küçədə səni gözləyir.

Seymur qırmızı onluqları ovcunda sıxıb yumruladı:

- Otuz manatla hara gedim?

Firuzə istədi oğlunun hirsini dağıtsın, könlünü alsın. Gülümsədi. Və tez də peşman oldu; anladı ki, bu təbəssüm Seymurun olan-qalan səbrini çalxaladı, daşdırdı.

Oğlan pulu stolun üstünə atdı:

- Bilsəydim belə olacaq, heç qış tətlinə gəlməzdim. Başqaları öz uşaqlarını ağıllı-başlı yola salırlar.

Ana köks ötürdü.

- Bizim də gücümüz buna çadır.

- Elə bilirsiniz tələbə olmaq asandır? Şəhərdə dolanmaq asandır?

Seymurun səsi də titrədi, dodaqları da. Atası ilk dəfə onun nəzərində adılşdı, balacalaşdı. «O da gedib özünə sənət tapıb. Poçtalyonluqdan nə çıxar? Otuz ildir onun-bunun qapısına məktub daşıyır. Cibləri də boş».

Firuzə istəmədi ki, Seymur evdən narazı getsin. İstəmədi ki, bu vida dəqiqələri sonralar ağır daş olub ürəyindən asılsın. Ana oğlunu məhəbbətlə süzdü. «Aırıqlayıb Seymur. Rəngi də ağarıb. Ağız-burnu nəcilməşib. Yəqin çətinlik çəkir, doyunca yemir. Neynəsin, yanında anası yox, bacısı yox».

Ana ayrılığın, həsrətin dad-tamını bilirdi. Altı aydan bəri gecəli-gündüzlü bütün fikrizikri oğlunun yanında olmuşdu. Bircə qismət çörək yeyəndə də, bircə içim su içəndə də Seymuru xatırlamışdı: «Görəydim günləri necə keçir balamın!».

Seymurun tətildə olduğu müddətdə ana onunla üz-üzə çox oturmuşdu; doymamışdı.

Firuzə cavab verə bilmədi. Ürəyində ərinin qarasına deyindi: «Heç olmasa gəlib uşağı yola da salmadı. Bu yağışlı gündə çantasını atıb getməsəydi dünya dağılmazdı ki!»

Küçədə maşın signal verdi. Ana stolun üstündən əzik pulları götürüb Seymura uzatdı:

- Al bala, dəlilik eləmə.

- İstəmirəm!

- Axı təqaüd də alırsan.

- Ondan sizə nə?! Aldığım

ayın başına çatmır. Ac qalanda kimin qapısına gedim?! Elə bilirsiniz yeməkdən savayı xərclərim yoxdu?

- Biz də atanın maaşı ilə dolanırıq, bala. Axı səndən başqa evdə iki bacın da var.

- Məni adam yerinə qoymursunuz. Şəhərdə batsam da vecinizə gəlməz.

Maşın uzun-uzadı signal verdi. Seymur şəhadət barmağını çiyini üstədən qapıyı tuşladı:

- Uşaq oxudan elə olar. Oğlunu öz maşınında stansiyaya göndərir. Mən də onun qoltuğuna qısılmışam. Mənim atam...

Firuzənin ərinə yazığı gəldi. Cansız-cəsədsiz kişinin bu yağışlı, küləkli gündə palçığa batıb qalacağından qorxdu. Naxoşlayıb yatağa düşəcəyindən qorxdu. «Pay-piyada nə qədər göz-

- Dərdin mənə gəlsin.

Oğlan anasının ağarmış, xəstəhal çöhrəsinə baxdı. Titrəyən qansız dodaqlarına baxdı. Onun gözlərindəki nəmi sezmədi. Ürəyinin ağırlı-acılı döyüntüsünü eşitmədi. Qapını itələyib çıxdı.

Küləyin əydiyi çəpəki yağış ananın üzünə, sinəsinə nöqtə-nöqtə çırırdı.

«QAZ-69» tərpendi.

Seymur yanındakı yoldaşının adda-budda suallarını cavabsız buraxdı. Gözlərini maşının aramla, xıslıtlı ilə işləyən şüşəməzləyənə dikib fikirləşdi: «Dedilər, orta məktəbi qurtaranda sənə bahalı kostyum alacağıq.

Əvəzində altmış manatlıq ucuz kostyum aldılar. Dedilər, instituta girsən sənə qızıl saat alacağıq.

Almadılar. Saat üçün cəmi-cümlətəni iyirmi beş manat göndərdilər. İndi də... Pulları yoxdur, mənə nə? Haradan tapırlar-tapsınlar. Nə vaxta qədər qorxa-qorxa, qənaətlə xərcləyəcəyəm?..

Ata məni ötürməyə də gəlmədi... Verdikləri otuz manatı Bakıya çatan kimi poçtla geri göndərəcəyəm».

Maşın dikə dırmaşan palçıqlı yolu güclə çıxdı. Üzbəüz gələn bir kişi əl qaldırdı, sonra dərənin dibini göstərərək nəsə qışqırdı. Sürücü maşını saxladı. Qapını açıb aşağıya baxdı.

- Seymur, deyəsən, anandı, dalımızca yüyürür.

- Çatıb. – Seymur üzünü, boynunu yaylıqla sildi, sarı, tükü papağını çıxarıb çırpdı.

Firuzə oğlu tərəfdəki açıq dal qapıya özünü güclə yetirdi. Bənizi ağappaq idi. Nəfəs aldıqca bütün bədəni uçunurdu. Qurumuş boğazını yaşlamaq üçün tez-tez udqunurdu. Seymur anasının hədəqədən çıxmış nursuz gözlərinə baxdı:

- Nə olub?

Arvad ovcunda tutduğu bükülü kağızı Seymura uzatdı. Oğlan kağızı əlinə alıb barmaqları ilə yoxladı:

Firuzə sanki son nəfəsini topladı:

- Sənə zənbildə... soyutma toyuq... yumurta qoymuşam... Duz yadımdan çıxmışdı. Elə yerə qoy... islanmasın.

Seymur ağzını geniş açıb ciyər dolusu hava udan anasının göyərmiş nazik burnuna baxdı.

Onun üzündəki ifadəni yağış isladan tellərinin arxasından sanki daha aydın görmək üçün gözlərini qıydı. «Bunlar məni dolayıblar. Bunlar məni adam saymırlar».

Oğlan əlindəki kağızı bükülüsünü yerə çırpıb, qapını zərblə çəkdi: Maşın tərpendi. Təkərlərdən qopan horra palçıq yola səpilmiş narın ağ duzun üstünü tamam örtüdü...

Feyziyyənin təqdimatında: O TAYDAN MƏKTUPLAR

Onlar çox uzaqda deyillər. Əlimiz də çatır, ünümüz də yetir. Amma bizim onlar üçün görə biləcəyimiz çox iş var, elə onların da bizdən umduqları az deyil. Ən azı, tanınmaq, izlənmək, xatırlanmaq istəklərində haqlıdırlar. "Aydın yol" Cənubi Azərbaycanda yaşayan istedadlı soydaşlarımızı sizə təqdim edir: Aria Torkanbori Təbrizdə doğulub. Bakıda professor Arif Məlikovdan, Ceyhun Allahverdiyevdən və Azər Dadaşovdan bəstəkarlıq, Eyyub Quliyevdən dirijorluq, Lala Rzayevadan və Leyla Məmmədovadan piano dərsləri alıb. Tehrandə, Təbrizdə, İstanbulda və Berlində musiqi təhsilini sistemli şəkildə davam etdirib. Təbrizdə ilk dəfə operanı səhnəyə gətirən həmyerlimizlə söhbətləşirik:

- Musiqi ilə uşaqlıqdan məşğul olmağa başlamışam. Yeddi yaşından bəri piano çalmışam. On səkkiz yaşım olanda Təbriz Universitetinin "Mühəndislik" ixtisasına daxil olsam da, bir il sonra öz istəyimlə universitetdən çıxdım. Bundan sonra bəstəkar olmağa qərar verdim və həyatımı musiqiyə bağladım.

- Təbrizdə Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" muğam operasının musiqisi əsasında forma və məzmunca yeni olan "Məcnun - Talibi-Nur" tamaşasının səhnəyə qoyulması xəbəri sevindiricidir, həm də nəzərə alsaq ki, bu, Təbriz səhnəsində göstərilən ilk operadır.

- "Məcnun-Talibi-Nur" Təbrizin mədəniyyət tarixində ilk opera idi və çox böyük anlaşıqla qarşılandı.

- Bu qürurverici hadisə olsa da, xeyli təəccübləndirir. İranda operanın bu qədər gecikməyinin səbəbi nədir? Qadağalar mı vardı?

- Yox, operaya qadağadan söhbət gedə bilməz. Sadəcə, yaxşı musiqiçilər, yüksək səviyyəli ifaçılar olmayıb ki, opera səhnəyə çıxa bilsin.

- Bütün yeniliklər çətin qəbul edilir. Yəqin, bu ilk opera da səhnədən qərribə görünüb tamaşaçıya.

- Elədir. Tamaşaçı sözün əsl mənasında heyrətə gəlmişdi. Çoxları sevincdən ağlayırdı. Bəziləri ifadan bir neçə gün sonra da, məni tapıb qucaqlayıb, təbrik edirdi.

- İndi sizi Cənubun Üzeyiri adlandırırlar, yəqin?

- Yox. Üzeyir bəy olmaq mümkün deyil. Üzeyir bəy təkə dəhi bəstəkar yox, həm də dəhi insan olub. Onu yalnız Şostakoviçlə müqayisə etmək olar. Bəlkə də, hələ uzun illər belə insan doğulmacaq. Onun necə böyük şəxsiyyət olduğunu hələ də bilmirlər.

- Opera ilə bağlı, yəqin, planlarınız genişdir...

- İndi "Koroğlu" operası üzərində işləyirik. Birinci pərdə artıq hazır. Burada da Üzeyir bəyin "Leyli və Məcnun" operasında olduğu kimi məzmun və mətn fərqli olacaq. Hər iki mətnin müəllifi özüməm. Bir uşaq nağılı əsasında operetta yazmışam, tezliklə onu da səhnəyə çıxaracağım. Yaxın vaxtlarda öz əsərlərimdən ibarət konsert verməyi düşünürəm.

- Siz nəsr də yazırsınız eləmi?

- "Laçının sirri" adlı bir romanım var. On səkkiz yaşında yazmışam. Bu yaxınlarda çap olunacaq. Romanın mövzusu daha çox musiqi və fəlsəfə ilə bağlıdır.

- Ümid edirik uğur qazanacaq. Romanı azərbaycanca yazmırsınız?

- Amma, yəqin, umu-küsünüz də yox deyil.

- Hə, elədir. Amma faydası yoxdu, təəssüf ki.

- Məsələn...

- Məsələn, düşündüm ki, "Məcnun Talibi-Nur" Bakıya dəvət alacaq. Ancaq olmadı. Yaxınlarda bu əsər Berlində də səhnəyə çıxacaq. Ancaq özüm azərbaycanlı ola-ola, Bakıda təhsil ala-ala nəyə görə heç bir şansım yoxdur.

- Müraciətinizə nə cavab veriblər?

- Düzü, sual gözlənilməz oldu. Həm də, bu mənim bildiyim sahə deyil. Bir də, sizin tamaşanı görməmişəm, axı.

Odur ki, indi heç bir cavabım yoxdur. Amma hər halda nəse etmək olar.

- Məncə də olar. Ancaq sponsor lazımdır. Səhnə verilməlidir, ifaçıların hotel və yol xərcləri ödənməlidir.

Üzeyir Hacıbəylinin təbrizli varisi

- Yox, farsca. "Razeh Lachin" - orijinalda belə səslənir. Amma bir zamanlar azərbaycanca da tərcüməsini düşündüm, ilk cəhdim uğursuz alındı.

- Necə, yəni?

- Dörd il bundan öncə Bakıda bir ədəbiyyatçıya yaxınlaşdım, farsca-nı yaxşı bilirdi. Kitabın tərcüməsindən danışanda dedi ki, ruslar bu haqda çox yazıblar, bu kitab nəyimizə gərəkdi? Mən də sadəcə güldüm və sağollaşdım.

- Təəssüf edirəm. Amma çoxumuz bəzən yanlış ünvanlara gedirik. Ümid edirəm, ruhdan düşməyəcəksiniz.

- Təəssüf doğursa da, reallıq budur. Amma ruhdan düşməkdən söhbət belə gedə bilməz.

- Sizcə, Təbrizdən Azərbaycan mədəniyyəti, incəsənəti, ədəbiyyatı necə görünür?

- Düşünürəm ki, çox yaxşıdır. Bu sahələrdə xeyli irəliləyiş var.

- Bayaq özünüz dediyiniz kimi, yenilik həmişə çətin qarşılanır. Operanın məzmununun dəyişdirilməsi birmənalı qəbul edilməyib. Soruşurlar ki, niyə bu əsərdə Leyli yoxdu? Deyirəm, Leyli əsərdə fiziki olaraq mövcud deyil. Çünki Leyli və Məcnunun eşqi başqa bir eşqdır, yalnız qız-oğlan münasibəti deyil. Ayrı-ayrı adamlar müxtəlif fikirlər səsləndirir. Bəzən deyirlər, Üzeyir Hacıbəyli sən qədər bilmirdimi, lazım olsaydı özü əsəri belə hazırlayardı? Kimisi də deyir, əsəri dəyişdiyinə görə səni məhkəməyə vermək lazımdı. Bu il Üzeyir bəyin xatirəsinə həsr olunan musiqi festivalında İtaliyadan musiqişünas professor Mattiotti qonaq qismində iştirak edirdi. Maraqlısı budur ki, o, Bakıda "Leyli və Məcnun" operasının ikinci pərdəsində durub getmişdi. Bizim operaya isə diqqətlə baxaraq, mənə əsərlə bağlı çox yüksək fikirlər səsləndirmişdi. Bakıda isə bu əsəri qəbul elətdirmək çox çətindir. Sizcə, nə etmək olar?

Bu əsərə yeni baxış Üzeyir bəyin "Leyli və Məcnun"una yeni can verib. Bakıdan himayə fikrini hələlik özümdən uzaqlaşdırmışam. Üzeyir bəyin ev-muzeyinin direktoru Sərdar Fərəcov söz verib ki, bizim afişəmizi muzeyin divarına vurduracaq. Afişanı Təbrizdən Bakıya özümlə daşdım. Ancaq bilirməm asıldımı?

- Bakıya köçmək istəmirsiniz ki?

- Bakıda daha çox gəzməyi sevirəm. Doğrudan da gözəl şəhərdir. Ancaq mədəniyyət baxımından çox fərqli ruhlardaydıq. Təbrizin ruhu mənə daha yaxındı.

- Firsət düşmüşkən, hansı həmkarlarınızın tanınmasını, diqqət mərkəzində olmasını istərdiniz?

- Ali Geranmehr Bakıda təhsil almış bəstəkar və tarzəndir. Farhad Soltani vokal ifaçısıdır. Bakıda Bülbül adına Vokal festivalında birinci yeri tutub. Səməd Maralbaşı gözəl klarnet ifaçısıdır.

Bu adamlar hal-hazırda Təbrizdə yaşayırlar və olduqca istedadlıdırlar. Ancaq təəssüf ki, nə Təbrizdə, nə Bakıda layiq olduqları qədər tanınmırlar.

- Mütləq ilə aranız necədir? İndi nə oxuyursuz?

- Babək Əhmədinin fəlsəfəyə və incəsənətə aid kitablarını, bir də və Peter Şafferin "Günəş naminə kral ovu" əsərini oxuyuram.

- Yaşd həmkarlarına bir sözün, arzun varmı?

- Bakıdakı gənc bəstəkarlara arzum budur ki, yeniliyə açıq olsunlar. Bakıda olduqca istedadlı gənc musiqiçilər var: Ayaz Qəmbərli, Türker Qasımzadə, Tahir İbişov, Firudin Allahverdi, Səid Qəni. Yəni deyirəm, təəssüf ki, bu dostlar lazım olduğu qədər tanınmırlar, baxmayaraq ki, müxtəlif beynəlxalq festivallarda mükafatlandırılıblar. Gənc bəstəkarlar nöinki onların, heç dünyaca məşhur bəstəkarların da musiqilərini dinləmirlər. Kimi dindirən Şostakoviçin, Prokofyevin, Skryabinin adını çəkir. Fərəc Qarayev kimi gözəl bəstəkarın əsərləri Bakıda ifa olunur, ancaq zal boş qalır.

Bu insanlar bir nemətdir, onların qədrini bilsinlər. Bir vaxtlar Üzeyir bəyin yenilik gətirməsinə görə onu təqib ediblər. Gənc bəstəkarlar öz yollarını tapmalıdırlar, qarşılına heç bir sədd qoymamalıdırlar. Musiqi riyaziyyat deyil. Musiqi ancaq rus məktəbi, Beethoven, Bax demək deyil. Marco Stroppa, Helmut Lavhenman, Bit Furrer, Hans Tutşku kimi insanlar da böyük bəstəkarlardır. Qara Qarayev kimi bəstəkarları özlərinə ustad hesab edənlər bilmirlər ki, Qara müəllim Amerikaya gedib Stravinskini görəndən sonra, ömrünün sonuna qədər müasir musiqi yazmağa başlayıb. Qara müəllimin davamçısı olan oğlu Fərəc Qarayev onun başladığı yolu davam etdirir. Bu insandan nə qədər mümkündürsə faydalanmaq lazımdır. Hər iki ildən bir Qara Qarayev adına müasir musiqi festivalı keçirir. Ancaq mən şəxsən zallarda tələbələri o qədər də görmürəm. Bu isə çox böyük problemdir. Gənclər yeniliyə açıq olmasalar, bu, yaradıcılığın məhvi ola bilər. Narahatedici məqamlardan biri də odur ki, gənc musiqiçilərin düşüncələri özlərindən iki nəsil böyük həmkarlarından fərqlənmir. Dünyada təkrara ehtiyac yoxdur. Azı siz eynən öz də müəllimlərinizə oxşayacaqsınızsa, onda daha özünüzdə nə ehtiyac var?

- Qarşıdakı planlarınız, istəkləriniz...

Romanım haqqında danışdım. Yenisini də yazıram. Bəzi tərcümələr edirəm. Məsələn, 2010-cu ildə, Bakıda azərbaycanca alətsünaslıqla bir dənə də olsun bağlı kitab tapa bilmədim. Başladım özüm tərcümə etməyə. Kitabın yarısını tərcümə etsəm də, heç bir maddi dəstək almadığıma görə iş yarımçıq qaldı.

Dostlar, yoldaşlar

Bahar gəlmişdi.
Biz çıxıb dərindən
Evə gedirdik,
Bir sən, bir də mən.

Papağımızı
Yan qoymuşduq, yan,
Deyib-gülürdük
O gün ucadan.

Gödəkcəmizin
Yaxası açıq.
Gözəl bir gündə
Yola çıxmışdıq.

Niyə gedirdik,
Hara gedirdik?
Biz hara gəldi –
Ora gedirdik.

Sonra - geriyə,
Sonra - sağ, sola,
Sonra tullandıq,
Sonra yüyürdük
Biz bala-bala.

Gəzib dolaşdıq
Bir sən, bir də mən.
Evə qayıtdıq
Üzügülər, şən.

Gülə-gülə də
Ayrıldıq onda.
Sevinərik biz
Bir də, yenidən
Qarşılaşanda.

Durğu işarələri

Axırcı
Sətirdə,
Sözlər qurtaran yerdə
Durğu işarələri
Dayanırlar üz-üzə,
Dayanırlar göz-gözü.

Əl-qolunu ata-ata,
Qaç-qaç
Gəldi nida.
Bağırda bağır,da,
Çığırdıqca çığırdı: -
Ura! Ura!
Qara - vuul!
Tələdilər!
Hara baxırsan,
Hara?!

Gəlib çıxdı hardansa
Əyricəburun sual.
Yanlarını basa-basa
Yağdırırdı sualları
Dalbadal,
Bircə-bircə: -
Kim?
- Kimi?
- Hardan?
- Necə?
Gəlib çıxdı vergüllər –
Qıvrımsaçlı gözəllər.
Dayanırsan, boylanırsan
Nəfəsini daran kimi,
Hər vergülü görün kimi.

Çapıb gəldi iki nöqtə,
Diyirlənə-diyirlənə
Qopub gəldi üç nöqtə.

Vergüllər başladılar: -
Bizim öz yerimiz var!
İmlə yazanda - vergül,
Müəllimin sözünə
Qulaq asanda - vergül!

Nöqtəli vergül xala
Heç kəsdən qalmaz dala:
- Nöqtə yoxsa üstünüzdə -
Gərək deyilsiniz siz də!..

Qoşa gözlərində nəm,
Qışqırdı iki nöqtə:
- Nöqtəli vergüldən də,
Vergüldən də üstünəm -

Marşakın şeirləri İsa İsmayilzadənin tərcüməsində

Baxın, təkgöz nöqtədən
İki dəfə böyüyəm mən!
İki gözəl baxıram,
Əyri yolla yoxdu aram.

Gözünü döyə-döyə,
Özünü öyə-öyə
- Yoox! - səsləndi üç nöqtə -
Mən hamıya gərəyəm,
Tezca görürlər məni!
Elə ki söz qurtardı –
Düzürlər üç nöqtəni...

Sual boynunu bükdü,
Heyrətləndi: - Sözü bax!..
Nida çiyini çəkdi,
Deyindi: - hm... Sözü bax!..

Tənha nöqtə birdən-birə
Ayağını vurdu yerə:
- Gərək son sözü mən deyəm!
Cümlə mənə qurtarır –
Mən hamudan gərəklilyəm!..

Göy qurşağı

Göy üzündə çaxdı şimşək,
Tez gözünü yum gərək!

Asta-asta yağış yağır,
Üzə güllür göy qurşağı.

Uşaqlar, tez olun,
Çıxın, çıxın həyətlə!
Uşaqlar, düzülün!
Şehli otlar içində
Ayaqyalın qaçarıq,
Qaçarıq,
Tullanarıq,
Göy üzünə uçarıq.

Uşaqlar, tez olun,
Göy qurşağı üstündə
Düzülün!
Əl çalın, əl çalın!
Göy qurşağı rəngbərəng
Çiçək kimi açılıb.

Göy qurşağı
Boyunca
Gedək üzünə dolaşaq.
Göy qurşağı üstündən
Yerə mayallaq aşaq.

Huşsuza bax, Huşsuza

Harda yoxdu, harda vardı,
Basseyin küçəsində
Bir huşsuz yaşayardı.
Əyləşib, səhər-səhər
Köynək geydi birtəhər.
"Qoluna bax, nə gəndi,
Vay... şalvarmış!" - deyindi.
Harda yoxdu, harda vardı,
Basseyin küçəsində
Bir huşsuz yaşayardı.
Palto geyinirdi o –
Özünü o palto.
Coraba əl atardı –
Corabın yiyəsi vardı.

Harda yoxdu, harda vardı,
Basseyin küçəsində
Bir huşsuz yaşayardı.

Papağın əvəzinə
Tava geyindi yənə.
Çəkmə yerinə - alcak,
Dedilər: - huşsuz, əl çək!
Əyləşib tramvaya
Yol gedirdi vağzala.
Qapını açdı - vay-vay,
Yıxılmışdı, az qala.

Bələdçi üz tutdu,
Biletçiyə üz tutdu: -
Ay izzətli, hörmətli
Vaqonlar bələdçisi,
Vaqonlar biletçisi!
Hər nə olursa-olsun -
İndi düşməliyəm mən.
Olmaznu tramvayı
Vağzalda əylədsən?

Bələdçi hay-haraya
Əylədi tramvayı.

Harda yoxdu, harda vardı,
Basseyin küçəsində
Bir huşsuz yaşayardı.
Bilet almaq eşqinə
Gəldi bufetə yənə.
Sonra pul saya-saya
Kvas almaqdan ötrü
Tez yüyürdü kassaya.

Harda yoxdu, harda vardı,
Basseyin küçəsində
Bir huşsuz yaşayardı.

Sonra qaçdı perrona,
Mindi açılmış vaqona.
Çamadanı,
Bağlamayı
Tez yerbəyer elədi,
Özünə "afərin" - dedi.
Pəncərənin qabağında
Gəldi yuxuya bir anda.

Alatoran gəldi dilə:
- Bura haradı belə?
- Leninqradı, - dedilər,
- Leninqrad! - söylədilər.

Bir az yatdı, oyandı,
Pəncərədən boylandı,
Baxdı böyük vağzala,
Keçdi sorğu-suala:
- Bəs buranın nədi adı,
- Boloqoyedi, Popovkadi?
- Leninqrad! - dedilər,
- Leninqrad! - söylədilər.

Yatdı, yənə oyandı,
Pəncərədən boylandı.
Baxdı böyük vağzala,
Yənə keçdi suala:
- Stansiyanın nədi adı?
- Dibunadı, Yamskayadı?
- Platformadan cavab gəldi,
- Leninqrad! - kimsə dedi..

Dedi: - Bu nə zarafatdı?
Yol getdim, iki gün yatdım,
Heç çatmadım Leninqrada –
Getmədim, geri qayıtdım.

Harda yoxdu, harda vardı,
Basseyin küçəsində
Bir huşsuz yaşayardı...

Karusel

Nəhəng çadır altında
Dalbadal atlar keçir,
Qızıl yüyünlər keçir,
Qızıl qanadlar keçir.

Qızlar xizək üstündə,
Oğlanlar at üstündə,
Xizəyi qovhaqovda,
O qızların qəsində.

Naxış-naxış xizəklər
İşildar işim-işim.
Oğlanların atları –
Bozumtul, ya qaraşın.
- Qamçılایb atları
- Xizəklərə çatırıq!
- Vurmayın atları, siz,
- Yox... çata bilməzsiz!
Rəngbərəng fənarların
Altında cıdır bax!
İgidlər qovhaqovda,
Titrayən çadıra bax!

Evlər necə fırlanar,
Keç-keçə fırlanar –
Coşqun seldi elə bil.
Meydan özü fırlanır –
Karuseldi elə bil.

Nəzakət dərsi

Beş-altı yaşlı ayını
Öyrətdilər bala-bala –
Bəlkə o da "adam" ola: -
Yaxşı-yaxşı qulaq as!
Qonaqlıqda Olmaz
Nə çığıрмаq, nə bağırmaq.
Tanışları görəntək
Tezca baş əyəsən gərək;
Çıxarsan papağımı,
Yeriyəndə heç kəsin
Əzməyəsən ayağımı,
Birələri qapmayasan,
Dörd ayaqla çapmayasan!..

Marçıldatma ağzını,
Əsnəməkdən gözünü çək!
Əsnəyəndə pəncəni
Ağzına tutasan gərək!

Üzüyola mehriban ol,
Yolu kəsmə, söz qanan ol,
Qocalara hörmət elə;

Hərdən ayı nənəni də
Dumanda, şaxtada, çəndə
Evə ötür güllər üzlə.

Hə... ayıya bax, beləcə
Dərs verəndir gündüz, gecə.

Dərsin xeyri olmadı,
Ayı lələ ayılıqdan qalmaqda.
Qonşulara - aylara,
Tülkülərə baş aydı,
Tanışları görəntək
Yer verərək,
Üstəlik,
Çıxardı papağımı,
Tanış olmayanların
Tapdadı ayağımı.

Harda aşdı –
Orda başdı,
Ot-əncəri tapdaladı,
Başına min oyun açdı.

Metrolarda harın-harın
Hara gəldi atlanırdı.
Qocaların, qarılarnın
Qabırğası çatlayırdı.

Beş-altı yaşlı ayını
Öyrətdilər, bax beləcə,
Əbas yerə gündüz-gecə -
Dərsin xeyri olmadı,
Ayı lələ ayılıqdan qalmaqda.

Mixail MAKSİMOV

(Əvvəli ötən sayımızda)

Konslagerlər və bütün Almaniya

Almaniya azad ediləndən sonra Hitler konslagerləri haqqında dəhşətli həqiqətlər bütün dünyaya ayan oldu. Gördüklərindən heyrətə gələn müttəfiq qüvvələrin təmsilçiləri faşizmi yaşandı almanlardan konslagerlərin mövcudluğundan xəbərdar olub-olmadıqlarını soruşurdular və çox vaxt belə bir cavab alırdılar: "Yox, bizim heç nədən xəbərimiz olmayıb". Bu, ziddiyyətli insan psixikasının qəribə xüsusiyyətidir: bilmək istəmədiyini bildiyini boynuna almamaq.

Qorxu

Qəzetlərdə, radioda konslagerlərin mövcudluğundan xəbərsiz olmağın qeyri-mümkünlüyü haqqında çox yazılıb, çox danışılıb. Düzdür, konslagerlərdə baş verənlərin təfərrüatları xalqa açıqlanmırdı. Amma bu daha pis idi – əgər orada səni nələrin gözlədiyindən xəbər varsa, özünü buna hazırlaya bilərsən. Əks halda bu ölüm kimi bir şeydir. İnsan qəfil yoxa çıxır, vəssalam.

Bəs çoxlu sayda sərt qanunların mövcud olduğu ölkə, heç bir qanunun mövcud olmadığı ölkədən nəylə fərqlənir? Sərt qanunların mövcud olduğu ölkədə insan nə vaxt və nəyə görə asılacağını bilir. Faşist Almaniyası kimi qanun tanımayan ölkədə isə vicdanlı alman, nümunəvi ailə başçısı olsan da, kilsəyə getsən də, rəhbərliyin sözüünə qulaq assan da gecələrin birində sənin qarını gestapo döyür.

Əvvəlcə, ilk baxışdan sanki heç bir təhlükə yox idi. Qəzetlərdə, radioda qaraçılara qarşı hay-küylü kampaniya aparılır. Bütün qaraçıları konslagerlərə doldururlar.

Amma mən qaraçı deyiləm. Mənə dəyməyəcəklər. Növbə "qaranlıq" sakinlərinin – gecə klublarının sahiblərinin, homoseksuallarının. Yenə məndən ötdü. Amma bundan o yana vəziyyət bir az qəlizləşir. Budur, cəmiyyətdə əhəmiyyətli rol oynadığını anlayan bir qrup adam həddini aşır. Məsələn, həkimlər və ya vəkillər, fizik-alimlər. Onlar özləri üçün informasiya azadlığı, həmkarları ilə görüşə bilməkdən ötrü xarici səfərlərə yollanmağa icazə verilməsi tələbi ilə çıxış edirlər. Onların dünya şöhrətli, hamı-

İnsan get-gedə özü öz şəxsiyyətini boğmağa başlayır. Onu qəzet oxuyan vaxt nəzərdən keçirək. Əslində, o qəzet oxumur. Axı qəzet yaşadığın dünyaya pəncərə olmaq üçün nəşr edilməyib. O, heç nə yazılmayan yerləri, sətirlərin arasındakı boşluqları oxumağa başlayır, bu boşluğu canına çəkir, özü boşluğa çevrilir. İndi ona əmr etmək lazım deyil – o özü ondan nə tələb olunduğunu yaxşı bilir. Bu vaxt o özünü təhlükəsizlikdə hiss edir. Amma bu təhlükəsizlik öteridir.

nə isə "maraqlı" bir şey eşitdikdə bu barədə ona məlumat verməyi tapşırır. Bu cür "işverənlik" edən uşaqlar da olurdu. Düzdür, onlar çox deyildilər, bütün Almaniyada təxminən ona yaxın belə fakt məlumdur. Amma hər dəfə radioda səs-küy qaldırılırdı, bütün qəzetlərdə az qala milli qəhrəman zirvəsinə ucaldılan bu uşaqların şəkilləri, onlar haqqında məqalələr dərc olunurdu. Bu bəs edirdi. Həddə – cəzadan daha qorxuludur.

İndi öz övladının dalına şapaq vur görüm necə vurursan.

Bu o deməkdir ki, sən artıq ətrafda baş verənlərin yalnız şahidlərindən deyil, həm də iştirakçılarından, güllə düzəldənlərdən, qulaq asan aparat yığanlardan, fərin nitqlərindən kitab yazarlardan birisən. Sən bilirsən ki, nəyisə dəyişdirmək sənənin imkanın xaricindədir. Çünki sən heç nədən, boş yersən. Özünə qarşı çevrilən bu acı fikirlər ilan zəhəri kimi qanına yayılır. Bu fikirlərin səndən bir dəqiqə belə əl çəkməməsi, onların əlindən qaçıb heç yerdə gizlənməyən çox vacibdir. Axı başını qaldırırsan və görürsən ki, sənə faşizm özü baxır.

Gözlə qas arasında

(Müdafiə)

"Hitleryugend"

nin hörmət etdiyi mənəvi rəhbərləri də var. Belələrinin başına bu cür oyun açılır: təsadüfi seçim yolu ilə onların hər on nəfərindən birini "qulaqlayıb" konslagerə yollayırlar. Ola bilər ki, onların rəhbəri heç bu siyahıya düşməsin.

Amma budur – mənəmlə eyni mərtəbədə yaşayan qonşumun növbəsi çatır. Mən onu çox gözəl tanıyıram – tamam loyal, milli-sosialist ideallarına sadıq bir almandır. Ağzını "Hayl Hitler!"lə açır "Hayl Hitler!"lə yumur. Gecə maşının necə yaxınlaşdığını eşidirəm, gestapoçular pilləkənlərlə yuxarı qalxırlar, qonşumun qarısı döyülür. Bu vaxt artıq qorxunun əlindən qaçıb heç yanda gizlənmə bilməzsən.

Bu vəziyyətdə yaşamaq mümkün deyil. Özünüqoruma instinkti bütünlüklə hakimiyyətlə bütövləşməni tələb edir. Şüurunla yox, bütün varlığımla hakimiyyətin varlığına birləşməlisən. Onun əhval-ruhiyyəsidəki ən cüzi dəyişikliyi əvvəlcədən duymalısan. Tamamilə onun içində əriməlisən. Amma bundan əvvəl öz ruhunu əritməlisən.

Mənim evim – mənim qalamdır. Küçədə esesçilər o yan bu yana addımlayırlar, hər divardan o kəkilli, nazik biğli əclaf mənə baxır, işdə rəisimi görəndə dik durub "Hayl" deyirəm, dostlarla oturub pivə iç-icə divarların da qulağı olduğunu nəzərə alıram və ağzımdan çıxan hər sözü yüz dəfə ölçüb biçirəm. Hər yanda konslager kabusu dolaşır. Nə olsun ki?! Evimə gəlirəm – burada artıq mən ağayam. Bu balaca dünyanı mən idarə edirəm, burada hər şeyə görə mən cavabdehəm. Hamının qarının tox olmasının, əyninə paltar, ayağına ayaqqabı tapıb geyinməsinin, soyuqda qızınmasının qayğısına mən qalmalıyam. Heç nəyə baxmayaraq uşaqları ləyaqətli alman kimi böyütməliyəm. Mənim evim – mənim son sığınacaq yerimdir. Burada mən nəyi lazım bilirəmsə, onu da edirəm, nə fikirləşirəmsə onu da deyirəm.

Göründüyü kimi bu məhz həmin Muxtar Davranış Ərazisidir – insanın özünü faşizmdən qorumaq üçün hördüyü qaladır. Deməli, əvvəlcə bu qalanı dağıtmaq lazımdır.

Beləliklə, əgər ailədə uşaqlar varsa, onlar mütləq "Hitleryugend" in üzvüdürlər. Orada isə onların öz fərin var. Fərin onlara evdə valideynlərinin nə danışdığına qulaq asmaq və

Portretlər

Bettelqeymin kitabından öyrənməli ən lazımı dərslərdən biri – ətrafında baş verən hər şeyi görməyin vacibliyi ilə bağlıdır. Əgər hansısa detal həddən artıq gözü-nə girirsə, onun mənası haqqında fikirləş.

Hitlerin portretlərinə hər addımda rast gəlirdi. Küçəyə çıxırsan – Hitler, işdə, metroda, mağazada, kinoda – Hitler. Evə gəlirsən – və əgər evdə divarda portret yoxdursa da, radionu açmaq kifayətdir ki, oradan Hitler çıxsın. Bəlkə məsələ Hitlerin öz fizionomiyasına aşiq olmasında idi? Bəlkə elə buna görə onun müxtəlif pozalarda və ölçülərdə portretlərini milyon nüsxələ çap edən bütöv bir sənaye sahəsi gecə-gündüz işləyirdi. Sənin portretə hörmətsizlik göstərən ona sosiska bükməyin gestapoya çatdırılan donosa çevrilə bilərdi.

Əgər portretləri artıq gözü-nə görmürsə, deməli, işlər xarabdı. Bu o deməkdir ki, sən "ideal məhbəslüğe" apararı yolla xeyli addımlamısan. Onda portretlər sənə üçün deyil. Onlar doğma vətənlərdə faşizmin mövcud olduğunu görüb yanib-yaxılanlar üçündür.

Nəticə

Sonda konslager həyatından daha bir səhnə: bir qrup məhbəs qadını qaz kamerasına aparırlar. Qadınları artıq soyundurublar. Onlar bilirlər ki, beş dəqiqədən sonra öləcəklər. Qadınları müşayiət edən eses nəzarətçisi onların arasında bütün Almaniyada məşhur olan bir rəqqasəni tanıyır. Onda o, kolonu saxlayır, rəqqasəni sıradan çıxarır və ona rəqs etməyi əmr edir. Qadın rəqs edəndə esesçiyə yaxınlaşır, onun başına fırlanmağa başlayır, fürsət tapıb esesçinin tapançasını qapır və onu güllələyir. Və elə bu vaxt o, güllə səsində qaçıb gələn digər eses nəzarətçilərinin açdığı atəşə tuş gəlir.

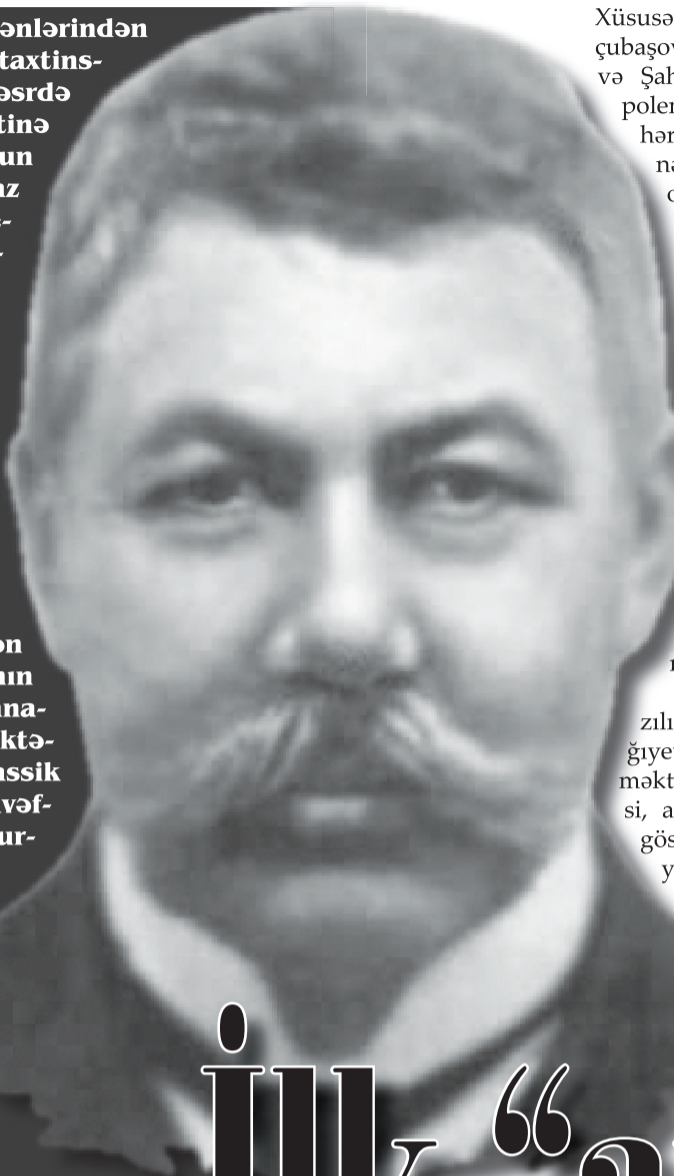
Burada nəyi isə izah etməyə ehtiyac varmı?

Tərcümə:
Rövşən RAMİZOĞLU

Azərbaycanın qədim yaşayış məskənlərindən olan Şahtaxtı kəndi məşhur Şahtaxtinskilərin ata mülkü olub. XIX və XX əsrdə Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə çox dəyərli şəxsiyyətlər bəxş edən bu soyun məşhur nümayəndələri təəssüf ki, bugün az tanınır. Onlardan bəzilərinə xatırlatmaq yerinə düşər: Xaricdə təhsil almış ilk azərbaycanlı qadın Leyla Şahtaxtinskaya, ilk azərbaycanlı həkim-ginekoloq qadın və elmlər doktoru Adilə Şahtaxtinskaya, Moskva və Qars müqavilələrinin bağlanması müstəsna xidmətləri olan diplomat, ictimai xadim Behbud ağa Şahtaxtinski və başqaları. Bu soyadın daşıyıcılarından biri də tanınmış publisist, şərqşünas, dilçi, pedaqoq və ictimai xadim Məhəmmədəğa Məhəmmədəğa Sultan oğlu Şahtaxtinski-dir.

Zəmanəsinin görkəmli şəxsiyyətlərindən olan Məhəmmədəğa Şahtaxtinski Naxçıvanın Kəngərli rayonunun Şahtaxtı kəndində anadan olub. İlk təhsilini Naxçıvan şəhər məktəbində aldıqdan sonra 1863-cü ildə Tiflis klassik kişi gimnaziyasına daxil olmuş və oranı müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Daha sonra Peterburqa üz tutan M.Şahtaxtinski orada alman dilini öyrənərək, Almaniyanın Leyspiq Universitetində fəlsəfə, tarix və hüquq elmlərinə dərinlən yiyələnir. 1869-cu ildə universiteti bitirib təhsilini yenidən davam etdirmək üçün Parisə gedən Şahtaxtinski burada (1871-1875-ci illər) Şərq dilləri məktəbinə daxil olur və tezliklə elmi fəaliyyətə başlayır.

Xüsusən Əlimərdan bəy Topçubaşov, Əhməd bəy Ağayev və Şahtaxtinski arasında ciddi polemika baş verir. Əslində, hər üç qələm sahibi qəzetin nəşrini ilkin alqışlayanlar olub. Hətta Şahtaxtinski də bunu etiraf edir. Lakin qəzetin məqsəd və vəzifələrinə dair fikir ayrılıqları dövrünün ən böyük ziyahlarını qarşı-qarşıya qoydu. Burada şəxsi qərəzdən söhbət gədməzdi, bu "dava" ictimai məzmun daşıyırdı. Çünki hər kəs kimi onlar da bu qəzetə çox ümid bağlamışdılar. Lakin Ə.Ağayev qeyd etdiyi kimi "Şərqi-Rus" gözlənilən meyarları təmin etmirdi. İlkin olaraq qəzetdə narazılıqların əsas səbəbi H.Z.Tağıyevin Tiflisdə bir müsəlman məktəbini himayəyə götürməsi, ancaq sonradan köməklik göstərmədiyi barədə tənqidi yazının dərc edilməsi idi. Sevindirici məqam odur ki, ömrünü millətə xidmətə sərf edən hər üç aqilin davası xoşluqla nəticələndi.

zıların Şahtaxtinskinin icadı olan "Məhəmmədəğa əlifbası" ilə çap olunması, "Şərqi-rus"un nəşrinin milli qüvvələrə qarşı Rusiya hakimiyyətinə yaltaqlıqda ittiham olunması, onun M.Katkov, yaxud A.Xaçaturov kimi türk-müsəlman dünyasına düşmən kəşilən irticaçı jurnalistlərlə əlaqədə suçlanması, Şahtaxtinskinin saf-çürük etmədən redaksiyaya göndərilən bütün materialların qəzetdə yerləşdirməsi kimi məqamlar "Şərqi-rus"un sonunu hazırlamışdı.

İlk azərbaycanlı professor

Qəzet bağlandıqdan sonra Şahtaxtinski siyasətə qatılır. Belə ki, 1907-ci ilə Naxçıvan mahalından Rusiyanın II Dövlət Dumasına deputat seçilir. Duma buraxıldıqdan sonra Peterburqda "Rossiya" qəzeti ilə əməkdaşlıq edir. 1908-1918-ci illərdə Türkiyə, İran, İraqda yaşayan ziyalı 1909-1912-ci illərdə Rusiya İmperiyasının Türkiyədəki səfirliyində tərcüməçi-jurnalist kimi fəaliyyət göstərir. 1919-cu ildə yenidən vətənə qayıdan Şahtaxtinski Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasında çox yaxından iştirak edib. Azərbaycanın ilk ali məktəbində Şərq dilləri və ədəbiyyatında mühazirələr oxuyub, Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycanda ilk

İlk "avropalı" azərbaycanlı

7 xarici dili mükəmməl bilirdi

Ana dilindən başqa rus, alman, fransız, ingilis, türk, ərəb və fars dillərində əsərlər yazan ziyalı ilk elmi fəaliyyətini Şərq tarixinə dair tədqiqatlara həsr edir. Fransada yaşadığı müddətdə Fransa Kollecinə və Ali Təcrübi Təhsil Məktəbində şərq dillərində dərs deyir, Sorbonna Universitetində fonetika sahəsində tədqiqat işləri ilə məşğul olur. Bu zaman fransız dilində bir çox əsərləri işıq üzünə görür, beləcə tədqiqatçı və şərqşünas kimi böyük şöhrət qazanır. Xidmətlərini Fransa Maarif Nazirliyi fəxri diplom ilə təltif edir.

O, 1899-cu ildə Beynəlxalq Fonetika Cəmiyyətinin, 1900-cü ildə Beynəlxalq Asiya Cəmiyyətinin, 1903-cü ildə isə Rusiya İmperator Coğrafiya Cəmiyyəti Qafqaz şöbəsinin haqqı üzvi seçilir.

M.F.Axundovun layiqli davamçısı idi

M.Şahtaxtinskinin Azərbaycan dilçilik elminə çox böyük xidmətləri olub. Xüsusən onun əlifba islahatı diqqətəlayiq hadisə sayılır. Bu sahədəki ilk tədqiqat əsəri olan "Təkmilləşdirilmiş müsəlman əlifbeyi" kitabını 1879-cu ildə Tiflisdə nəşr etdirir. Bu əsər Şərq aləmində əlifba haqqında ilk araşdırma sayılır.

O, mətbuat tariximizdə də silinməz izlər qoyub. "Moskovskiyevedomosti", "Novoyevremya", "Kavkaz", "Rossiya" kimi dövrünün nüfuzlu mətbuat orqanlarında çoxsaylı məqalələr dərc etdirib. 1894-cü ildə «Tiflis» adlı qəzet buraxmaq üçün senzuraya müraciət edir, lakin müsbət cavab ala bilmir. Daha sonra mülkünün bir hissəsini sataraq, "Qeyrət" adlı mətbəə açır. Və mətbəəni təmənnsiz olaraq Mirzə Cəlilə verir. Qeyd edək ki, bu mətbəədə «Molla Nəsrəddin» satirik jurnalı çap olunurdu.

"Şərqi-rus" ana dilində çap olunan ilk gündəlik qəzet idi

1891-ci ildə yeganə anadilli mətbu orqanı olan "Kəşkül" qəzetinin nəşri dayandırıldıqdan sonra dövrün ziyalıları yeni bir qəzet arayışına çıxdılar. Onlardan ilk olaraq Şahtaxtinski öz istəyinə çatdı. Lakin, belə bir qəzetin nəşri rusların da xeyrinə idi. Xaricdən gətirilən mətbuatı rus çarizmi azərbaycanlılar üçün "təhlükə" sayırdı. Ona görə də oxucunu xarici mətbuatın təsirindən qoruya biləcək anadilli qəzet onların da işinə yararlıydı. Və beləcə bu məqsədlə yaradılmış komissiya tərəfindən M.Şahtaxtinski Tiflisə dəvət olunur, "Şərqi-rus" qəzetinə redaktor təyin olunur. Şahtaxtinskinin qəzetin adını "Şərqi-rus" qoymaqda başlıca məqsədi qəzetin əsasən rus aləminə həsr edilməsi idi. Bugünkü düşüncəmizlə bu bizə yanlış gələ bilər. Lakin o dövrlərdə mətbuata sətir siyasi senzuranın tətbiq edilməsini göz önünə alsaq, hər şey aydın olacaq.

Birinci nömrədə qəzetin çərşənbə, cümə və bazar günləri çıxan bir türk qəzeti olduğu vurğulanırdı. Şahtaxtinski çox keçmir ki, dövrün ziyahlarını - Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət, Ömər Faiq Nəmanzadə, Hüseyn Cavid, Məmməd Səid Ordubadi, Əliqulu Qəmküsar, Əli Nəzmi və başqalarını öz ətrafında toplayır. Qəzetdə ana dili ilə bağlı islahatlar, qadın azadlığı, hicab (örtük) məsələsi, maarifin yayılması, məktəblərdə təhsil sisteminin inkişaf predmetləri və s. məsələlərlə bağlı çoxlu sayda yazılar dərc olunur.

M.Ə.Rəsulzadənin ilk əsəri "Şərqi-Rus"da çap olundu

"Şərqi-rus" Azərbaycan mətbuat tarixində bir çox ilkəri ilə yadda qalıb. Bu qəzet Azərbaycanda Qərb standartları ilə çap olunan ilk gündəlik Azərbaycan qəzeti idi. Görkəmli siyasi xadim M.Ə.Rəsulzadənin ilk mətbu əsəri olan "Bakıdan məktub", Mirzə Cəlilin «Poçt qutusu» hekayəsi məhz bu qəzetdə çap olunmuşdu. Lev Tolstoyun yaradıcılığından Azərbaycan dilinə ilk tərcümələr də "Şərqi-rus"un səhifələrində işıq üzünə görüb. Qeyd edək ki, 1904-cü ilədək (262 nömrə) qəzetin redaktoru M.Şahtaxtli, 1905-ci il 15 yanvarədək (392-ci nömrəyədək) isə C.Məmmədquluzadə olub.

Ə.Topçubaşov, Ə.Ağayev və M.Şahtaxtinski – üç aqilin davası

"Şərqi-rus" nəşr olunduğu ilkin zamanlarda yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Şahtaxtinski dövrün ən qabaqcıl ziyahlarını ətrafına toplamışdı. Lakin zaman keçdikcə müəyyən fikir ayrılıqları onlar arasında ziddiyyətlərin ortaya çıxmasına səbəb olur.

"Şərqi-rus"un redaksiya və mətbəəsinin Bakıya köçürülməsi ilə bağlı onlar arasında razılıq əldə olundu. Bu ərafədə Şahtaxtinskinin qəzet vasitəsi ilə səhvlərini etiraf etməsi qələm dostları tərəfindən çox yüksək qiymətləndirildi. H.Z.Tağıyev öz növbəsində nəşri maliyyələşdirməyi öhdəsinə götürmüşdü. Ə.Ağayev isə "Şərqi-Rus"la əməkdaşlıq edəcəyinə söz verir. Lakin Peterburq Senzura Komitəsinin Ə.Topçubaşovun nəşriyyəti, Ə.Ağayev və Ə.Hüseynzadənin redaktorluğu ilə "Həyat" qəzetinin nəşrinə icazə verməsi bu planı yarıda qoyur. Beləcə "Şərqi-rus" qəzetinin nəşri dayandırılır.

"Şərqi-rus"u nüfuzdan salan amillər nə idi?

Ərəb əlifbasını islah etməkdə Mirzə Fətəli Axundovun işini davam etdirməyə çalışması M.Şahtaxtinskinin müsbət təşəbbüsü olsa da, layihədəki ciddi nöqsanlar bu işi həyata keçirməkdə maneçilik törədir. Bu barədə "Tərcüman" qəzetinin redaktoru İ.Qasprinskinin onu tənqid etməsi qəzetin nüfuzunu aşağı salır. Əlavə olaraq bəzi ya-

professor adına layiq görülən şəxs olub. 1922-ci ildə ictimai-siyasi və pedaqoji fəaliyyəti göz önünə alınaraq, Şahtaxtinskiyə fərdi pensiya təyin olunub. O 1931-ci il dekabrın 12-də 85 yaşında Bakıda vəfat edib.

Şahtaxtıda məktəb açdırır

M. Şahtaxtinski hər zaman təhsilin, maarifin inkişafını vacib sayırdı. O, doğulduğu Şahtaxtı kəndində dövlət məktəbinin açılması üçün xeyli səy göstərir. Lakin maliyyə çatışmazlığı bəhanəsi ilə onun müraciətləri cavabsız qalır. Daha sonra maliyyə yardımı üçün Qarsda komendant işləyən yaxın qohumu, Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyə müraciət edir və onun köməkliliyi ilə 1888-ci ilin oktyabrında doğulduğu kənddə ikisinifli zemstvo dövlət məktəbi açmağa nail olur.

"Quran-i Kərim"i fransız və rus dilinə tərcümə edir

M. Şahtaxtinski bir sıra tərcümələri ilə də tanınır. Onun "Quran-i-Kərim"i orijinaldan fransız və rus dillərinə tərcümə etməsi istənilən dövr üçün böyük hadisə sayılır.

Сергей Есенин Персидские мотивы

Я спросил сегодня у менялы,
Что дает за полтумана по рублю,
Как сказать мне для прекрасной Лалы
По-персидски нежное "люблю"?

Я спросил сегодня у менялы
Легче ветра, тише Ванских струй,
Как назвать мне для прекрасной Лалы
Слово ласковое "поцелуй"?

И еще спросил я у менялы,
В сердце робость глубже притая,
Как сказать мне для прекрасной Лалы,
Как сказать ей, что она "моя"?

И ответил мне меняла кратко:
О любви в словах не говорят,
О любви вздыхают лишь украдкой,
Да глаза, как яхонты, горят.

Поцелуй названья не имеет,
Поцелуй не надпись на гробах.
Красной розой поцелуи веют,
Лепестками тая на губах.

От любви не требуют поруки,
С нею знают радость и беду.
"Ты - моя" сказать лишь могут руки,
Что срывали черную чадру.

Sergey Yesenin'in "İran nəğmələri" silsiləsindən bir şeirin Azərbaycan dilinə dörd tərcüməsi

Əliğa Kürçaylının tərcüməsi

Yarım tiumən üçün bir manat verən
Dəllaldan yanaşib soruşdum belə.
Gözəl Lalə üçün necə deyim mən
"Sevirəm" sözünü fars lisanıyla?

Van suları kimi səssizcə bu gün
Mən həmin dəllaldan soruşdum yenə:
O gözəl Laləyə söyləmək üçün
"Öpüş" kəlməsini sən öyrət mənə.

Gizlədib qorxunu qəlbimdə dərin
Dəllaldan yenə də soruşdum ki, mən:
Axı necə deyim gözəl Laləyə,
Axı necə deyim ki, "sən mənimsən?"

Dəllal cavab verdi mənə müxtəsər:
Sözlə olunmayıb məhəbbət izhar.
Məhəbbət yolunda köks ötürərlər,
Gözlər də yaquttək alışıb yanar.

Öpüşün olmamış adı əzəldən,
Öpüş yazı deyil tabutda gerçək.
Görürsən, gül ətri gəlir öpüşdən,
O, dodaqlardadır gül yarpağıtək.

Əvəz istəməzlər sevgidən heç vaxt,
Onunla bilirlər sevinci-dərdi.
Çəkib açan zaman qara çadranı
"Mənimsən" sözünü əllər deyərdi.

Səyavuş Məmməd zadənin tərcüməsi

Sərrafa bəllidir arzum-diləyim,
Manata dəyişir yarım tiuməni.
Soruşdum: Laləyə necə söyləyim
Farsların diliylə "sevirəm səni"?

Sərraf dillənmədi, bilmədim niyə.
Səsim – Van gölünü oxşayan nəsim:
– De, necə söyləyim gözəl Laləyə
"Öpüş" kəlməsini, necə, əzizim?

Nəhayət, bir cavab eşidim deyə,
Sərrafın səbrini yenə sınađım:
– De, necə söyləyim gözəl Laləyə
"Mənimsən" sözünü, necə anladım?

Sərrafın cavabı müxtəsər oldu:
– Eşq nədi, söz nədi... Sevən lal yanar,
İçini yandırır məhəbbət odu,
Qoşa gözlərində qoşa ləl yanar.

Öpüş ad verdin-vermədin – nə fərq...
Öpüş yazı deyil qara, dağ üstə.
Öpüş bir qönçədir, bir zərif şəfəq,
Qızarar, əriyər gül dodaq üstə.

Aşiqin sözünü eşidən hanı...
Məşuqə "qal" deyər, ya da "öl" deyər
"Mənimsən" sözünü qara çadranı
Gözəlin üzündən üzən əl deyər.

İsaxan İsaxanlının tərcüməsi

Hər yarım tiumənə bir manat verən
Qoca bir sərrafdan soruşdum bu gün:
O gözəl Laləyə necə deyim mən
Fars dilində zərif "sevirəm" sözün?

Van suları kimi, sakitcə həməni
O qoca sərrafdan soruşdum bu gün:
Bəs gözəl Laləyə necə deyim mən
İncə "busə" sözün, necə söyləyim?

Qorxunu-hürkünü atıb içimdən
Yenə o sərrafdan sordum, görəsən,
O gözəl Laləyə necə deyim mən,
Necə deyim ona, ki, "sən mənimsən?"

Sərraf cavab verdi mənə sadəcə:
Məhəbbəti sözlə söyləmək olmaz.
Məhəbbət yandırır-yaxar gizlicə,
Gözlərinə yanar sanki bir almaz.

Busənin tərifin kimsə bilmir ki,
Busə yazı deyil baş daşlarında.
Busə bir qızıl gül ləçəyidir ki,
İlişib qalıbdır dodaqlarında.

Məhəbbətdən əvəz istəmək olmaz,
Sevincinə, kədərinə dözərlər.
"Sən mənimsən" deyər yalnız və yalnız
O qara çarşabı götürən əllər.

Firuz Mustafanın tərcüməsi

Bir sərraf adamdan soruşdum ki mən,
Yarım tiumən pulla de, nə eyləyim,
O gözəl Laləyə farsca görəsən
"Sevirəm" sözünü necə söyləyim?

Sərrafdan onu da soruşdum ki, mən
Van küləyi kimi sakit, xəfifcə
Mən gözəl Laləyə indi görəsən
Bəs "öpüş" sözünü söyləyim necə?

Bunu da soruşdum sərrafdan hələ
Atıb qorxaqlığı bir tərəfə mən,
De, necə söyləyim gözəl Laləyə,
Mən necə deyim ki, ona "mənimsən?"

O sərraf sözünü söylədi necə:
Sevəndə ucadan deyilmir sözlər,
Sevən korun-korun yanır gizlicə,
Sevəndə yaquttək od saçır gözlər.

Yoxdur bu dünyada adı öpüşün,
O, qəbiriüstü yazı deyildir, axı.
Onu qızıl güllər yelpiklər, düşün:
Əridər dodaqda bir gül yarpağı.

Sevgidən zəmanət tələb edilməz,
O, qəmin, sevincin camdır, canı.
"Mənimsən" – söyləyə bilər ki, o kəs
Əliylə parçalar qara çadranı.

Yuxusuzluğun iki üzü

Yuxusuzluq nədi?
Ritorik sualdı: cavabını çox yaxşı bilirəm.

Bu, qorxu, bütün gecəni saatların ağır, aramsız zənglərinə qulaq asmaqdı; bu, aciz səylərlə nəfəsini dərmək cəhdi; bu, bir böyrü üstündən o biri böyrünün üstünə çevrilən bədənin ağırlığı; bu, göz qapaqlarını bir-birinə sıxmaq; bu, heç də gerçək olmayan sayıqlama vəziyyəti; bu, çoxdan əzbərlədiyin misraları ucadan oxumaqdı; bu, başqalarının yatdığı bir vaxtda ayıq olmağa görə keçirdiyin günah hissi; bu, huşa getmək istəyi, bunun mümkünsüzlüyü; bu, sağ olduğundan, yaşamağa davam elədiyindən duyduğun qorxudu; bu, yanlış səhədi.

Bəs qocalıq nədi?

Bu, gündən-günə geri gedən cismdə olmaq qorxusudu; bu, saatların polad əqrəblərlə yox, onilliklərlə ölçülən yuxusuzluqdu; bu, dənizlərin, ehramların, qədim kitabxanaların, sülalələrin, hələ Adəmin gördüyü üfüqlərin yükü; bu, öz əllərinə, ayaqlarına, özünü batan səsinə, adamların səsinə, xatirələrin dolaşığına, heç cür öyrənə bilmədiyən ispan dilinə məhkum olduğunu, heç vaxt bilmədiyən latın dilinə, bütün bunlara birdəfəlik ara vermək istəyinə və mümkünsüzlüyünə, sağ olduğuna, yenə də yaşamaqda davam elədiyinə görə duyduğun nostalgiydi.

Süjet sapı

Ariadnanın dolanbacı girib orada öküzbaşı döyüşçünü, yaxud Dantenin istədiyi kimi, insanbaşı adamı tapıb öldürmək, sevimlilə birgə olmaq naminə bütün manələri dağıdıb geri qayıtmaq üçün Tezeyə verdiyi (o biri əlində qılınc vardı) sap.

Bütün bunlar belə deyildi. Tezey hardasa yaxında Medeyanın onu gözlədiyi başqa bir dolanbacın, zaman dolanbacının olduğundan xəbər tuta bilməzdi. Sap bundan sonra itirilib. Dolanbacın özü də itib. Bizi nəyin – kiminsə qurduğu kosmosun, yaxud təsadüfi xaosun - əhatə elədiyini bilmirik.

Amma vəzifəmiz dolanbacın olduğu, başlıcasına, əlimizdə sapın olduğu barədə fikirləşməkdə. O, bizdə yoxdu, biz onu təsadüfən tapırıq, etibar eləyib, itaət göstərərək, yaxud yuxuya gedib təzədən itiririk. Biz onu fəlsəfi söhbətlərdə unudacaq, bir vaxtlar xoşbəxt olmaq, sapı xatırlamayacağıq.

Arsumentum ornitologium¹

Gözlərimi yumub quşları görürəm, onlar bir saniyədən də az görünürlər. Heç vaxt onları saya bilmirəm. Gözlərimi yumub müəyyən sayda quşları görürəm? Hə, əgər Allah varsa. Çünki O, bunu dəqiq bilir. Həm də yox – əgər Allah yoxdusa. Kim saymadan miqdarı müəyyənləşdirə bilər axı? Qoy belə olsun. Mən quşları görürəm.

Tutaq ki, on dənədən az. Şübhəsiz. Bir dənədən çox. Əgər say müəyyənləşməyibsə – onda bu, on deyil, səkkiz deyil, yeddi deyil, altı deyil, beş deyil. Həm də iki, üç, dörd də deyil. Amma mən quşları görürəm. Sayı ondan az, daha dəqiq desək, birdən çoxdu. Onlar müəyyən qədər mövcuddular!
Ergo - Allah var.

Buenos – Ayres

Buenos-Ayres nədi?

Bu, adamların işlərini görüb yorğun, xoşbəxt qayıtdıqları Plasa de Mayodu.

Bu, təyyarəylə şəhərə yaxınlaşanda işıqların dolanbacları, şəhərin içində küçə, döngə - bu, sonuncu həyat, bu, sakit şeylərdir.

Bu, əcdadlarımızın birinin edam olduğu yerdə.

Borxesin esseləri

Bu, Xunun küçəsindəki özü də bilmədən bizə sərinlik, kölgə bəxş eləyən ağacdı.

Bu, qərb küləklərinin sınıb əbədi yox olduqları uzun komalar küçəsi.

Bu, kosmosun qərar tutduğu cənub körfəzidir.

Bu, kor olmuş atamın əvvəlki ulduzları görüb ağladığı Kintana məhəlləsindəki çəkidi.

Bu, tərənmədən doqquz gün, doqquz gecəni keçirdiyim hansı nömrəlisə qapıdı. Bütöv bir əbədiyyət kimi xatırlayıram.

Bu, yerə kölgə salan tunc atlıdı. Kölgə gün ərzində dövrə vura-vura yerlə sürünür.

Bu, yağış altındakı elə həmin heykəldi.

Bu, minində Xulio Kesar Dabovenin "uşaq tö-rətmək, ona bu həyata, qorxunc həyata gəlməyə imkan vermək cinayəti", - dedi-yi Peru küçəsi.

Bu, ağappaq dəftərdə sözlərlə başlayıb, sonra hər şeyin bir-birinə qarşılığı son-suz romanını yazan Elvira de Alvilardı.

Bu, əvvəllər müharibələrə xidmət eləyən, bu günsə qılıncdan çox xatirələrə çevrilmiş qılıncdı.

Bu, bizim qadını at-dığımız, həm də qadın bizi atdığı gündü.

Bu, arxasında kitabxana olan Bolivar küçəsindəki tağdı.

Bu, zamanın mü-lkiyyəti – həm kiflə-nmiş pullar, həm də solmuş fotokarları.

Bu, qonşuluqda-kı Poul Qrosasa-kın öldüyü otaqdı.

Bu, atamın üzün-ü əks etdirən so-nuncu güzgüdü.

Bu, Şəfqət gəmilə-rinin birində əzilmiş, toz içində gözü-mə görünən Məsihin üzüdü.

Bu, arvadımla birgə təsiri, (Allah eləsin!) hətta bu səhifədə də duyulan Uitmeni çevirdiyimiz, Cənubdakı hündür evdi.

Bu, kupenin pəncərəsindən əyaların formalarını necə itirdiklərinə baxan, son səfəri olduğuna görə, daha onları sözlərlə ifadə etmək lazım gəlmədiyini fikirləşən Luqonessdi.

Bu tənha gecə, Onbirlər küçəsində yaşayan rəhmətlik Makedonio Fernandestin mənə ölümün olmaması barədə danışdığı üstüörtülü kafedi.

Davam etdirmək istəmirəm, bu, həddən artıq mənimdi, şəxsi. Bu şeylər onlardan şəhər tikmək üçün həddən artıq sərbəstdilər.

Buenos-Ayres – kimsənin gəlmədiyi başqa küçədi; bu, binaların gizlətdikləri almanın özəyi, həmin ən sonuncu həyətdi, əgər, ümumiyyətlə, düşmənim varsa, düşmənimdi, mən şeirlərimi ona (yeri gəlmişkən, özüm də) həsr eləyirəm; bu, təzədən tapdığım köhnə kitab dükanıdı; bu, yoxa çıxan, həm də peyda olacaq şeydi; bu, orda, irəliddə – naməlumluqdu. Bu, nəzərə çarpmayan, həsrəti çəkilən, heç zaman nə mənim, nə sən olan mərkəz, əyalət, şəhərət-rəfədi.

Apoqrifik Tövrət fraqmentləri

1. Ruhən kasıb olanlar bədbəxt-dilər, çünki yerin altında da yerin üstündəki kimi olacaqlar.
2. Ağlayanlar bədbəxt-dilər, çünki ağlamaq bacarığı miskinlikdi.
3. Əzabın şöhrət çələngi olmadığını bilənlər zövq alırlar.
4. Heç olmasa, bir də dəfə birinci olmaq üçün sonuncu olmaq yetərlidi.
5. Düzgünlüyə həris olmayanlar zövq alırlar, çünki o ya hamıda var, ya da kimsədə yoxdu.

6. Hamını və özlərini bağışlayanlar həzz alırlar.
7. Çəkingən adamlar zövq alırlar, çünki çəkişmə səviyyəsinə enmirlər.
8. Həqiqət həris olmayanlar zövq alırlar, çünki taleyin kədərli və sevincli olduğunu bilirlər, bizim taleyimiz dəyişməzdi.
9. Mərhəmətli adamlar zövq alırlar, çünki onların mükafatı mərhəmətdədi, başqa mükafat gözlənilər.
10. Həqiqətə görə qovulanlar zövq alırlar, çünki o, tələdən vacibdi.
11. Kimsə torpağın duzu deyil, kimsə heç vaxt torpağın duzu olmayıb.
12. Hətta adamlardan heç biri onu görməsə də, qoy işiq nur saçsın. Allah görər.
13. Pozulmayacaq qanun yoxdu. Mənim qanunum, peyğəmbərlər qoyan qanunlar belədi.
14. Qəlbi təmiz olanlar zövq alırlar, çünki Allahı görüblər.
15. Kim ədalətlə, yaxud ədalətli olduğunu düşünə-düşünə öldürübsə, o, günahkar deyil.
16. İnsanlar öz işlərinə görə nə cəhənnəm oduna, nə göylərin nemətinə layiqdilər.
17. Düşməninə nifrət eləmə, çünki onun quluna çevrilərsən. Sənin qəzəbin sevgindən güclü deyil.
18. Əgər sağ əlin səni yoldan çıxarsa – onu bağışla. Sən öz-özünün həm cismi, həm ruhusan, onları ayırmaq olmaz.
19. Həqiqəti bütə çevirmə, çünki dəfələrlə qəsdən yalan danışmayan adam yoxdu.
20. And içmə, çünki and sözdən başqa bir şey deyil.
21. Şərə müqavimat göstər. Amma hiddətsiz və qəzəbsiz. Əgər qəlbində qorxu yoxdusa, sağ üzünə şillə vurana sol üzünü də çevir.
22. Mən sizi nə qisasla, nə tövbəyə öyrətmək istəyirəm, çünki yalnız unutmaq qisasdı, yalnız o bağışlamaqdı.
23. Düşməninə xeyirxahlıq göstər, çünki bu, çətin deyil, həm də ədalətlidi. Ona nifrət eləmək mələklərin işidi.
24. Düşməninə xeyirxahlıq göstər – bu qürurunu qorumaq üçün ən yaxşı yoldu.
25. Bu dünyada qızıl toplama, çünki qızıl kef, kefsə qüssa, boşluq doğurur.
26. Fikirləş ki, hamı haqlıdı. Yaxud haqlı olacaqlar. Əgər belə deylisə, bunda sənün günahın yoxdu.
27. Allah insanlardan daha kamildi. O, bizi Allah ölçüsüylə ölçəcəkdir.
28. Qəlbini itlərə ver, muncuğunu donuzlara ver, başlıcası – ver.
29. Tapmaq üçün yox, axtarmaq xoşbəxtliyi üçün axtar.
30. İçəri girəni qapı özü seçə bilər. İnsan – yox.
31. Ağacı barına görə, adamı əməyinə görə mühakimə eləmə. Onlar yaxşı da ola bilərlər, pis də.
32. Daşların üstündə duran heç bir şey yoxdu, hər şey qumun üstündə durur. Amma bizim borcumuz qumların üstündə də daşların üstündəki kimi durmaqdu.
33. Dərdsiz kasıb, bir də qürursuz varlı xoşbəxtli.
34. Cəsarətli adamlar xoşbəxt-dilər, onlar qələbəni də, məğlubiyyəti də qəbul eləyirlər.
35. Vurulanlar və sevgisiz keçinməyi bacaranlar xoşbəxt-dilər.
36. Xoşbəxt olanlar xoşbəxt-dilər.

¹ Kenterberi Anselmin Allahın mövcudluğunu sübut etmək üçün ontoloji sübutuna işarə
Çevirəni N.ƏBDÜLRƏHMANLI

Səməd SƏRDARİNIYA
Tarixçi-alim, İran

○ Erməni millətçilərinin zaman-zaman Rusiyanın imperiyapərəst qüvvələri ilə əlbir olaraq azərbaycanlıların başına gətirdikləri faciələr tariximizin qanlı səhifələrini təşkil edir. Bu barədə ölkə tarixçilərimiz kifayət qədər ciddi və sanballı əsərlər ortaya qoyublar. Onların əməli fəaliyyətləri olaraq artıq beynəlxalq aləmdə "məzlum erməni" mifi aradan qalxmaqdadır. Bunun nəticəsi kimi, xarici ölkə alimlərinin Azərbaycan xalqının başına gətirilənlər barədə obyektiv elmi-tədqiqat işləri meydana gəlməkdədir. Həmin tədqiqatlardan biri də İranın görkəmli tarixçi alimi Səməd Sərdariniyanın "Qarabağ tarixin keçidlərində" adlı əsəridir. Müəllif haqiqətləri olduğu kimi, haqq və ədalət mövqeyindən əks etdirməyə çalışıb. Həmin kitabdən bir hissəni oxuculara təqdim edirik.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Zəngəzurdan Şuşaya çəkilmiş yol Zabox və Hakaro dərələri, Markiz və Hacışamlı yüksəkliklərinin ortasından və ətrafında 20 müsəlman kəndi olan ərazilərdən keçirdi və bu kəndlər Sultanbəy Sultanovun (malikədar) rəhbərliyi altında müqavimətə hazırlanmışdılar. Üç gün şiddətli döyüşdən sonra erməni qüvvələri yüksəklikləri ələ keçirdilər və Avdallar kəndinə yaxınlaşdılar. Andanikin qüvvələri hələ kəndə daxil olmamışdı ki, Şuşadan ağ bayraqlı bir maşın gəldi. Maşının sərnəşinləri iki ingilis zabiti - kapitan Skitabr və kapitan Nikolasa Gesfild idi. Onlar Qafqazın şərqində yerləşən müttəfiq qüvvələrin komandanı general Tomsonun ismarıcını Andranikə çatdırdılar. Bu ismarıqda müharibə sona çatdığından hərbi aksiyanın Ermənistan məsələsinin mürəkkəbləşməsi ilə nəticələnməyi bildirilirdi. Qeyd edilirdi ki, məntəqə məsələlərinə, o cümlədən Qarabağ məsələsinə, Paris sülh konfransında baxılacaq. Onlar erməni generalını hərbi hücumu dayandıрмаğa və Zəngəzur Gorusuna qayıtmağa razı saldılar. General Tomsonun başqa fərmanı gələndə qədər Andronik Gorusda nizam-intizam yaratmağı öhdəsinə götürməli idi. Andranik bu istəyi qəbul etdi və erməni qüvvələri dekabrın 4-də Gorusa qayıtdılar. Lakin onlar geri qayıdanda müsəlman kəndlərini qarət etdilər.

1919-cu il yanvar ayının əvvəllərində Azərbaycan dövləti Sultanbəy Sultanovun qardaşını, doktor Xosrov bəy Sultanovu Qarabağ və Zəngəzur valiliyinə rəhbər təyin etdi. Bir müddədən sonra Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin ordu və partizan qüvvələri Qarabağ sərhədləri istiqamətində, Əskəranda, Xankəndində və Kabaqında yerləşdi. Doktor Sultanov Şuşaya daxil olandan sonra məntəqədə Azərbaycan hakimiyyətini gücləndirməyə başladı. Seroy Avanesyan yazır: "1918-ci ildən Qarabağ məntəqəsinə sahib olmaq məsələsi üstündə Ermənistanla

Azərbaycan arasındakı gizli ixtilaf 1919-cu ildə mart ayında Andranik Zəngəzuru tərk edəndən sonra aşkar oldu. Dağda yaşayan ermənilər inadkarlıq göstərsələr də, ingilislər onlardan himayələrini kəsdikdən sonra, o ilin avqust ayından Azərbaycan tabeçiliyini müvəqqəti qəbul etməyə məcbur oldular". Başqa erməni tarixçisi Riçard Hovanesyan yazır: "1919-cu ilin avqustun 22-də bir həftəlik müzakirələrdən sonra Qarabağın erməni icmasının seçdiyi yeddinci heyət Şuşa şəhərində bir mərasimdə iştirak

Bu dövrdə cavan sovet dövləti Qafqazı, o cümlədən Azərbaycanı işğal etmək fikrinə düşdü. 1919-cu il avqustun 22-də ki, müqavilə əsasında Azərbaycan cumhuriyyətinin hakimiyyətini qəbul edən Qarabağ erməniləri yaranmış vəziyyətdən bəhrələnərək üsyan etmək fikrinə düşdülər, onların xəyanəti Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin süqutunda xüsusi rol oynadı. 1920-ci il mart ayının 23-də səhər vaxtı Qarabağ iğtişaları Xankəndi, Əskəran, Dizaq və başqa yerlərdə erməni hərbi birləşmələrinin əməliyyatları ilə

Məhəmməd Əmin Rəsulzadə yazır: "Hökumətin böhran keçirdiyi vaxtda Qarabağ hadisəsi baş verdi. Novruz bayramı gecəsi Şuşanın yaxınlığındakı hərbi qəsəbədə bayram şənlikləri keçirilirdiyindən, gecəni yatmamış hərbi hissənin zabidləri və əsgərləri səhər çağı möhkəm yuxuya getmişdilər. Bu vəziyyətdən istifadə edən erməni yaraqlıları hücumu keçdilər. Lakin əsgərlərin cəsərti nəticəsində hücum dəf edildi.

Bununla bərabər, məşhur Əskəran keçidi erməni yaraqlıları tərəfindən işğal edildi. Bu işğal

Beləliklə, Qarabağ ermənilərinin üsyanı səbəbindən Azərbaycan silahlı qüvvələrinin əsas hissəsi bu məntəqəyə göndərildi və nəticədə ölkə Moskva hərbi qüvvələri qarşısında müdafiəsiz qaldı. Seroy Avanesyan yazır: "Azərbaycan 30 minlik ordunu şimalda qızıl ordunun qarşısına çıxarmaq əvəzinə, mart ayında Qarabağın yerli ermənilərinin üsyanını dəf etmək üçün onun dördüddə üçünü Qarabağ sərhədlərində saxlamışdı. Nəticədə Bakı məntəqəsində cəmi 2 min əsgər qalmışdı". Hərbi qüvvələrin Qarabağda olma-

Azərbaycanda mart qırğını

(1918-20-ci illərdə Bakı və digər şəhərlərdə müsəlmanların soyqırımı)

etdi. Burada doktor Sultanov, Vahan Oskov və başqa tanınmış müsəlman və erməni şəxsiyyətləri millətlərin qardaşlığı, indiki anormal vəziyyətə son qoymaq zərurəti haqda çıxış etdilər. Burada ermənilər Azərbaycanın müvəqqəti hökumətinin Qarabağa hakim olması haqda sənədə imza atdılar".

Bu müqavilənin imzalanması ilə eyni vaxtda, 1919-cu il avqust ayında Qafqazda yerləşmiş ingilis qüvvələri Azərbaycan torpağını tərk etdilər. Hökumət rəisi Nəsim bəy Yusifbəyli bu münasibət ilə parlament deputatlarına belə dedi: "Möhtərəm cənablar, sizi təbrik edirəm. Bu gündən tam müstəqil olduq".

başlandı. Ancaq üsyan müxtəlif birləşmələrin arasında əlaqənin kəsilməsi və Zəngəzurdan gələcək qüvvələrin gecikməsi nəticəsində məğlubiyyətə uğradı. Sultanovun qüvvələri mövqeyini bərpa etdi. Bu arada Şuşa şəhərinin ermənilər yaşayan hissəsi tam məhv oldu. Əgər aprelin 13-də Dru qüvvələri Qarabağa daxil olmasaydı, Varandiv və Dizaq məntəqələrində səfərbərlik etməsəydilər, vəziyyət bundan da pis olardı. Aprelin 23-də Təqarud kəndində Qarabağ ermənilərinin 9-cu konqresi təşkil edildi və burada Qarabağ Ermənistan Respublikasının ayrılmaz hissəsi elan edildi. Az müddətdən sonra bolşeviklər Azərbaycan sərhədlərinə çatdılar.

nəticəsində Bakı ilə Qarabağın əlaqəsi kəsildi. Qarabağ məntəqəsinin valisi hadisə haqda Bakıya məlumat göndərərək yardım istədi. O, hərbi hissənin ermənilər tərəfindən mühasirəyə alındığını bildirərək, kömək gəlmədiyi təqdirdə Qarabağın bütünlüklə ermənilərin ixtiyarına keçəcəyini bildirmişdi. Birinci addımda mövcud hərbi qüvvələrin mühüm hissəsi dərhal Əskərana göndərildi. Şiddətli müqavimətdən sonra, ikinci hücumda Əskəran keçidi düşmən qüvvələrindən təmizləndi və Xankəndi azad olundu. Geri oturdulan yaraqlılar dağlarda qərarlaşıb müqaviməti davam etdirdilər.

sından istifadə edən Qızıl ordu komandanlığı 1920-ci il aprelin 23-də hücum barədə fərman vermişdi. Beləliklə, tez bir zamanda Qızıl ordunun 75 min nəfərdən ibarət 11-ci ordusu Sergey Kirovun komandanlığı ilə Bakıya daxil oldu və Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti süqut etdi.

Bakının süqutundan sonra Azərbaycanın əksər məntəqələrində işğalçılara qarşı kütləvi üsyanlar başlandı. Azərbaycan Respublikasının tarixində bu üsyanların hər biri qızıl səhifə təşkil edir. İlk ciddi etiraz Gəncədə oldu. Sonra Tərtər, Ağdam və Şuşa şəhər və qəsəbələrində üsyanlar başlandı. Britaniya Xarici İşlər Nazirliyinin məxfi sənədləri əsasında yazılmış "Zaqafqaziya ingilis müstəmləkəsi" kitabında Gəncə əhalisinin ermənilərin xəyanəti nəticəsində məğlubiyyətə uğradılması barədə ətraflı yazılıb.

Britaniyanın Tiflisdəki ali komissarı iyulun 9-da Lord Krezernə yolladığı teleqrafda yazırdı: "Gəncədə və Azərbaycanın başqa yerlərində tatarların (azərbaycanlılar) qiyamı bolşeviklər tərəfindən qəddarlıqla yatırıldı. Etibarlı mənbələrə əsasən, bolşeviklər tərəfindən qətlə yetirilən (qadın və uşaqlarla birlikdə) tatarların sayı 15 min nəfər təxmin edilir. Çox təəssüf ki, onların mütəşəkkil üsyanları əsasən Azərbaycanın erməni bolşevikləri vasitəsi ilə yatırıldı. Bunlar Ermənistanda hakim Daşnak partiyası ilə (millətçi və bolşevizm əleyhinə olmalarına şübhə yoxdur) ziddiyyətdədirlər".

Beləliklə, Azərbaycan xalqının müstəqillik ideyası ermənilərin yardımı və xəyanəti nəticəsində bolşeviklər tərəfindən qan içində boğuldu. Mart qırğınında 30 mindən çox müsəlman qətlə yetirilmişdi, Gəncə qiyamında isə daha 15 min azərbaycanlı qanına qəltan oldu.

Ardı 19-cu səhifədə

1920-ci ilin aprel ayının 28-də Bakı şəhərinin süqutu ilə Şimali Azərbaycan Qızıl Ordu tərəfindən işğal olundu və bu yurd Sovet Azərbaycanı Respublikası adı ilə Sovet Sosialist Respublikalarının birinə çevrildi. Əhalisinin əksəriyyəti müsəlmanlardan ibarət olan bu məntəqə 1813-cü ildə imzalanan bədnam "Gülüstan müqaviləsi" ilə çar Rusiyasının ərazisinə çevrilmişdi. Bu bir əsrlik ayrı - seçkilik, ədalətsizlik sovetlər hakimiyyəti dövründə də davam etdirildi. Bu dövrdə də Moskvada oturan dövlət adamları azərbaycanlılara etimad etmir, onlara ikinci dərəcəli insanlar kimi yanaşırdılar. Amma ermənilər rusların ənənəvi dostu hesab edilirdi. Bu barədə çox misallar çəkmək, çox faktlar göstərmək olar. Oktyabr inqilabının rəhbəri Vladimir İliç Ulyanova (Lenin) yaxın olan və Sovet Azərbaycanının ilk prezidenti (əslində, N.Nərimanov MK-nın birinci katibi olub - tərcüməçi) postunu tutan doktor Nəriman Nərimanovun Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin süqutu haqqında yazdığı qeydlər bu mənada çox əhəmiyyətlidir. O, Azərbaycan Sovet Respublikasının təsisindən 4 il sonra, yəni 1924-cü il may ayının 27-də yazmışdı: "Erməni yoldaşlar və rus şovinistləri Bakı təşkilatının rəhbərləri olan müsəlman fəhlələrin qüvvəsindən istifadə edərək öz cinayətkar siyasətlərini davam etdirirlər. Bunlar məlum plana əsasən tanınmış adamların vasitəsilə nəyin bahasına olursa olsun çirkin niyyətləri üçün Azərbaycan kimliyini məhv etmək istəyirlər. Azərbaycanda daşnak siyasəti bütün cəhətləri ilə davam edir. Məndə şübhə yoxdur ki, Rusiya Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi Serqo Orcenikidze və Stalinin simasında biz türklərə etimadsızlıq edirlər. Buna görə də onlar Azərbaycanın taleyini erməni daşnaklara tapşırıb. Təəccüblü budur ki, bu cənablar belə xəyal edirlər ki, türklər tam axmaqdırlar və bütün bunları dərk etmirlər".

Bu antiAzərbaycan siyasətləri Azərbaycan Sovet Respublikası təsis olandan sonra da davam edilir. Adri El. Elştad bununla bağlı yazır: "Azərbaycan Kommunist Partiyası Rusiya Kommunist Partiyasının bir şöbəsi hesab olunurdu. Bu da özlüyündə Azərbaycan Kommunist Partiyasının tam müstəqil və ya muxtar olmamasından xəbər verirdi. Azərbaycanın müstəqilliyini nəzarət altına alan Mərkəzi Bolşevik Partiyası elə görüntü yaradırdı ki, guya Azərbaycanın dövlət işlərini yerli təşkilatlar vasitəsilə Azərbaycan türklərinə tapşırıb, amma həqiqət tam əksini göstərirdi. Çünki yerli partiya təşkilatı özü rus və erməni bolşeviklər tərəfindən idarə olunurdu. Partiyada yerli üzvlərin sayı qonşu respublikaların kommunist partiyalarına nisbətə çox az idi. 1925-ci ildə uzun çalışmalardan sonra yerli güc orqanlarından yerli əhalidən istifadə etmə təşəbbüsünə baxmayaraq, yenə bu təşkilatlarda azərbaycanlı türk üzvlərin sayı heç yarıya çatmırdı. 1921-ci il yayında rus soylu Kirovun Azərbaycan Kommunist Partiyasının birinci katibi vəzifəsinə təyin edilməsi ilə Stalinin nüfuz daha da möhkəmləndi. Azərbaycan Kommunist Partiyası Qafqaz məntəqəsində yeganə partiya idi ki, onun birinci katibi yerli adam deyildi. Professor Y. Veblank Orcenikidzenin (Zaqafqaziya məntəqə Komitəsinə 1922-ci ilin fevralına qədər Kavoburu deyilirdi) Azərbaycan Kommunist Partiyası və Kirov vasitəsilə Azərbaycana mütləq hakim olmaq ehtirası və bu yolda etdiyi qanunsuzluqlar haqqında ciddi sənəd və sübutlar göstərmişdi.

Rejimin bütün qüdrətinin partiyanın birinci katibinin əlində olmasını nəzərə alsaq, Azərbaycan Kommunist Partiyasının birinci katibi vəzifəsinə Sergey Kirovun təyin olunmasının, par-

tiyanın digər yuxarı strukturlarına Mirzoyanın və Mirzəbəkiyanın seçilməsinin bu ölkə üçün necə faciəvi olmasını təsəvvür etmək elə də çətin deyil. Bu təyinatlar Azərbaycanın gələcək taleyində, o cümlədən Dağlıq Qarabağın taleyində qanlı izlər buraxdı. Qızıl ordunun Bakı şəhərinə daxil olmasından bir gün sonra, aprelin 29-da Azərbaycan Sovet Respublikasının müdafiə işləri üzrə komissarı Davud Hüseynov daşnakların hakim olduğu Ermənistan Respublikasına xəbərdarlıq etdi ki, öz qüvvələrini 3 gün müddətinə qədər Qarabağ və Zəngəzurdan geri çəgirsün. Bu xəbərdarlığın mətnini Orcenikidze, Kirov və Levandovski də təsdiqləmişlər. Sənəddə deyilirdi ki, qeyd edilmiş şərt qəbul olmadığı halda, Azərbaycan Sovet Respublikasının hərbi komitəsi özünü Ermənistan Respublikası ilə müharibə vəziyyətində hesab edəcək. General Davud Hüseynovun tələbini qəbul etmək zorunda qalan erməni tərəfi ixtiyarında olan bütün silah və ərzağı məntəqə idarəsinə yeni təyin edilmiş erməni bolşeviklərinə təhvil verərək 1920-ci ilin may ayının 12-də Qarabağdan öz qüvvələrini çıxartdı. Qarabağ ermənilərinin 10-cu konqresi 1920-ci il may ayının 26-da işə başladı və bolşeviklərin nəzarəti altında Sovet Qarabağı rəsmən elan edildi.

Qarabağ əsrlər boyu Azərbaycanın 4 əyalətindən biri olmuş və Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin hakimiyyəti dövründə, yəni 1918 - 20-ci illərdə də bu cümhuriyyətin tərkibində qalmışdı. Belə olduqda, bolşeviklərin hakimiyyətə gəlməsindən sonra da Qarabağın tarixi və coğrafi baxımdan Sovet Azərbaycanının tərkibində olmasını tam təbii saymaq lazımdır. Əvvəla, bu torpaq tarixən Azərbaycanın olmuş və xüsusi iqtisadi şərait ona Azərbaycana daha çox bağlayırdı.

Adri El.Elştad bu barədə yazır: "O zaman ki, ruslar çar ordusu ilə yox, Qızıl Ordunun əli ilə bu respublikaların hər ikisini yəndən işğal etdi, deməli sərhədləri də Moskva həll etməliydi. Elə bu səbəbdəndir ki, 1920-ci il may ayında Anastas Mikoyan Leninə yazdığı raportda üzəvarı da olsa ermənilərin Qarabağa olan iddialarını rədd edirdi. Onun dediklərinə görə, Qarabağla İrəvan

kidze ümumiyyətlə məsələnin bu cür həllindən razı qalmışdı. O, Çiçerinlə telefon danışığında demişdi: "Azərbaycan Qarabağ və Zəngəzurun dərhal və qeydsiz qaytarılmasına israr edir. Mənim fikrimcə, bu işi etmək lazımdır, çünki hər iki məntəqə iqtisadi cəhətdən Bakıya təmayüllüdür və İrəvandan tam təcrid vəziyyətə düşür...".

İrəvanda 1920-ci il dekabrın 1-də daşnak hökumətinin süqutundan sonra və həmçinin onu əvəzləyən Ermənistan Sovet Respublikasının yaranması nəticəsində Qarabağ məsələsi yeni mərhələyə girdi. Serj Avanesyan bununla bağlı yazır: "Azərbaycan İnqilab Komitəsinin rəisi Nərimanov Orcenikidzenin "Qızıl ordu tərəfindən işğal edilən Zəngəzur, Naxçıvan və Qarabağ ərazisi Ermənistanə veriləcək" kimi şüarlarından bir gün sonrakı nitqində daha açıq şəkildə dedi:

"Sovet Azərbaycanı zəhmətkeş və qardaş millətin görüşünə - Ermənistanə gedir. Sovet Azərbaycanı Ermənistanə və Zəngəzurdə bizim ən yaxşı yoldaşlarımızın qanını tökən daşnak hakimiyyəti ilə mübarizədə onların yanında olacaq!"

Qarabağa muxtariyyəti kim verdi?

arasında heç bir tarixi bağlılıq və əlaqə yoxdur və Qarabağ Bakıdan ayrılmalıdır. Bundan sonra sərhədlərdə bir sıra islahat və dəyişikliklər həyata keçirildi. Belə bir iddia da var ki, o, ayrı-ayrı respublikaların təsis olmasından qabaq Qafqazda Ermənistanın mühüm mərkəzinin İrəvan yox, Tiflis olmasını təklif etmişdi. Beləliklə, Qarabağ Azərbaycanın Qızıl Ordu tərəfindən işğalından sonra, yəni 1920-ci ilin aprelində də Azərbaycan ərazisinin tərkib hissəsi kimi qaldı.

1920-ci il dekabrın 20-də RSFSR ilə Ermənistan arasında bağlanan müqavilədə RSFSR Ermənistanın Elizavetpol (Gəncə) vilayətinin Zəngəzur məntəqəsinə aid olması iddiasını himayə edirdi, amma Qarabağ məsələsində bu himayədarlığı etmirdi. Bu səbəbdən ermənilər tərəfindən dəfələrlə təkrarlanan bu söz ki, Qarabağ Ermənistanla "yeni-dən birləşir" qəribə görünür.

İqrar Əliyev bu barədə belə yazır: "B. Medivani, Anastas Mikoyan və Ey. Nuricanıyanın Moskvada xarici işlər üzrə komissar Çiçerinə və Zaqafqaziya da Orcenikidzeyə ünvanlanan məktublarında deyilir: "Qarabağ və Zəngəzur məsələsi müzakirə olundu və onlar Sovet Azərbaycanının tərkibində qaldı. Sizə qətiyyətlə deyirik ki, bu məntəqələr gələcəkdə də Azərbaycanın tərkibində qalacaq". Orceni-

Orcenikidze öz dəlillərini belə xülasə etmişdi: "Mənim mövqeyim budur ki, Qarabağ və Zəngəzur Azərbaycana birləşsin və bu vilayətlərə muxtariyyət verilsin ". Bu raportun məzmununu Orcenikidzenin 1920-ci il iyunun 19-da Vladimir İliç Lenin və Çiçerinə göndərdiyi teleqramın mətni ilə tam uyğundur. Teleqramda deyilir: " Zəngəzur və Qarabağda Sovet hökuməti elan edilib və hər iki ərazi özlərini Azərbaycan Sovet Respublikasının bir hissəsi hesab edir. Ümumiyyətlə mənim fikrimcə, Azərbaycanın sədrini Moskvaya çağırub onun hüzurunda Azərbaycan ilə Ermənistan məsələlərini həll etmək və bu işləri Ermənistanla bir müqavilə şəkildə yerinə yetirmək lazımdır".

Dağlıq Qarabağ məsələsi dəfələrlə Rusiya Kommunist Partiyası Qafqaz şöbəsi və Zaqafqaziya məntəqəsi komitəsində, həmçinin Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsində müzakirə olunub. Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi də 1920-ci il 10 iyul tarixində Qarabağın vəziyyətini müzakirə etmiş və qeyd etmişdir ki, "hətta sovet hakimiyyətindən əvvəl də Qarabağ kommunistləri bu məntəqənin iqtisadi cəhətdən Azərbaycandan asılılığını nəzərə alaraq, onun Azərbaycanla birləşməsinə zəruri hesab etmişlər". Həmçinin partiyanın şöbə iclasında qeyd edilmişdir ki, Qarabağın kənd erməniləri Ermənistanla birləşmədən imtina edirlər.

O, daha sonra elan edir. Bundan sonra ərazi üstündə itilaf əsrlər boyu bir-birləri ilə qonşu kimi yaşamış iki millət arasında, qanun tökülməsinə səbəb olmayacaq. Zəngəzur və Naxçıvan Sovet Ermənistanının ayrılmaz hissəsidir. Qarabağ əhalisinə də tam muxtariyyət verilmişdir".

Məhəmməd Əmin Rəsulzadə Nərimanovun Ermənistanə Naxçıvanı bəxş etməsi barədə belə yazır: "Ermənistan Respublikası bolşeviklər tərəfindən işğal olunduğu zaman Azərbaycan bolşevik hökumətinin rəisi Naxçıvan məntəqəsinə Ermənistanə hədiyyə edib. Bu zaman ingilislər və amerikalılar da Naxçıvanı Ermənistanə vermək üçün təşəbbüs göstərdilər. Amma buna müvəffəq olmadılar. İki ildən artıq naxçıvanlılar Ermənistanə birləşməmək üçün mübarizə apardılar. Bu dəfə də öz mövqelərində israrlı idilər. Nərimanovun bəxşişi sözdə qaldı. Ermənistan Respublikası Naxçıvanı təhvil almaq üçün qan tökməyə məcbur idi. Naxçıvanlılar müxtəlif mərkəz və qurumlara müraciət edərək elan etdilər ki, Ermənistan vətəndaşı olmaq istəmirlər. Bu məsələ Türkiyə nümayəndə heyətinin diqqətini cəlb etdi. Elə bu səbəbdən Moskva müqaviləsi əsasında Naxçıvan məntəqəsi üçüncü dövlətə birləşməmək şərti ilə Azərbaycanın himayəsi altına keçdi.

ardı gələn sayımızda

Tərcümə edən: İbrahim QULİYEV

Çoxmənalılıq problemi daim həm dilçiliyin, həm də tərcümə sənətinin diqqət mərkəzində olub. Tarixi inkişaf prosesində dildə gedən semantik dəyişikliklər (sözlərin mənaca dəyişməsi, yeni mənalar kəsb etməsi) dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsinə təsir göstərmişdir. Bir söz bir neçə referentə şamil edildikdə, sözlərdə çoxmənalılıq baş verir. İlk mənadan dəyişməsi və inkişafı nəticəsində yaranan çoxmənalılıq dillərin əksəriyyətinə xas olan xüsusiyyətlərdən biridir. Çox mürəkkəb və maraqlı olan tərcümə prosesi birbaşa dilin semantik quruluşu ilə əlaqədar olduğundan adekvat tərcümənin yaradılması çoxmənalılıq probleminin həllini də qarşıya qoyur. Belə ki, kontekst bu və ya digər linqvistik vahidin işləndiyi dil mühitidir və orijinal mətnə işlənmiş çoxmənalı leksik vahidlərin hansı mənani ifadə etdiyini müəyyənləşdirir.

Müxtəlif tipli kontekstlərdə sözlərin ayrı-ayrı mənalarının ifadə olunması və onların tərcüməsi prosesini nəzərdən keçirmək üçün qeyd edək ki, dahi söz ustası V.Şekspirin yaradıcılığının birinci dövründə yazdığı "Romeo və Cülyetta" faciəsinin dili şairin yaradıcılığının növbəti dövrlərində yazdığı əsərlərinin dilinə nisbətən sadə və zəngindir. Dilin zənginliyi ayrı-ayrı sözlərin kəmiyyəti ilə deyil, onların semantik quruluşunun rəngarəngliyi ilə əlaqədardır. Şekspir "Romeo və Cülyetta" faciəsində çoxmənalı sözlərdən geniş istifadə etmiş, onların demək olar ki, bütün mənalarını və mənə çalarlarını açıb göstərmişdir. Məsələn:

House(noun)-1.Serv; My master is the great rich Capulet;and if you be not of the house of Montagues, I pry, come and crush a cup of wine. (p.17) Nökr: Mənim ağam məşhur varlı, dövlətli Kopulettidir. Əgər sizin Monteki nəslilə qohumluğunuz yoxdursa, xahiş edirəm, bir piyalə şərab nuş edin (səh.173). Beləliklə, aparılan araşdırmalardan belə nəticəyə gəlirik ki, hər bir halda sözün hansı lüğəvi mənada işlənməsini kontekst müəyyən edir. Hər hansı mətnə çoxmənalı sözün işləndiyi konteksti təhlil edirik və bu təhlil zamanı mənalarını müəyyən etmək tələb olunan sözlə, mənalarını yaxşı bildiyimiz digər sözlər arasında müxtəlif mənə əlaqələri yaradır. Çoxmənalı sözlər məhz digər sözlərlə bağlanaraq və ya müxtəlif nitq məqamları ilə əlaqədar olaraq mənə kəsb edir və anlaşırlar. Deməli, sözlərin dəqiq mənalarını təklidə, təcrid olunmuş halda deyil, məhz nitq şəraitində, əlaqədar sözlər mühitində anlamaq və müəyyənləşdirmək mümkündür. Bununla da kontekst polisemantik sözün monesemantik sözə çevrilməsinə şərait yaradır.

Bədi əsərlərdə də dilin əsas vəzifəsi cəmiyyətdə olduğu kimi, insanlar arasında ünsiyyət vasitəsidir. Lakin bu vəzifə bədi əsərlərdə ekspressiv, estetik səciyyə daşıyır. Söz nə zaman, nə münasibətlə və nə cür əmələ gəlir-gəlsin, fərqi yoxdur, onun ifadə et-

diyi əşya, əlamət, kəmiyyət və s. ilə səs kompleksi arasında heç bir üzvi əlaqə yoxdur və ola da bilməz. Çünki elə bir əlaqə olsaydı, müasir dilimizdəki mövcud səs tərkibi ilə bir-birinə yaxın mənaları bildirmək xüsusiyyəti də yaranmazdı.

Məlumdur ki, dildə ən sadə, ən çox işlək sözlərin əksəriyyəti çoxmənalıdır. Məsələn: baş (head), qol (hand), budaq (branch), gecə (night), səhər (morning),

üçün ağacdan hazırlanmış bütün materiallar müəyyən məsafə (on beş ağac getdikdən sonra çatdıq) yenə də ağac adlanır. Aydın bir məsələdir ki, qaş və ağac sözlərini istifadə etdiyi bu sonrakı mənalar onun ilkin mənalarından törəmədir. Bir sözün mənəsindən əmələ gələn yeni mənalar onun mənə çalarlığı adlanır. Müxtəlif mənə çalarlığına malik olan sözlərə isə çoxmənalı (polisemantik) sözlər deyilir.

Çox yaxın olduğuna baxmayaraq, özünü onun sonradan törəmiş olan mənaları kimi göstərir. Müstəqim mənə sözün əsas mənəsidir, başqa mənaları isə ikinci, üçüncü hətta dördüncü dərəcəli yeri tutur. Çoxmənalı sözlərdə sözün mənə çalarlıqlarından əsas mənəsi həqiqi, ikinci və sonrakı mənələrdə isə məcazi mənə adlanır. Sözlərin çoxmənalılığı aşağıdakı xüsusiyyətləri meydana gətirir.

sözlərə rast gəlirik: qaraqabaq, uzun eləmək, başdan sovmaq, ürək qonmaq, qurban olmaq kimi idiomlarda: polad quş, canlı insan, saf vicdan, möhkəm addım, işıqlı gün, xoş gördük kimi ibarələrdə, müvəffəqiyyətlərdən baş gicəlləndirmə, az olsun, amma yaxşı olsun, aslanın erkəyi-dişisi olmaz kimi hikmətli sözlərdə, qaz vur, qazan dolsun, nə tökərsən aşına, o

Çoxmənalı sözlər və onların tərcümədə rolu

qız (maiden), yaz (spring), qar (snow), boran (storm), tufan (hurricane), durmaq (stand), yıxılmaq (drop), yatmaq (sleep), baxmaq (look), qurumaq (dry), ölmək (die) və s. Çoxmənalı təbiətə malik sözlər çox ifadəli və mənalı olur. Çünki, həmin əlamət bunlardan geniş şəkildə istifadə etməyə şərait yaradır. Çox zaman müəyyən əşyaya onun bu və ya digər əlamətinə görə ad verilir. Məsələn: süzmə, ayran, düymə, dayça, əlcək, aşsüzən, vintburan, istiot və s. (M.Arif. Ədəbi-tənqidi məqalələr. B.,1958).

İfadə etdiyi mənə çalarlığına görə çoxmənalı sözlər eyni deyildir. Söz onun geniş və ya məhdud mənada işlənməsindən asılı olaraq, çox və ya az mənə çalarlığına malik olur. Əgər sözün bir əsas mənadan başqa ikinci bir mənəsi olursa, belə sözlər adlanır. Məsələn: heyvanın alnında olan ağ bir ləkəni bildirən qaşqa sözü təkmənalı olduğu halda, insana aid orqanın adı olan ağz sözü isə çoxmənalıdır. Bu söz qazanın ağzı, qapının ağzı, topun ağzı, bıçağın ağzı, bıçağın ağzı və s. ifadələrində müxtəlif mənələrə malikdir.

1. Sözün sonradan kəsb etdiyi mənə çalarlığından (məcazi mənələrdən) biri az inkişafı nəticəsində əmələ gəlmiş həqiqi mənadan uzaqlaşaraq, müstəqim məfhum ifadə edən yeni bir mənaya çevrilə bilər. Məsələn: to leave, establishment, punishment ismi və sifətləri tamamilə müstəqim mənə ifadə edir. Azərbaycanda dilində: keç(mək), saç(maq), düz(mək) sözləri bu qəbiləndir.

da çıxar qaşığına, nə ətdir nə balıq, nə tufəngə çaxmaqdır, nə sumbəyə toxmaq kimi atalar sözü və zərbi-məsələlərdə; üstü zəmi biçərlər, altı bulaq, içərlər kimi tapmacalarda işlənmiş sözlər yenə də həqiqi mənəsindən çox uzaqdır.

2. Çoxmənalı sözlər düzəltmə sözlərin əmələ gəlməsində az rol oynayırlar. Söz nə qədər çoxmənalı olarsa, ondan daha çox düzəltmə sözlər əmələ gətirmək mümkündür. Məsələn: operatize, operator, operating room, operantı thetare. Azərbaycan dilində açmaq feli və göz ismi çoxmənalı sözlərdən olduğu üçün bunlardan açar, açan, açıq, açıqlıq, açılmış, açılışmaq, açılışan, açarçı, gözlü, gözlüklü, gözləmək, gözsüz kimi sözlər əmələ gəlib.

3. Çoxmənalı sözün istifadə imkanları geniş və zəngindir. Həmin xüsusiyyət bu sözlərdən rəngarəng üslubi məqsədlərlə əlaqədar istifadə etmək üçün geniş imkanlar açır.

Çoxmənalı söz vasitəsilə müxtəlif anlayışları ifadə etmək olar. Yəni eyni fonetik tərkibə malik olan bir söz cürbəcür məzmun ifadə edə bilər.

"The governor said that he would not allow the presence of federal troops on sail" ... "the General has been faced with the problem of the country is presence on foreign soil..." Birinci cümlədə söz lüğətdə olduğu kimi, öz ilkin mənəsindən "olmaq" (tutmaq) mənəsində, ikinci cümlədə isə işğal mənəsində işlənib.

Göründüyü kimi, yazıçı bir çoxmənalı sözə əsaslanaraq, onun vasitəsi ilə müxtəlif mənalar ifadə edib.

Yazıçı ümumişlək sözün çoxmənalı xüsusiyyətlərindən istifadə edərək, onu bir mətn çərçivəsində qarşılaşdırır. Həmin üsul vasitəsilə yazıçı ironiya, satira, ekspressiya, istehza kimi çalarlar yarada bilər. Hətta bəzi məqamlarda bu cür istifadə zamanı komik effekt də qüvvətləndirilir. Bədi mətnlərdə bunu görmək mümkündür.

Çinarə ƏLİYEVƏ

Bəzi hallarda isə oxşar xüsusiyyətlərinə görə müxtəlif əşya

və ya onların əlamətləri eyni səs tərkibi ilə ifadə edilir. Məsələn: qaş və ağac sözlərinin birincisi insanın gözüünün üstündəki əyri şəkildə uzanan tükləri (Onun gözəl qaşları var), ikincisi isə iri qol-budağı olan sətir bitkini (şam ağacı) bildirir. Digər tərəfdən, üzünün üst tərəfində yerləşən, ona bəzək verən hər hansı bir daşa, yəhərin qabaq və arxa tərəfdəki çıxıntı hissəsinə, dağın çıxq yerinə qaş deyilir. Məsələn: Üzüyün qaş almazdır. Yəhərin qaş balacadır. Dağın qaşında bir ağac bitib. Bu söz eyni zamanda göz-qaş kimi tərkiblərdə iştirak edir. Eləcə də əlaqacı, tikinti

Tərcümə zamanı çoxmənalı sözlərin olduğu böyük əhəmiyyəti var. Bu onu göstərir ki, sözlərin çoxmənalılıq prosesi, dildə qədim və ən qədim dövrlərdən fəal şəkildə mövcud olub. Bu proses bu gün dilin daxili inkişaf qanunlarından birini təşkil edir. Azərbaycan dilindəki "Ürəyim yağ əridi; İşlərim yağ kimi gedir; Qələm lap yağ kimi yazır" cümlələrində yağ sözünün özünəməxsus mənə çalarlığı nə qədər çox olursa olsun, bunlardan biri mütləq onun ilk həqiqi-müstəqil mənəsini təşkil edir, başqa mənaları isə ilk mənaya az və ya

4. Sözlərin çoxmənalılığı mürəkkəb sözlərin əmələ gəlməsində mühüm rol oynayır. Məsələn: well-dressed, good-hearted, hard-working. Azərbaycan dilində bu sözlərin ördəkburun (heyvan adı), incəsənət, danaburnu (həşəratın bir növü), istiqanlı mənaları var.

5. Çoxmənalı sözlərin məcazi mənaları dilimizdə sabit söz birləşmələrinin (idiomlar, ibarələr, hikmətli sözlər, atalar sözü və zərbi-məsəllərin, eyni zamanda tapmacaların) əmələ gəlməsi üçün əsas baza təşkil edir. Tərcümədə belə

Dünyada onlarla kitab var ki, onları oxuyan zaman müəllifin fikirlərini başa düşmək, qavramaq bizə çətin gəlir. Halbuki bu romanların müəllifləri çox məşhur adamlardır və onların kitabları da minlərlə, milyonlarla tirajla satılıb. Sizlərə dünyanın ən çətin oxunan romanlarının siyahısını təqdim edirik:

1. "Fineqanın yası" – Ceyms Coys

"Fineqanın yası" məşhur irlandiyalı yazıçı, XX əsr ədəbiyyatına yön verənlərdən biri Ceyms Coys tərəfindən yazılıb. Roman eksperimental üslubuna görə seçilir və indiyə kimi ingilis dilində yazılmış ən çətin əsərlərdən biri hesab olunur. Parisdə 17 il yazılmış əsər yazıcının ölümündən iki il əvvəl, 1939-cu ildə çap edilib. Kitabdakı sözlərin yarısı standart ingilis dilində, yarısı isə yazıcının özü tərəfindən yaradılan neologizmlər, terminlərdən ibarətdir.

2. "Səs-küy və hiddət" – Uilyam Folkner

"Səs-küy və hiddət" ("The Sound and the Fury") 1929-cu ildə Nobel mükafatlı amerikalı yazıçı Uilyam Folkner tərəfindən yazılıb. Kitab çap olunduğu ilk dövrlərdə uğur qazanmayıb və ancaq Folknerin 6-cı romanı "Ziyarətgah" nəşr olunandan sonra tanınmağa başlayıb. 1998-ci ildə "The Modern Library" nəşriyyatı əsəri XX əsrdə ingilis dilində yazılmış ən yaxşı 100 əsər siyahısına daxil edib. Əsərdə hadisələr "Yoknapatafa" adlı xəyali ərazidə baş verir. Romanın əsas qəhrəmanları keçmiş aristokrat olan Kompsonun ailə üzvləridir.

3. "Çılpaq qəlyənaltı" – Uilyam Barrouz

Bu kitabın yazılma əhvalatı, bəlkə də, əsərin özündən daha maraqlıdır. Barrouz Tanqierdə yaşayırdı və heroin aludəçisi idi. Bir gün o yenə narkotik qəbul etdikdən sonra yazı makinasını götürür və səhifələrlə yazı yazır. Sonra isə o yazdıqlarını hissələrə kəsir və təsadüfi ardıcılıqla yenidən birləşdirir. Nəticəni o dostu Elen Qinqsbergə göndərir və əsər "Çılpaq qəlyənaltı" ("Naked Lunch") adı ilə çap olunur.

Kitab əxlaqsızlığı təbliğ etmək ittihamıyla məhkəməyə verilir və ABŞ-in bir sıra yerlərində qadağan olunur.

4. "Çöl" – Tomas Eliot

"Çöl" ("The Waste Land") 1922-ci ildə Tomas Eliot tərəfindən yazılmış poemadır. Əsər XX əsrin ən önəmli poemalarından biri hesab olunur. 5 hissədən ibarət olan əsərdə obrazlar, zaman, məkan və dil (ingilis, latın, yunan, alman və sanskrit dili) gözənilmədən dəyişir. Eliot əsərlərində tez-tez Homer, Sofokl, Şekspir, Cefri Couser, Con Vebster, Volt Vitmen kimi ədiblərə ehyam vurur. Eliotun yazdığı sətirlərin mənasını izah etmək üçün saysız-hesabsız kitablar yazılıb, veb-saytlar açılıb. Ancaq onlar bu sahədə qismən uğur qazana bilməzlər.

5. "Qırmızı hərf" – Nateniel Houtorn

Nateniel Houtornun şah əsəri hesab olunan "Qırmızı hərf" ("The Scarlet Letter") XVII əsrin puritan şəhəri Bostonda yaşayan Hester Prinnən bəhs edir. Hester qanundan kənar doğulmuş bir qızıdır. O, kilsə ruhaniləri tərəfindən tutulur və günahının işarəsi kimi böyük bir "A" hərfi yazılmış paltar geyinməyə məcbur edilir. Hester isə bütün bunlara baxmayaraq, məğrurluğunu və ləyaqətini qoruyur.

Kitabda günah, qanunçuluq kimi mövzulara geniş yer verilib.

7. "Qulaq Arxipelaqı" – Aleksandr Soljenitsin

Aleksandr Soljenitsin SSRİ-dəki əmək düşərgələrindəki təqib, həbs, isgəncələrə məruz qalmış, öldürülmüş dissidentlərdən bəhs edən bu romanı insanda mərhəmət hissi yaratmaya bilmir. Soljenitsin öz gözələri ilə şahidi olduğu hadisələr və araşdırmaları nəticəsində əldə etdiyi materiallar əsasında yazdığı kitab 3 hissədən ibarətdir. 1958-1968-ci illərdə yazılan əsər 1973-cü ildə qərbdə, 1989-cu ildə isə rəsmi olaraq Sovetlər Birliyində çap olunub. SSRİ-nin süqutu, Rusiya Federasiyasının yaranmasından sonra "Qulaq Arxipelaqı" ali məktəblərdə tədris proqramına daxil edilib.

Çətin oxunan şedevrlər

Onların arasında "Hərb və sülh" də var

8. "Mobi Dik" – Herman Melvil

"Mobi Dik" ("Moby Dick") 1851-ci ildə çap edilib. Roman dünya ədəbiyyatının incilərindən hesab olunur.

Əsər "Pequod" gəmisində yaşayan hadisələrdən bəhs edir. Əsər kapitan Ahabın balina Mobi Diki ələ keçirmək uğrunda mübarizəsindən danışsa da, əslində, onun motivi, vermək istədiyi mesaj daha dərinidir.

Əsərdə əsas qəhrəmanın sinif və sosial status, xeyir və şər, Tanrının varlığı kimi düşüncələrinə geniş yer verilib.

9. "Atlas çiyinlərini çəkdi" – Eyn Rend

Eyn Rendin şah əsəri olan "Atlas çiyinlərini çəkdi" ("Atlas Shrugged") əsəri məhsuldar fəhlə sinfinin cəmiyyət tərəfindən istismar olmaqdan imtina etdiyi distopiyadan bəhs edir. Hökumət sənayeyə nəzarəti getdikcə artırıqca, əhəlinin məhsuldar qismi kult lider olan Con Qalta daha çox meyil edir. Kitabda Rendin şüurun və fərdi haqların aliliyini vurğulayan Obyektivizm nəzəriyyəsi öz əksini tapıb.

Kitab liberallar tərəfindən nifrətlə qarşılanıb, mühafizəkarlar isə əsərdə gizli ateizmin tərənnümü olduğunu söyləyərək onu rədd ediblər.

10. "Hərb və Sülh" – Lev Tolstoy

Tolstoyun "Hərb və Sülh" əsəri indiyə kimi yazılmış ən möhtəşəm bədii əsərlərdən biri hesab olunur. Həmçinin bu əsər insanların çox oxuduğunu iddia etdiyi romanlardan biridir. Çoxları bu əsəri elə "oxumaq" xətrinə oxuyur. Bəs əsəri oxuyarlardan neçəsi onu başa düşür? Bax elə məsələ də bundadır.

Kitab satışını öldürən pis tərcümələr

Axır vaxtlar əvvəlki formasına qayıdan və maraqlı yazılar yazan Ayişəm (Türkiyənin məşhur köşə yazarı Ayişəm Özyılmazel nəzərdə tutulur) yazıb: "Pis tərcümələri neyləyəcəyik?.." Nə qədər də haqlıdır. Nəşriyyatların xəsisliyi ucbatından insanlar, az qala, oxumağa nifrət eləyir. Dünyanı sarsıdan bir kitabı həyəcanla gözləyirsən, yayınlanan kimi mağazaya qaçıb alırsan, di gəl, üçüncü səhifədən zibilliyə atmalı olursan...

Ayışə də Stefan Kinçin son kitabını elə gözləyib. Adı "Yazmaq sənəti"dir. Üstəlik, adı da çəkicidir. Amma tərcüməsi çox pisdir. Ayışə yazıb: "Bir çox kitabda başıma belə şey gəlib". Qədimlərdə deyiblər: "Pis qonşu adamı ev sahibi edər". Pis tərcüməçi də adamı dil sahibi edər, Ayışə! Pis tərcümələr ingilis dilini öyrənməyimə səbəb oldu.

Universitetdə oxuyurdum. Yan Fleminqin Ceyms Bond haqqında romanları dünyanı bir-birinə vurmışdu. Birini aldım, ləzzət ala bilmədim. O birini aldım, yenə eyni vəziyyət. Onda öz-özümə: "Axı bu kitablar dünyanı necə silkələyir", – deyə düşünmüşdüm.

Bir gün yatalaq xəstəliyinə tutuldum. Qəbri nurla dolun, dövrünün qatı kommunistlərdən olan Qurtxan Fişək mənə bir kitab gətirdi. "From Russia with love" ("Rusiyadan sevgilərlə"). O vaxta kimi oyun kitablarından başqa ingiliscə kitab oxumamışdım. Yataqda oxumağa başladım. İngilis dilini yarı-yarımcıq bilməyim belə Fleminqi oxuyub başa çıxmağıma bəs etdi. Öz-özümə söz verdim ki, bundan belə türkcəyə tərcümə olunmuş roman oxumayacağam. Sözümlün üstündə durdum. Neçə illər sonra Holli ilə (yazarın amerikalı həyat yoldaşı) evləndik. Bir gün təəccüblə mənə dedi ki, sən ingilis dilini bu qədər yaxşı harda öyrənmisən?

Bacım Serpil kollec məzunuydu. Sonra dil, tarix, ingilis dili və ədəbiyyat fakültəsində oxumuşdu. Dostum Kamal kollec məzunudur, Orta Doğu Texniki Universitetində ingilis dilində təhsil alıb. Mən liseydə oxuyanda ingilis dili dərslərinin yarısından çoxu boş keçirdi. Dərslərə ancaq ingiliscə bilənlər gəlirdi. Holli dili yaxşı bildiyimi düşünürdü. Yaxşı bilirdimsə, səbəb bu idi – inadla ingiliscə oxumağım. Həm də lüğətdən istifadə etmədən! Lüğət mütləq zövqünü öldürür. Bilmədiyim sözü ilk dəfə başa düşür, dördüncü, beşincidə təxmin edir, altıncıda öyrənirsən. Kitabda çox işlənmirsə, öyrənməyimə ehtiyac qalmır.

Lüğətə baxmaq öyrənmək deyil. Baxdığın söz lüğətdə də qalır. Hər dəfə təzədən baxırsan. Uşağın öyrəndiyi yolla öyrənsən, yalnız o zaman beynində qalar.

Biz uşaq olanda tərcümələri türk ədəbiyyatının ən böyük ustaları, türk dilini ən yaxşı bilənlər eləyirdi. Məsələn, Nazım Hikmət öz adından istifadə etmədən tərcümələr eləyirdi. Kamal Tahirin F.M.İkinci imzası ilə Mike Hammerdən etdiyi çevirmələr yüz minlərlə nüsxə satılmışdı. O qədər satılmışdı ki, orijinal kitablar qurtaranda nəşriyyatın təklifi ilə bir kitab da özü yazmışdı.

Sabri Esat Siyavuşgilin dərhal xeyli hissəsini əzbərlədiyim Sirano de Berjerakdan tərcüməsi o dövrün mü-təxəssislərinə görə, orijinalından yaxşıdır. Həmin əsər stolüstü kitabıma çevrildi. Bir başqa stolüstü kitabım olan "Balaca şahzadə"nin tərcüməçiləri görün kimlərdir: Ahmet Muhip Dranas, Azra Erhat, Cemal Süreya və Tomris Uyar! İndi gəl, bunu oxuma!

Əvvəlcə tərcümə işini verdiyən adamın ingilis, fransız dilini necə bilməsinə yox, türk dilini necə bilməsinə baxmaq lazımdır.

Tərcümə sənətdir. Tərcümə işlərini, pula bir qədər qıyılıb türk dilində ən yaxşı yazan adamlara verin. Yoxsa, ey kitab nəşirləri, Ayişənin yazısı onsuz da get-gedə dəyişən dünyada mindiyiniz budağı kəsməyiniz barədə xəbərdarlıqdır.

Qeyd: Yazı Türkiyənin "Sabah" qəzetindən götürülüb.

Günel NATIQ

- **Əziz bəy, "Nesin" soyadı nələri ifadə edir?**

- **1934-cü ildə soyad qanunu çıxdı. Hər kəs soyadını özü seçməliydi. İnsanların natamamlıq kompleksi üzə çıxdı; dünyanın ən xəsis adamı "Əliaçıq", ən qorxağı "ürəkli", ən tənbəli "çalışqan" soyadını götürdü. Bir müəllimimiz vardı, elə astagəl idi ki, bir saata adını güclə yazırdı. O da "Çevikəl" oldu. Beləcə gözəl soyadlar "yağmalandı". Öz-özümə dedim: - Yaxşı, Əziz, bəs sən nədən? Elə bu soyadı da götürdüm. İstədim ki, hər dəfə soyadımı eşidəndə nə olduğumu, kim olduğumu düşünüb özümə gəlim. (Əziz Nesinlə müsahibədən)**

Böyük türk yazıçısı, ziyalı, maarifçisi Əziz Nesin (əsl adı Mehmet Nüsrət) 20 dekabr, 1915-ci ildə İstanbulda doğulub. Atası fağır bir bağban idi. Yarıac, yarıtox yaşayırdılar. Baxımsızlıqdan 3 yaşlı bacısında sümük xəstəliyi əmələ gəlmişdi, ayaqları tutmurdu. Nə həkim vardı, nə də dava-dərman. Balaca qız göz qabağındaca əriyib-gedirdi. Bir gün qonum-qonşu gözüyaşlı anaya belə bir məsləhət verir: - Hər gün axşam azanından sonra uşağı qəbiristanlığa apar, bir məzar daşının altına qoy. Sonra arxana baxmadan evə gəl. Bir başqa adam onu götürüb evə gətirsin.

Ana belə də edir. Hər gün qızını qucağına götürür, oğlunun da əlindən tutub qəbiristanlığa yollanır. Qızı orda qoyub geri qayıdır. Bir dəfə də olsun, nə ana dönüb arxaya baxır, nə də qızcığaz ağlayır.

Qısa qədər belə davam edir. Günlərin birində atası evdən kiçik tabutla çıxır. Bacısı o tabutun içindəydi. Əziz hələ də elə bilirdi ki, atası o tabutu aparıb bir qəbir daşının altına qoyacaq və bacısı qaça-qaça öz ayaqlarıyla evə qayıdacaq. Amma qızcığaz bir də evə qayıtmır. Və o gündən sonra kiçik Əziz hər şeyə inamını itirir.

İllər sonra "Mən göz yaşlarının içindən keçib gəldim, ağır-acılarım məni sətira yazarı elədi" - deyəcəkdi Əziz Nesin.

Əziz Nesin necə hafiz oldu

Məktəbə gedəndə cəmi-cümlətanı 4 yaşlı vardı. O dövrdə yaş həddi yox idi, ayağı tutan məktəbə gedə bilərdi. Məktəb deyilən yer məscidə bitişik kiçik bir otaqdan ibarət idi. Müəllim də məscidin imamıydı. Dərslər namaz surələriyə başlayar, namaz surələriyə başa çatardı. Yəni uşaqlara başqa heç nə öyrədilmirdi.

Əgər Əli Qalib adlı şəxs olmasaydı, bəlkə də Əziz Nesinin təhsili elə imamın "dərsləriylə" də başa çatacaqdı. Atasının onunla məsciddə tanış olmuşdu. Bu adam dərya idi! Ərəbcə, farsca, fransızca danışır, riyaziyyatı mükəmməl bilirdi. Şeir yazır, musiqi bəstələyirdi. Öz dövrünü xeyli qabaqladığından nə xocalarla, nə də ki şeyxlərlə yola gedirdi. Ona görə də işsiz-gücsüz idi. Kasım Paşanın çürüklük təkkəsində kiçik bir otaq vermişdilər, orda qalırdı. Corabları dəlmə-deşik, çarışları yırtıq olardı. Hamama getməyə pulu olmadığından bitli-paşlı gəzərdi.

Əziz Nesinə yazıb-oxumağı həmin bu şəxs öyrədir. Əlifbadan sonra keçirlər ərəb dilini mənimsəməyə, sonra hesab-həndəsəyə, hüsnüxətə. Lap sonra isə müəllimi Əziz Nesinə Quranı öyrədir. Beləcə Əziz Nesin hafiz olur. Əyninə cübbə geyindirirlər, başına əmmamə qoyurlar. Yaşının hələ çox az olmasına baxmayaraq, hafizlik edir, məsciddə günorta namazından sonra Quran oxuyur. Ramazan günlərində isə təkkələrə gedir, dərvişlik edir. "Uşaqlığımın bir gününü də xatırlamıram" - sonralar deyəcəkdi Əziz Nesin.

O dövərdə Cümhuriyyət qurulur. İşsizlikdən əziyyət çəkən Əli Qalibi kənd məktəblərinin birinə müəllim göndərilir. Əziz Nesin

Gülməli olaylar əslində dram və faciə idi. Yumurun diliylə deyilən həyat həqiqətləri geniş kütləyə daha tez çatırdı. Bir də ruhdan düşmüş xalqa ancaq bu yolla təsəlli vermək olardı. Bəlkə də böyük-böyük kədərli romanlar yazsaydı, bu komik hekayələri qədər təsirli ola bilməzdi.

Bəs qorxmurdumu? O özü bu barədə belə deyirdi: "Qorxu ən bəşəri duyğudur. Böyük güclərə qarşı çıxdığıma görənlər elə bilirlər, heç nədən qorxum yoxdur. Amma yanılırlar. Kiməsə faydası olacaqsə, doğru bildiyimi, inandığımı söyləmək, açıqlamaq duyğusu qorxuya üstün gəlib həmişə. "Qorxmuram" deyənlər ya başqalarına yalan söy-

Əziz Nesin: Göz yaşları içindən baxan təbəssüm

isə dənizçilik liseyinə daxil olur. Bu, onun anasının arzusu idi. İqbal ana dünyasını dəyişəndə (onda Əzizin 12 yaşlı vardı) "Oğlum məktəbdə oxuyur, böyük adam olacaq, dünyadan nigaran getmirəm", - deyəcəkdi.

Əziz Nesin 1939-cu ildə hərbi peşə məktəbini zabit kimi bitirir, əvvəl Frakiyada, sonra isə Qarsda xidmət edir, 1944-cü ildə Ankaraya gəlir. Artıq kifayət qədər həyat təcrübəsi vardı, yaşadıqları yazmaq üçün yetərli idi.

"İnsan yalnız dediklərinə deyil, həm də susduqlarına görə məsuliyyət daşıyır".

İlk hekayəsini 1943-cü ildə yazır: "Hekayəni qəzetin redaktoruna təqdim edəndə elə bildim, o, hönkürüb ağlayacaq, o isə xeyli gülüb: Çox yaxşıdır, bizə belə hekayələr gətirin, - dedi".

"Ən böyük komediya yazarları o kəslərdir ki, fərdiçilikdən çıxıb insanlığın xidmətində dururlar", - deyirdi Əziz Nesin. O, komik xarakterlərlə cəmiyyətdəki ziddiyyətləri ifşa edirdi.

ləyirlər, ya özlərinə yalan deyib öz başlarını aldadırlar, ya da fərqi-də olmadan insan olmadıqlarını deyirlər."

"Mənim ilham pərilərim yox, ilham cadugərlərim var"

Əziz Nesin güldürürdü, çünki sarılırdı, əzab çəkirdi. Əzab çəkərək güldürmək ən böyük qəhrəmanlıq idi bəlkə də. Sual vermişdilər: "Necə eləyirsiniz ki, bu qədər yaza bilirsiniz? Sizin də ilham pəriləriniz var"? Cavab vermişdi: "Mənim ilham pərilərim yox, ilham cadugərlərim var. Onlar durmadan qulağıma pıçıldayırlar: haydı, durma yaz, durma yaz".

Gənclik illəri sıxıntı içində keçmişdi. Heç nəyə ehtiyac hiss etmədiyi ahıl çağlarında da o illərin sıxıntısını şəkirdi. Ona ilham vermiş, yazı yazdırmış "canavarları" - ehtiyaclarını xatırlayırdı. Əziz Nesin artıq ağlaya bilmədiyi vaxtlarda dəli bir qəhqəhə çəkirdi. Bütün həyatı üsyan idi - özünə, yalqızlığa, sevgiyə...

İnsan sahib olmadıqlarını itirməkdən qorxarmı? Əziz Nesinin hekayələrinin birində qəhrəman əslində mövcud olmayan sevgilisini itirməkdən qorxur. Malik olmadığı şeyləri itirmək, yəqin ki, malik olduqlarını itirməkdən daha ağrılı idi.

"Yalqız qadınlar" əsərində tənhalığın rəsmiini çəkmişdi. Manyakın yolunu səbirsizlikə gözləyən iki qadının faciəsini yaratmışdı. Qadınların işigücü onlara yazılan eşq məktublarını oxumaqdır. Hərçənd ikisi də bilir ki, heç bir məktub yoxdur və olmayıb, yazılmamış sevgi məktubları oxumaq yalqızlığın ən böyük təsəllisi idi.

"İlham cadugərləri" - ehtiyaclar Əziz Nesini 1957-ci ildə Kamal Tahirlə birgə "Düşün" nəşriyyatını yaratmağa sövq edir. Amma bu, xalqın ehtiyacları idi. Əziz Nesin özünün deyil, xalqın, cəmiyyətin ehtiyaclarını düşünürdü, nəşr olunacaq kitabları vətəndaş təəssübkeşliyi və yazar fəhmi ilə seçirdi. Əziz Nesin fondunun ərsəyə gətirdiyi illik ədəbi jurnal da bu maraqlara söykənirdi. 1976-cı ildən başlayaraq 10 il ərzində işıq üzü görmüş, 1000 səhifəlik jurnal türk ədəbiyyatını işıqlandırır, yeni yazarları ədəbi aləmə tanıdır. Dərginin gəliri çox cüzi idi və nəşrin ehtiyaclarını ödəmirdi. Bununla belə, türk xalqının gələcəyi naminə, nəyin bahasına olursa- olsun Əziz Nesin dərgini yaşatmağa çalışırdı.

"Sevgilər üçün yazdım, sevgilər üçün oxuyun"

Yaradıcılığa şeirlərlə gəlmişdi. Sonra ara vermişdi. Ömrünün ahıl çağlarında seirə yenidən qayıtmışdı. "Yalqızlıq dəli rüzgardır", - deyirdi şeirlərinin birində. Bəzən ümidlər də küləklərlə sovrulub ünvensiz məkənlərə gedirdi...

Yazılarda yaşadım, Yazılarda ölürdüm Məni yazılara qoyun.

Sevgilər üçün yazdım, Sevgilər üçün oxuyun.

Sevgilərdən yazırdı Əziz Nesin. Onun fikrincə, eşq müqəddəs idi, sevənlərə ilan qiyməzdi, sevənləri ildırım vurmazdı. Ölümə qorxanlar sevgiyə sığınmalıydı. "Ölüm sevənlərə qiyməz", - deyirdi Əziz Nesin.

İlk infarktından sonra yazırdı: "Qəribədir, niyə indiyədək vəsiyyətim yazmamışam? Halbuki çoxdan yazmalıydım. Sadəcə elə bilirdim, ölüm çox uzaqlardadır və belə asanlıqla gələ bilməz. O qədər yarımçıq qalmış işlərim var ki. Dünyaya borclu ölürəm".

Amma yazmışdı vəsiyyətinə ustad.

"5 iyul 1995-ci ildə isə İzmirin Foça qəsəbəsində dincələrkən dünya ilə vidalaşmışdı. 7 iyulda dəfn mərasiminin ssenarisini çox əvvəldən yazmışdı: rəsmi heç bir ritual olmayacaq, namaz qılınmayacaq, yan-yana 5 məzar qazılacaq, cənəzin hansı məzarə qoyulduğunu sadəcə bir adam biləcək. Məzarların üstü örtüləndən sonra vertolyotdan çəkiliş yapılmasına icazə veriləcək.

Vəsiyyətinə olduğu kimi əməl edildi - əsərləri ilə birlikdə həyatının ən önəmli layihəsi saydığı Nesin Fondunun bağçasına gömüldü. Ölümündən əvvəlki müsahibələrinin birində deyirdi ki, cavanlıqdan bəri ən böyük arzum - özümün istədiyim ideal bir dövlət qurmaq idi. Ancaq bunu edə bilməyəcəyimi görəndən sonra bu torpağı alıb adına Fond qura bildim. Burada yaşayıb-oxuyacaq olan uşaqlar məndən sonrakı əsərlərim olacaqdır". (Mayis Əlizadə, "Axundzadədən, Mirzə Cəlildən, Sabirdən, Əziz Nesindən" məqaləsindən)

Mayis bəy məqaləsində daha bir maraqlı məqama toxunur; 1998-ci ildə Türkiyənin bəzi siyasətçiləri hansısa mükafatlara layiq görülür, Əziz Nesinə də "ölümündən sonra" mükafatı verilir. Mükafatları təqdim etmə mərasiminə gələn yazıçının oğlu Əli Nesin kürsüyə çıxaraq deyir: "Bu gecə atamı yuxuda gördüm. Ona mükafat verdiklərini dedim". "Məndən başqa kimə mükafat veriblər?" - deyər soruşdu. "Tansu Çillərə, Yıldırım Aktunaya da veriblər". "Sən mənə verilən mükafat alma" - Əli Nesin bu sözləri deyəndən sonra atasına "ölümündən sonra" verilən mükafatı almadan salonu tərk edir.

"Heç olmasın məzar daşımız..."

Düşündü ki, insan gəldiyi gündən ölümü gözləyir. Yaşamağın ən çətin anı bu olsun gərək. Amma yaşamaq bəlkə də ölümü gözləməklə gözəldir. Bəlkə də ölüm arınmaqdır, çünki hardasa təmiz bir anlama var...

Ustad yazıçı kitablarından gələn bütün vəsaitləri fondun yaratdığı internat məktəbə vəsiyyət edir. Dörd övladına isə: "Öz əlinizin zəhmətilə çərəkpulu qazanmalısınız", - deyir.

"Heç olmasın məzar daşımız, bir məktəb baxçasına gömsünlər bizi, uşaqlar qaçışın üstümüzə" - bunu da böyük ustad Əziz Nesin demişdi...

Onu Hindistanın Çarli Çaplını adlandırdılar. Çəkdiyi və çəkdiyi filmlər, oynadığı saysız-hesabsız obrazlar təkə ölkəsində yox, bütün dünyada sevilirdi. Rac Kapurun həyatı ziddiyyətlərlə dolu idi. Kifayət qədər varlı idi, amma ekranda kasıbları, əzilənləri canlandırır. Filmlərində həqiqi sevgini tapan, seçdiyi qadınla xoşbəxt olan Kapur həyatda buna nail ola bilmirdi. İndi çoxları hind kinosu dedikdə Şakrukh Xan, Akşay Kumar, Aişvariya Rayı xatırlasa da, hind kino imperiyasının – Bollivudun yaradıcısı odur: oxşarı Çarli Çaplin kimi kifayət qədər keşməkeşli və maraqlı həyat yaşayan Rac Kapur.

1929-cu ildə Racın əkiz qardaşları Bindi və Devi dünyaya gəlib. Amma bədbəxtlikdən uşaqların hər ikisi sətəlcəmə tutulub və vəfat ediblər. Bir müddət sonra Kapur ailəsində Şammi və Şaşi adlı iki oğlan, Urmila adlı qız uşağı dünyaya gəlsə də, Rac bütün ailənin sevinc mənbəyi olub. Nənəsi və anası onu böyük sevgi və qayğı ilə tərbiyə ediblər.

Debütlər

Rac Kapurun səhnəyə gəlişi çox erkən yaşlarından başlayıb. Belə ki, Rac ilk dəfə tamaşaçılar qarşısına çıxanda onun cəmi altı yaşı vardı. Axsam tamaşasında qız paltarında səhnəyə çıxan balaca Kapurun ilk təcrübəsi uğursuzluqla nəticələnib. Zaldaki tamaşaçıların çoxluğundan qorxan uşaq səhnəni yarımqıç tərk edib. "Pritxvi-tierts"də yüzlərlə aktör, işçi çalışsa da, Pritxvirac ən sərt şərtlərini, tələblərini oğlanları – Rac, Şammi və Şaşi qarşısında qoyub. Buna görə də teatrın bütün ağır işlərini görmək Racın üzərinə düşüb.

Zamanla istedadı və təcrübəsi kimi, oynadığı rolların da sayı artıb. 1947-ci ildə Hindistanın müstəqillik qazanmasından sonra Rac ilk dəfə "Kəmalənin ölümü" filmində baş rolunu ifa edib. Məhz bu filmə Kapur öz sevimli avara musiqiçi, küçə adamı imicini formalaşdırıb. Oynadığı obrazlar Racın kino sənətinə qırılmaz tellərlə bağlanmasına səbəb olub. Bu istək onu "Bombey-tokiz" kinostudiyasında rejissor köməkçisi vəzifəsinə gətirib.

Həyatının sevgisi

1945-ci ildə atasının tapşırığı ilə böyük bir teatr layihəsinin müzakirəsi üçün dövrünün tanınmış aktrisası Caddanbayın evinə gədən Rac həyatının sevgisi Nərgizlə qarşılaşıb. İllər sonra Rac Kapur bu görüş haqqında "Bizim görüşümüz Tanrı tərəfindən təyin edilmişdi" deyəcəkdə. Həqiqətən də bu görüş onların həm həyat, həm sənət yolunu müəyyən edir.

1947-ci ildə çəkdiyi ilk filmində Kapur baş rolunu 18 yaşında təzəcə tamam olan Nərgizlə həvalə edib. Film tamaşaçıların rəğbətini qazanıb. "Alov" tamaşaçıları və tənqidçiləri tərəfindən bəyənilib. Bu uğur Racı şəxsi kinostudiya – "Rac kapur films"i yaratmağa həvəsləndirib. Amma bu layihə böyük zəhmət bahasına ərsəyə gəlib.

Rac Kapur həmin günləri belə xatırlayırdı: "Yeni yaranmış studiyada işçi çatışmazlığı ucbatından gecə-gündüz işləyirdik. Yemək yeməyi, dincəlməyi unutmışduq. Rəssamlarımız, bəstəkarlarımız, fəhlələr, işıqçılar kütləvi səhnələrdə, kiçik rollarda iştirak edirdilər. Çox işi elə özümüz görürdük". Rac isə həm rejissor idi, həm baş rol ifaçısı, həm prodüser, həm ssenarist, həm də administrator. Bütün bu işlərdə isə Nərgiz ona kömək edirdi. Əziyyətlər öz bəhrəsini verib. Racın ikinci filmi – "Yağışlar mövsümü" də böyük səs-küy yaradıb.

Ən mürəkkəb işlərdən biri filmdəki hakim Raqunati – Racın atasını oynayacaq aktyoru tapmaq idi. Çəkiliş qrupu çətinliklə də olsa Pritxviracı bu rolunu ifa etməyə razı sala bilib. Filmin çəkilişləri üç ildən çox davam edib. Uzun müddət davam edən çəkilişlər ucbatından filmin final səhnəsini hazırlamağa pul çatmayıb. Nəhayət, Rac və Nərgizin zəhməti sayəsində hind kinosunun şedevri sayılan "Avara" ərsəyə gəlib. Ekran əsəri qısa müddət ərzində bütün dünyaya yayılıb, Kapura dünya şöhrəti gətirib. Rac Kapur bu filmə Kann kinofestivalının mükafatçısı olub. Bombeyin bu gənc, balaca studiyası dünyanın bir çox ölkələrindən gələn turistlərin məkanına çevrilib.

1955-ci ildə Rac Kapur oxşar motivdə daha bir əsəri ekranlarda görünüb. Tənqidçilərin "Avara"nın başqa bir variantı kimi qiymətləndirdikləri "Cənab 420" satirik kinokomediyası da alqışlarla qarşılanıb.

Sevimli "Avara" - Rac Kapur

Bombey küçələri
Rac Kapur 1924-cü il dekabrın 14-də anadan olub. Şəcərəsinin Racdan əvvəlki nümayəndələrinə nəzər salanda onun kino sənətinə, aktyorluğa marağını təbii qarşılamaq lazımdır. Racın babası XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində feodalizmin ən güclü dövrünü yaşayan Hindistan kimi ölkədə aktyorluq sənəti ilə məşğul olub, məhəllə teatrlarında, truppalarda çıxış edib. Atasını Pritxvirac Kapur da bu yolla gedib, amma atasından fərqli olaraq daha uğurlu işlərə imza ata bilib. Pritxviracın əmisi oğlu Surinder Kapur isə dövrünün sayılan rejissorlarından, ssenaristlərindən, kino istehsalçılarından olub.

1927-ci ildə Kapur ailəsi Peşəvərdən (Pakistan) Bombeyə köçüb. Bir müddət sonra ata Kapur Hindistanın mədəniyyət mərkəzlərindən biri sayılan Bombeydə yeni teatr – "Pritxvi-tierts"i yaradıb və bu sənət ocağının baş rejissoru kimi çalışıb. Amma Pritxviracın ən böyük uğuru övladlarını, xüsusilə də Racı yalnız teatrda işləri ilə kifayətlənmək niyyətində deyildi. Atasından fərqli olaraq o, çoxdan daha dinamik, daha böyük auditoriyaya çətinliklə əl almaq barədə düşünürdü. Bu istək 11 yaşlı Kapuru kinostudiya gətirib. 1935-ci ildə atasının dostu, rejissor Kidar Şarma onu "İnqilab" filmində epizodik rola çəkib.

Artıq 14 yaşına çatanda yeni-yetmə hamını heyrləndirəcək istedadı ilə seçilməyə başlayıb. Tezliklə Rac teatrın peşəkar aktyorlarından birinə çevrilib. Amma o yalnız teatrda işləri ilə kifayətlənmək niyyətində deyildi. Atasından fərqli olaraq o, çoxdan daha dinamik, daha böyük auditoriyaya çətinliklə əl almaq barədə düşünürdü. Bu istək 11 yaşlı Kapuru kinostudiya gətirib. 1935-ci ildə atasının dostu, rejissor Kidar Şarma onu "İnqilab" filmində epizodik rola çəkib.

1940-cı illər onun şəxsi həyatında da əsl dönüş nöqtəsi olub. Evdən kənarında sürdüüyü həyat tərzinə, Nərgizlə münasibətlərinə baxmayaraq, 1946-cı ildə aktyor atasının yaxın qohumlarından biri, Krişna adlı qızla ailə qurub. Dostları xatırlayır ki, Krişna gözəl həyat yoldaşı, əvəzsiz ana, ev işlərini idarə edən bir xanım olub. Racın bu nikahdan beş övladı – üç oğlu, iki qızı dünyaya gəlib. Onu da qeyd etmək ki, hind kinosu uzun illər Kapur ailəsi tərəfindən idarə olunub.

Cənab "Avara"

Hindistan artıq yeni bir istedadın gəlişindən xəbər tutmuşdu. Ancaq Racın istedadına, potensialına şübhə ilə yanaşanlar da az deyildi. "Avara" Rac Kapurun çəkdiyi sayca üçüncü film idi. Əsərin lentə alınması çox böyük çətinliklərlə mümkün olmuşdu.

Nərgiz gedir və nağıl bitir

Sadaladığımız bu uğurlar fonunda Rac Kapur gözlənilməz sonluqla qarşılaşıb. Bütün işlərində ona dəstək verən Nərgiz başqası ilə ailə qurub və Racdan həmişəlik ayrılıb. Racın köhnə dostlarının "gəmi"ni tərk edib getməsi yalnız Nərgizlə bitməyib. Bir neçə ildən sonra onun dostluğuna, yaradıcılığına çox dəyər verdiyi ssenarist, rejissor Xalid Abbasla da yolları ayrılıb.

Rac Kapurun yaradıcılığında xüsusi yeri olan, onun şöhrətini üstünə şöhrət gətirən filmlər sırasında "Qanq axan ölkədə", "Sanqam", "Bobb", "Gümüş və qızıl", "Mənim adım kloundur" filmləri də hind kino tarixinə düşən əsərlərdən hesab edilir. Kapurun yeni ideyalarını əks etdirən film inanılmaz uğur qazanıb. 1973-cü ildə çəkdiyi "Bobb" elə həmin ilin ən çox gəlir gətirən filmi olub. Ümumiyyətlə, Rac Kapur 70-dən çox filmə öz möhürünü vurub.

Rac uzun illər Hindistanın ən sevimli aktyoru, rejissoru olaraq qalıb. Hindistanda heç bir sənətçinin qazanana bilmədiyi uğurlara imza atıb. Bütün xidmətlərinə görə hakimiyyət dairələrində də Rac Kapura böyük diqqət, məhəbbətlə yanaşıblar. Cəvahiriləl Nehru zaraftla deyərmiş ki, Racın onun şöhrətini əlindən alacağından qorxur.

1988-ci il, mayın 2-də daha bir mükafatın təqdimatı üçün tələsən Kapur gözlənilmədən ağır astma tutması yaşayıb və huşunu itirib. Minlərlə insan xəstəxananın qarşısından çəkilməyib, onun üçün dualar ediblər. Məlum hadisədən düz bir ay sonra – iyunun 2-də Rac Kapur gözlərini əbədi yumub. Bu ölümlə də hind kinosunun bütöv bir epoxası sona çatıb...

LEYLA

Terri Prætçetin iki kitabı nəşr ediləcəkdir

Bu il martın 12-də vəfat etmiş tanınmış britaniyalı yazıçısı Terri Prætçetin iki romanı nəşr ediləcəkdir. "Beynəlxalq nəşriyyat" nəşr evinin yaydığı məlumata görə, 2015-ci ildə yazıçının yazdığı son iki romanının çapı planlaşdırılır.

Xatırladaq ki, 72 kitabın müəllifi olan ingilis yazıçısı Terri Prætçet 2015-ci il martın 12-də 66 yaşında vəfat edib. Allgeymer xəstəliyindən əziyyət çəkməsinə baxmayaraq, yazıçı ömrünün sonuna qədər işləyib. O, köməkçisinə diqtə edərək "Səthi dünya" romanını bitirməyə müvəffəq olub.

Nobel mükafatçısı vəfat edib

XX əsrin ən böyük şairlərindən olan İsveçli Nobel mükafatı laureatı Tomas Tranströmer martın 26-da 84 yaşında vəfat edib. T. Tranströmer 2011-ci ildə Nobel mükafatına layiq görülüb.

Qeyd edək ki, Tranströmer 1990-cı ilin əvvəllərində insult keçirib və o vaxtdan əlil arabasında gəzirdi. O, uzun sürən xəstəlikdən sonra vətəni İsveçdə dünyasını dəyişib.

Nobel mükafatından başqa Tranströmer Şimal Şurasının və İsveç Akademiyasının mükafatları ilə təltif edilmişdi.

Tomas Tranströmer 1931-ci ildə Stokholmda dünyaya gəlib. "17 şeir" adlı ilk şeir toplusu 1954-cü ildə işıq üzü görüb. Şeirləri dünyanın 60 dilinə tərcümə edilib. "Böyük tapmaca" adlı son şeirlər kitabı 2004-cü ildə çap edilib.

Banqladəşdə yazıçı qətlə yetirilib

Banqladəş paytaxtı Dəkkədə yazıçı Vəşiqur Rəhman bıçaqlanaraq qətlə yetirilib. Bu hadisədən bir ay əvvəl Banqladəşdə oxşar hücum nəticəsində məşhur ateist qətlə yetirilmişdi.

AFP xəbər agentliyi polisə istinadən bildirib ki, Vəşiqur Rəhman Dəkkədə evinin yaxınlığında bıçaqlanıb. Hadisə ilə bağlı İslam seminariyasının iki tələbəsi həbs olunub.

Xatırladaq ki, ötən ay ABŞ-da yaşayan və dini dözümsüzlüyün tənqidçisi kimi tanınan yazıçı

Avijit Roy Dəkkə şəhərinə səfəri zamanı hücumla məruz qalaraq qəssab baltası ilə öldürülmüşdü.

Avijit Royu sosial mediada ölümlə hədələyən şəxs həbs olunub. Təhlükəsizlik qurumlarının məlumatına əsasən, polis tərəfindən "fundamentalist blogger" kimi təsvir edilən Fərabə Şəfiur Rəhman Banqladəşdə qadağan olunmuş islamçı Hizbut-Təhrir qrupu ilə əlaqəlidir.

Qeyd edək ki, Royun həyat yoldaşı da hücum zamanı ağır yaralanmışdı. Qətl hadisəsinə tələbələr və ictimai fəallər etirazlarını bildiriblər.

Hind əsilli Amerika yazıçısı 40 min funt sterlinq qazandı

Hind əsilli amerikalı yazıçı Akil Şarma "Ailə həyatı" ("Family life") adlı avtobioqrafik romanına görə "Folio" mükafatına layiq görülüb. Roman hind əsilli bir ailənin ABŞ-a köç etməsindən bəhs edir.

Akil Şarma Hindistanda anadan olub, kiçik yaşlarında Amerikaya köçüb. Onun ilk romanı 2001-ci ildə Heminquey Fondunun təşkil etdiyi "Pen" mükafatına layiq görülüb.

Qeyd edək ki, "Folio" mükafatı İngiltərənin məşhur Buker mükafatına alternativ olaraq yaradılıb. Lakin "Folio" mükafatına qatılmaq istəyən yazıçının hansı ölkədən olmasının fərqi yoxdur. İngilis dilində nəşr edilən bütün əsərlər "Folio" mükafatına təqdim edilə bilər. Bu mükafata layiq görülən yazıçı 40000 sterlinq qazanır.

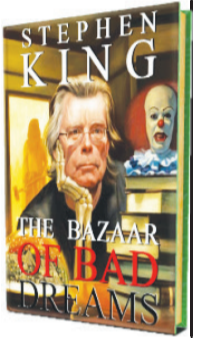

Qorxu romanları müəllifindən yeni kitab

Qorxu romanları müəllifi Stiven Kinq 2015-ci ilin noyabr ayında qısa hekayələrdən ibarət "Pis yuxular bazarı" ("The Bazaar of Bad Dreams") adlı nəsr toplusunu oxuculara təqdim edəcəkdir.

Oxucuların böyük səbirsizliklə gözlədiyi kitaba iyirmi povest daxildir. Kitabda yazıçı hər bir hekayənin yaranma tarixçəsi və ədəbi üslubu haqqında da yazıb.

Xatırladaq ki, bu kitab yazıçının məsləhət və tövsiyələrdən ibarət olan ikinci kitabıdır. 2000-ci ildə Stiven Kinqin "Necə kitab yazmalı: memuarlar haqqında" adlı kitabı işıq üzü görüb.

Qardian qəzeti bütün zamanların 100 ən yaxşı romanının adını açıqlayıb. Həmin siyahıda yer alan ilk 30 əsər bunlardır:

1. "Don Kixot" – Servantes
Cəngavər və onun köməkçisi Sanço Pansonun macərələrindən bəhs edən roman hələ də oxucuları heyretləndirməkdədir.
2. "Piliqrimin tərəqqisi" – Con Banyan
Ruhdan düşənlərə stimül verən, onları hədəfə doğru ruhlandırان roman.
3. "Robinzon Kruzo" – Daniel Defo
İlk ingilis romanı.
4. "Qulliverin səyahəti" – Conatan Svift
Ortaya qoyduğu problemlərlə hələ də aktual olan möhtəşəm əsər.
5. "Tom Cons" – Henri Fildinq
Cəsarətli yetim bir oğlanın sərgüzeştlərindən bəhs edən və xoşbəxt evliliklə başa çatan kitab.
6. "Klarissa" – Samuel Riçardson
İngilis ədəbiyyatının ən böyük romanlarından biri.
7. "Tristram Şəndi" – Lourens Stern
XVIII əsrdə yazılan və dövrünə görə ən çox oxunan əsər.

8. "Təhlükəli münasibətlər" – Pyer Şoderlo de Laklo
Epistoluar roman. Fransızlar bu əsərə "bədi metodu" tövsiyə adı veriblər.
9. "Emma" – Ceyn Ostin
Qürurla mövhumat, xurafat arasında aparılan mübarizə və heç usanmayan, güclü Emma haqqında roman.
10. "Frankenşteyn" – Meri Şelli
"Frankenşteyn" və ya ikinci adı ilə "Müasir Prometey" teatr və kinonun hər zaman gündəmində olan əsəridir.
11. "Qara qoyun" – Onore de Balzak
İki rəqibin qadın uğrunda apardığı mübarizə haqqında roman.
12. "Anna Karenina" – Lev Tolstoy
XIX əsrdə qələmə alınan bu roman dünya ədəbiyyatının ən möhtəşəm əsərlərindəndir.
13. "Devid Kopperfeld" – Çarlz Dikkens
Bu avtobioqrafik əsər Dikkensin ən sevdiyi romanı olub.
14. "Ceyn Eyr" – Şarlotta Bronte
Romantik, emosional və bir o qədər də ziddiyyətli süjetə malik olan bu əsər Şarlotta Brontenin ilk romanıdır.

15. "Karamazov qardaşları" – Fyodor Dostoyevski
"Cinayət və cəza"nın müəllifindən şedevr əsər.
16. "Məhkəmə" – Frans Kafka
Yozefin qəribə hekayətindən bəhs edir.
17. "Qadınsız kişilər" – Ernest Heminquey
Heminquey romanları ilə bütün dünyada məşhurluq qazansa da, qısa hekayələri ilə öz imzasını tanıtmağa müvəffəq olmuşdu.
18. "Hekliberri Finnin macərələri" – Mark Tven
Gülüş ustası Tvenin şedevri.
19. "Alisa möcüzələr diyarında" – Luis Kerroll
"Alisa möcüzələr diyarında" əsəri ingilis yazıçısının ən məşhur əsəridir.
20. "Xanım Dellovey" – Virciniya Vulf
Ceyms Coysun dünya ədəbiyyatına möhürünü vurmuş "Uliss"i varsa, Virciniya Vulfun da "Xanım Dellovey" romanı var.
21. "Balaca qadın" – Luiz Alkott
İngilis xanımlardan bəhs edən və bestseller siyahısına düşən əsər.

22. "Dorian Qreyin portreti" – Oskar Uayld
Bu əsər Oskar Uayldın çap edilmiş yeganə romanıdır.
23. "Vəba" – Alber Kamü
Əlcəzirdə baş verən hadisələrdən bəhs edir.
24. "1984" – Corc Oruel
UNESCO-nun qərarı ilə 1984-cü il yazıçının xatirəsinə ehtiram olaraq "Corc Oruell ili" elan edilib.
25. "Lolita" – Vladimir Nabokov
"Lolita" Nabokovun şah əsəridir.
26. "Yüz ilin tənhalığı" – Qabriel Qarsiya Markes
Postmodernizm şedevri.
27. "Gülüş və unutmaq kitabı" – Milan Kundera
Bu əsər avtobioqrafik xarakter daşıyır.
28. "Harun və nağıllar dənizi" – Salman Rüşdi
Kitabda nağıl danışmağı çox sevvən Rüşdin birdən-birə bu istedadını itirməyindən söhbət açılır.
29. "Yaxşı əsər" – Ford Madoks Klassik nitq nümunələrindən ibarət əsər.
30. "Heç kimin gündəliyi" – Corc Qrossmit
"Cənab Puter" obrazı ilə dünya ədəbiyyatına damğasını vuran əsər.